

X210685

CSATÁRI BENCE

**A TÁJÉKOZTATÁSI HIVATAL TÖRTÉNETE
SZIRMAI ISTVÁN ELNÖKSÉGE ALATT
(1956-1957)**

Nemzeti Emlékezet Bizottsága | Budapest, 2015

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001097961

X 210685

NEB Könyvtár

Szerkesztette: Máthé Áron

© NEB Hivatala, 2015

© Csatári Bence, 2015

Felelős kiadó: a NEB Hivatalának főigazgatója

Olvasószerkesztő: Bánki Judit

Borítótér: DOS Studio

Könyvtér: Varga Júlia

Nyomta: Aduprint Kft.

Felelős vezető: Tóth Zoltán

ISSN 2415-9573

ISBN 978-615-80191-3-2

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
ELŐZMÉNYEK - A TH MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ SZAKASZA (1954-1955)	13
A TH ÚJRASZERVEZÉSE ÉS ELSŐ INTÉZKEDÉSEI	19
MTI-BIZALMASOK A TH SZOLGÁLATÁBAN	39
A TH SZEREPE A SAJTÓDIPLOMÁCIÁBAN	53
AZ MTI ÉS A MAGYAR RÁDIÓ ELLENŐRZÉSE	63
ÚJSÁGOK A TH KERESZTTÜZÉBEN	81
AZ ELŐ- ÉS UTÓCENZÚRA SZÖVEVÉNYES ÚTJAI	93
LAPENGEDÉLYEK: AZ EGYIKNEK SIKERÜL, A MÁSIKNAK NEM	109
RÁKOSISTA SAJTÓMUNKÁSOK „MEGHURCOLÁSA” A KÁDÁR-RENDSZER ELEJÉN - 1956-OS ÜGYEK	135
VEZETŐVÁLTÁS A TH ÉLÉN - EGY FEJEZET LEZÁRUL	145
FORRÁSOK	149
IRODALOM	151

BEVEZETÉS

A jelentős szovjet katonai segítséggel végbement, és életben tartott kádári államcsíny korai szakaszában az újjászerveződő és új nevet (Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP) felvevő kommunista állampárt első titkárának és általában véve a hatalmi gépezetnek kettős viszonya volt a tömegkommunikációhoz.¹ Egyrészt kezdetben, az 1956. november 4-ét követő első néhány hónapban a legerősebb szándékuk mellett sem akadt arra elegendő energiájuk az intenzív politikai-társadalmi rezisztencia miatt, hogy precízen, körültekintően és módszeresen foglalkozzanak vele,² mivel a hatalom megszerzésének gyakorlati kérdései kötötték le figyelmük szinte egészét. Másrészt természetesen

¹ Az állampárt hivatalos megszólalásai ebben a témában: Jakab 1987. A kor viszonyaihoz képest progresszív tanulmányt írt a témában Fricz Tamás a Tömegkommunikációs Kutatóközpontnak. Ebben az állampárti tömegkommunikációs módszerek ismertetésén túl a pluralizmus által felvetett kérdésekről és a kommunista részről való nyitás politikájának mikéntjéről is írt. Fricz 1988, 21–27. Átfogó értekezés jelent meg Horváth Attila tollából a korszak sajtótörténetéről. Horváth 2013. A sajtó pártállami irányításának megvalósulásáról lásd: Vass-Zalai 1991.

² Még az újonnan, Kádárék által indított *Népszabadság*ot sem tudták megfelelően terjesztetni, az emberek kitépték az újságárosok kezéből, és máglyákat raktak belőle. Ennek tudható be, hogy több vidéki településen még 1956. december 7-én sem tudták, hogy milyen kormány is volt éppen hatalmon! A Magyar Rádió munkatársaival sem boldogult a pártállam. A Kádárral szembeszegülő szerkesztők jóvoltából még az esti mesék és a színházi előadások közvetítései is a magyarok török- és németellenes

elismerték a média fontosságát még az újságírók 1956. novemberi sztrájkja közepette is, sőt éppen emiatt, hiszen párthű zsurnalisztát a puccs utáni első hetekben találtak a legnehezebben. Ennek megfelelően, mivel a korábbiakban, a Rákosi-korszakban is tapasztalták, hogy az újságírók hatékony segítséget nyújthatnak a hatalomnak, a médiát leginkább a kádári hatalomátvétel társadalommal való elfogadtatásában, a rendszer legitimációjában használták fel. Ezért az eleinte zavaros közpolitikai körülmények ellenére – vagy éppen amiatt – különösen fontos területnek tekintették a médiát. Ékes példája ennek az 1957. május 1-jei többszázazres felvonulás a Hősök terén, amelyet a Magyar Televízió is közvetített Kádár beszédével együtt. De ide illeszthető be Kádár János hatalom-megszerzési ars poeticájának is felfogható mondata, ami az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. január 25-ei ülésén hangzott el: „A Népszabadság rögtön a puskák után jön.”³

A pártállami időszakban a sajtóügyeket⁴ a diktatúra hatalombirtokosai előszeretettel használták fel agitációs célokra, illetve arra, hogy meggyőzzék a társadalom mind szélesebb tömegeit a kommunizmus felsőbbrendűségéről a nyugati demokráciákkal szemben.⁵ Az információáramlás erőszakos befolyásolása tehát végső soron leginkább azt a célt szolgálta, hogy sulykolja a társadalomba a „proletárforradalomba” és annak világszintű elterjedésébe vetett hitet és azt, hogy az egalitárius eszmék Magyarországon is győznek majd, illetve már a győzelemhez vezető célegyenesben vannak. A cél szentesítette az eszközt: a híradásokban nem az volt az elsődleges, hogy tényszerűen mi történt,

hanem az, hogy ezt a közlést minél hatékonyabban felhasználják a kommunista eszme terjesztésére, tehát a tájékoztatás valóságtartalma háttérbe szorult, de legalábbis másodlagossá vált.⁶ Ennek jegyében zajlott a tömegkommunikációban az ideológiai agymosás, ezen belül pedig természetesen a politikai és gazdasági célkitűzéseinek megfogalmazása (utóbbira példaként lásd: munkaversenyek⁷ meghirdetése) terén is kihasználta a hatalom a média által felkínált lehetőségeket a nyilvánosságban.⁸ A tömegkommunikációnak már csak azért is ki kellett szolgálnia ideológiailag az állampártot, mert a piacgazdaság kizárása miatt teljes mértékben függött tőle anyagilag, és érvényesülésük is attól függött, mennyire tudták kivívni a hatalombirtokosok jóindulatát. A média és a pártállam azonban egymásra volt utalva: utóbbi finanszírozta a közbeszédet, cserébe elvárta, hogy kizárólag a kommunista ideológiához hű megnyilatkozások lássanak napvilágot. Ezzel együtt belátta, hogy neki is szüksége van a médiára. Igaz, a diktatúra miatt a szerkesztőknek, újságíróknak nem volt más alternatívájuk, a kommunista ideológia által tematizált világban kellett dolgozniuk, még a kifejezetten nem politikai lapoknál is. Így tehát az 1949-es, szovjet mintára készült magyar alkotmányban megfogalmazott szólás- és sajtószabadság kommunista valóságértelmezésben létezett csak, mert az információk áramoltatása kifejezetten a rezsím szereplőinek közvetlen kontrolljától függött.⁹

szabadságharcairól szóltak, aminek egyértelmű áthallása volt a szovjetek ellen. Pór 1997, 37–41.

³ Némethné Vágyi–Urbán 1993, 41; Takács 2012, 349.

⁴ A magyar sajtó általános történetéhez lásd: Murányi 1994, 201–229.

⁵ Brown 1971, 26–28.

⁶ Sparks–Reading 1998, 43.

⁷ Varga 1969, 207–208.

⁸ Romsics 2004, 359–376. Szabó 2000, 66–89. A pártállami tömegkommunikáció kialakulásáról lásd továbbá: Lázár 1988, 19–22.

⁹ Bajomi-Lázár 2005, 19–51. A pártállami sajtó irányításának alakulásáról lásd: Heller–Némethi–Rényi 1992, 109–118. A polgári demokráciák tömegkommunikációjának alapvetéseiről lásd: Habermas 1971.

A tömegkommunikációt negyedik hatalmi ággént azonban nem fogadták el a pártállam idején, mindig is annak hűséges kiszolgálójaként, nem pedig a véleményszabadság kifejezőjeként kezelték.¹⁰ Így a média különböző területein dolgozó munkatársak természetesnek vették a pártközpontból jövő kézi irányítást, azt, hogy a párt vezető plénumainak közleményeit csakis szó szerint lehetett átvenni, valamint azt, hogy az egyes szerkesztőségek élén maximálisan rendszerhű pártkatonák álltak, akik egy-egy médiumon belül gyakorolták és gyakoroltatták az öncenzúrát, a hatalom feltétlen kiszolgálása jegyében. Az újonnan hatalomra került kádári pártvezetés ugyanakkor nem bízta a véletlenre a sajtóirányítást sem, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1956. november 21-ei ülésén még arról is tárgyaltak, hogy addig nem lehetett lapokat indítani, amíg erről a legfelsőbb vezető testület nem határozott. Ugyanitt sajnálattal állapították meg, hogy Szirmai István – akit informálisan már ekkor kiszemeltek a később alapítandó Tájékoztatási Hivatal (TH) élére – a jelentős újságírói ellenállás miatt nem tudta újraindítani a *Magyar Nemzetet* sem. A TH nevet szó szerint még nem említették ugyanennek a plénumnak az 1956. november 23-ai ülésén, amikor arról határoztak, hogy meg kell szervezni a Minisztertanács Tájékoztatási és Sajtó Irodáját, amelynek vezetőjeként pedig ekkor már elhangzott konkrétan is Szirmai István neve. A majdani TH-nak egyelőre irányítania kellett a tervek szerint az írott sajtót, ideértve az MTI-t, valamint a rádiót. Rá egy nappal szintén ugyanez a testület pedig arról döntött, hogy Szirmai István legyen „a kormány tájékoztatási megbízottja”.¹¹ Szemmel láthatóan keresték még a sajtóirányítás pontos pozíci-

óját a hatalmi struktúrában, ami nemcsak az elnevezés bizonytalanságában volt tetten érhető, hanem a hatásköröket illetően is.

A TH ennek a még eleinte kiforratlan tömegkommunikációs hatalmi gépezetnek lett a része, a Kádár-rendszerben leginkább kiszolgálójaként és végrehajtójaként, semmint önálló kezdeményezőjeként, de alább majd láthatjuk, hogy éppen Szirmai István TH-elnöksége (1956–1957) alatt volt egy rövid időszak, amikor még nem dőlt el, hogy az MSZMP Központi Bizottságának (KB) Agitációs és Propaganda Osztályáról (APO) vagy a TH-ból irányítják majd elsősorban a médiatevékenységet. Éppen ezért indokolt és fontos, hogy a kádári médiatörténet ezen rövid és speciális szakaszával mélyrehatóbban foglalkozzunk. Mielőtt rátérnénk Szirmai István TH-elnökségére, tekintsük át röviden az intézmény Kádár-korszakbeli létrejöttének előzményeit!

¹⁰ Lakatos Ernő, az MTI egyik Kádár-korszakbeli vezérigazgatójának (1980–1982), illetve az MSZMP KB APO vezetőjének (1982–1988) közlése: Lakatos 2013.

¹¹ Némethné Vágyi-Sipos 1993, 85., 102. és 121–122.

ELŐZMÉNYEK – A TH MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ SZAKASZA (1954–1955)

A TH-t 1954-ben alapította a Nagy Imre-kormány¹² saját hatalmának megszilárdítása érdekében, illetve azért, hogy reformprogramjának kommunikációját vezesse. Erre azért volt szükség, mert hiába lett 1953. július 4-én Nagy Imre a miniszterelnök, a pártapparátus és vele a tömegkommunikáció irányítása is a rákosista vezetők kezében maradt, illetve megindult a harc utóbbi birtoklásáért. Nem mellesleg az első Nagy Imre-kormány a hatalomgyakorlás tényleges terepét igyekezett át-
emelni a pártközpontból az államigazgatásba. Így tehát a TH ebben a rövid egyéves periódusban a közvetlen pártutasításos sajtóirányítás felszámolásán fáradozott.¹³ Elnöke ekkor Szántó Zoltán (korábbi belgrádi és tiranai követ, majd párizsi és varsói nagykövet, 1954 és 1956 között a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja),¹⁴ elnökhelyettese Vásárhelyi

¹² A megalapításról szóló jogszabály nem jelent meg hivatalosan a *Magyar Közlöny*ben. Az erről szóló határozat megtalálható: (MNL OL) XIX-A-24-b 54. d. (TH TÜK-iratok 1956–1988).

¹³ Pór 1997, 40.

¹⁴ *Magyar Életrajzi Lexikon* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>.

Miklós (a *Szabadság*, majd a *Szabad Nép* munkatársa, majd a Művelt Nép Könyvkiadó felelős szerkesztője, illetve a *Hungary-Vengrija* című lap főszerkesztője)¹⁵ volt.¹⁶ Amikor azonban kicsúszott a hatalom Nagy Imre első kormányának kezéből, 1955 áprilisában a politikai pozícióharcok következményeként Rákosi utasítására – akkor még nem tudták, hogy átmenetileg – megszüntették.¹⁷

A cenzúra¹⁸ azonban a hatalombirtokosok harcától függetlenül 1954–1955-ben is jól működött, bár kétségtelenül kevésbé voltak átláthatóak a pártállam módszerei, mint a keleti blokk más országaiban.¹⁹ Ez leginkább arra vezethető vissza, hogy Magyarországon se a Rákosi-, se a Kádár-korszakban nem működött kifejezetten cenzurális hivatal, ehelyett a politikai ellenőrzés munkája számos intézmény között oszlott meg, attól függően, hogy éppen milyen kulturális tevékenységet kellett megfigyelni. A TH például 1955-ben értesült a székesfehérvári Vörösmarty Rádióban uralkodó állapotokról, s ezeket az információkat a kormány tagjaival is megosztotta.²⁰ Az eset azért tanulságos, mert mutatja, hogy immáron nem a pártközpontot, hanem a kormányzatot tájékoztatták a sajtó ügyeiről, másrészt ebből is láthatjuk, hogy az éppen valamelyest liberalizálódni készülő médiapolitika akkor is szorosan rajta tartotta óvó szemét a saj-

¹⁵ <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=462>. Vásárhelyi Miklós maga is publikált tanulmányt a sajtóirányításról. 1995, 466–475.

¹⁶ Takács (megjelenés előtt) 93.

¹⁷ A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának megszüntetése, 1955. MNL OL MKS 276. f. 53. cs. 227. ó. e. (A Magyar Dolgozók Pártja, az MDP PB iratai)

¹⁸ A pártállami cenzúra működésének sajátosságairól lásd: Horváth 2013, 80–98. A cenzúra működésének általános jellemzőiről lásd: Jansen 1991.

¹⁹ A média munkatársainak hatalomhoz való viszonyáról ebben az időszakban lásd: Takács 2006, 7–24.

²⁰ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. Feljegyzés a székesfehérvári Vörösmarty Rádió munkájáról. (Tájékoztatási Hivatal általános iratai)

tó egyes szereplőin. A rádió TH-nak szóló jelentésében leírták, hogy a stúdió a megyei pártbizottság épületében működött, ami már eleve mutatta a szigorú pártállami kontrollt, de ha ez nem lett volna elég, akkor a rádió személyi összetétele adta a biztosítékát annak, hogy a párt ideológiájához és mindenkor elvárásaihoz hű adások szülessenek. A munkatársak ugyanis főleg a helyi pártbizottság APO-ról (bizonyos Ábrahámné és Varga „elvtársak”, illetve Molnár Gyula), illetve a tanácsapparátusból (Palotás vezetéknévű népművelési osztályvezető) kerültek ki, de volt közöttük egy Fodor vezetéknévre hallgató honvéd főhadnagy (!) és néhány más, főleg bemondó és felolvasó munkakört betöltő társadalmi munkás – utóbbiak nyilvánvalóan a ranglétra alján helyezkedtek el, és kevés befolyással lehettek a műsorstruktúrára. A szigorú odafigyelést és szoros pórázt azonban nemcsak ez jelentette, hanem az, hogy a műsor ellenőrzését Hankó János, a megyei pártbizottság vezető munkatársa végezte, és ha kellett, a helyi cenzúra megtestesítőjeként beavatózott a műsorok készítésébe. Itt még azt sem kell vélelmeznünk, hogy telefonon történt a kézi irányítás: egyszerűen átment az épület egyik szobájából a másikba, és így tette meg észrevételeit. Ennek következtében ilyen szoros ellenőrzés mellett kevésbé valószínű, hogy akár csak esélye is lett volna az ideológiai félresiklásnak. A párt ily módon bekövetkező ellenőrző tevékenysége belső, helyi ellentéteket is generált: a rádió hivatalosan a megyei tanács fenntartásában volt, havi 10 ezer forint támogatást kapott tőle, ám a tanács vezetői minduntalan hangoztatták rosszallásukat azzal kapcsolatban, hogy az adások a pártbizottság székházából mentek adásba. Az aláírás nélküli jelentés fel is vetette, hogy talán érdemes lett volna a rádiót átköltöztetni a pártbizottság épületéből, bár megjegyezte azt is, hogy az újságírókat már egyre kevésbé feszélyezte, hogy ott kellett közreműködniük a rádió műsorainak készítésekor. Ez lehetett kincstári optimizmus a pártállami alkalmazott részéről, de nem zárható

ki, hogy az 1953 után bekövetkező enyhülés járhatott ilyen pozitív következményekkel is.

A TH erre reagáló feljegyzése megállapította, hogy a rádió politikai ellenőrzése megfelelő volt, sőt még ők is túlzásnak találták az időnként előforduló merevséget, ami a fenti szituációból következett. Az adásokban elhangzó szövegek magyartalanságát, valamint azt azonban szóvá tették, hogy sokszor az utolsó pillanatban készültek el a konferáló szövegek, sőt még az is előfordult, hogy ezek gépelése behallatszott a stúdióba, miközben ment az élő adás! A hanglezárlás elégtelenségét is rosszalatták a kormányzati jelentésében, ami sok zenei ismétlést vont maga után, de még azt is megemlítték, hogy egyetlen lemezjátszójuk és magnetofonjuk volt csak, így ha helyszíni riportot készítettek, az nem biztos, hogy aznap még adásba került. Megrovóan említették továbbá, hogy a zenei műsorokban nem figyeltek oda az alapvető szerkesztési módszerekre, így a különböző stílusok, valamint a férfi-női énekesek arányaira.

Jellemző a korabeli médiaviszonyok dilettantizmusára, hogy a jelentés büszkén állította: a TH-nak sikerült a rádióhoz be-
szerveznie egy újságíráshoz értő kollégát is, aki a későbbiekben a rádió összekötő szövegeit volt hivatva szerkeszteni, sőt a jelentésíró úgy állította be magát, mint aki betanította erre a munkára a kolléganőjét. Erre a fontos posztra egyébként Jászberényi Ferencné tették, aki a *Fejér Megyei Hírlap* főszerkesztőjének volt a felesége, így biztosították a személyes kapcsolatok alapján is a két médium kooperációját, ami a témafelvetésnél és a hírfeldolgozásnál is szerepet kaphatott. Ehhez kapcsolódóan a TH jelentésírója azt állította, hogy a munkarendet és a beosztást legépelte a rádió munkatársainak, s ennek keretében felosztották a munkaköröket, és a határidőket is megszabták, melynek eredményeként rendszeresebbé vált a munkájuk, és már ottléte alatt érződött a rendszeres munka jótékony hatása. A leginkább azonban azzal javított saját renoméján a TH

alkalmazottja, hogy a zenei stúdió létesítését is saját nevéhez fűzte, ami abból állt, hogy egy kölcsönzongorához mikrofont kapcsoltak, és népi zenekart hívtak élő adásba. A rádió munkájában az 1953-tól folyamatosan bekövetkező enyhülés is tetten érhető, nevezetesen az, hogy híradásaikban a falvak lakóinak életszínvonalára nagyobb hangsúlyt helyeztek, ami abban nyilvánult meg, hogy a falvak életéről több riportot igényelt a hivatal a rádiótól. Ezt fogantatandó először a helyi újságírókat arra szerették volna kötelezni, hogy – jó kommunista szokáshoz híven – ingyen írjanak a rádióknak, de miután ezt nem vállalták, abban állapodtak meg, hogy két fiatal újságírónak időnként általános összeget fizetett a megyei pártbizottság a munkájukért.

Ebből az esetből is látszik, hogy a TH az első Nagy Imre-kormány idején is kifejezetten szoros megfigyelés alatt tartotta a média szereplőit, s ez igaz volt az írott és az elektronikus sajtóra egyaránt. Működésének ez a rövid, egyéves periódusa azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a sajtóirányítás módszereit és működési mechanizmusát alapvetően megváltoztassa. A hatalmi visszarendeződés következtében pedig 1955-ben megszüntették a hivatalt, amelynek funkciói visszakerültek a pártközpont APO-ra, illetve a Minisztertanács titkárságára és a Népművelési Minisztériumhoz. Ennek a helyzetnek a megváltoztatásához végbe kellett mennie Magyarországon az 1956-os forradalom és szabadságharcnak, amelynek leverése után a sajtóirányítás problematikáját átgondolva az új pártvezetés a TH ismételt megalapítása mellett döntött.

A TH ÚJRSZERVEZÉSE ÉS ELSŐ INTÉZKEDÉSEI

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. december 19-ei határozatával²¹ újra létrehozta a közvetlenül a Minisztertanács alá tartozó TH-t, amelynek elsődleges feladata volt, hogy a pártállam kommunikációját elősegítse, ideértve nem csak a párt- és állami, hanem a társadalmi szervek tájékoztató tevékenységét is.²² A korabeli viszonyok között a hivatalnak nem volt könnyű dolga, mert az újságíró-társadalom javarésze

²¹ MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 292/1957. 25/1956 (XII. 19.) korm. számú határozat. In: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1956*. Budapest, 1957. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága. 195. Furcsa módon a hivatal munkatársai néhány alkalommal az 1955-ös megszűnés után is a TH alkalmazottainak vallották magukat, noha a Népművelési Minisztériumban vagy a Minisztertanács titkárságán látták el feladatukat. Ezt bizonyítja az a megjegyzés is egy másik ügy kapcsán, amit Detre László TH-alkalmazott, későbbi osztályvezető tett az 1956. novemberi-decemberi időszakára vonatkozóan. Itt arról számolt be – nyilvánvalóan tévesen –, hogy Mészáros István, a *Bács-Kiskun megyei Népiújság* tördelőszerkesztője a TH-ban végzett kisegítő munkát a forradalom alatt, miután a harcok miatt nem tudott hazautazni. Az illető valószínűleg a Minisztertanács titkárságának sajtóügyeiben segédkezett. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 300/1957.

²² A pártállami sajtóirányítás elveit a Kádár-rendszerben többször kinyilvánították a média szakértői. Karvalics 1983, 55–60. Kelen 1969, 129–131.

a megtorlások korai szakaszában a Kádár-rezsim ellen foglalt állást, majd a „korbács és kalács” eszközehez nyúlva tudták őket lassanként megnyerni a hatalomnak. Az 1956. november-decemberi, kormány által kezdeményezett tárgyalások javarészt nem vezettek eredményre, ezért 1956. december 30-án mintegy ezer újságíró bocsátottak el állásukból. Ezután tartottak tagrevíziót először a rádiónál 1957 elején, majd az év második felében a Magyar Újságírók Országos Szövetségénél (MÚOSZ) – utóbbit már 1957. január 14-én megfosztották önkormányzatától és Siklósi Norbertet nevezték ki kormánybiztosként az élére –, a lapokat pedig csak úgy lehetett újraindítani, ha párthű alkalmazottakkal töltötték fel azokat. Azok egy része viszont, akik képletesen letették a hűségesküt a rendszer mellett, két lépésben, 1957-ben és 1958-ban kaphattak béremelést, ami hozzájárult az újságíró-társadalom konszolidációjához. (Második körben a 2179 MÚOSZ-tag 36 százaléka kapott béremelést.) A sajtó világának a hatalom oldalára való állításának mintegy végpontjaként fogható fel a MÚOSZ önállóságának a párt Politikai Bizottsága (PB) által jóváhagyott 1958. május 31-ei helyreállítása.²³

A kommunikációs rendcsinálásban aktívan közreműködő TH-t létrehozó jogszabály rendelkezett arról, hogy a hivatalt a kormányfőnek közvetlenül alárendelve kell működtetni, amelynek megvalósulásával egyidejűleg megszűnt a Minisztertanács Sajtó Osztályának és a Népművelési Minisztérium Sajtó Osztályának a sajtóközigazgatási feladatköre, azaz ettől kezdve nem nekik kellett kiadniuk a lapengedélyeket, hanem a TH-nak. Tarthatott a kádári vezetés attól, hogy nem mindenben lesznek kompetensek a TH alkalmazottai, mert ugyanebben a határozatban szögezték le azt is, hogy a hivatal mellé tanácsadó testü-

²³ Cseh-Kalmár-Pör 1999, 218–221.

letként társadalmi bizottságot kell létrehozni sajtószakemberekből. A hivatal feladataul szabták az állami tájékoztatási munka koordinálását, ennek keretében pedig azt, hogy sajtótájékoztatásokat szervezzenek, illetve el kellett érniük, hogy az újságírók eljuthassanak a pártállam által legjelentősebbeknek ítélt eseményekre. Ennek során gyakorlatilag a pártállam szempontjai voltak egyeduralkodók, gyakorlatilag azt kommunikálták, amire a pártközpontból felkérték őket. A TH feladata lett az Országgyűlésben megszavazott törvények, az Elnöki Tanács által kiadott törvényerejű rendeletek és határozatok, valamint a kormány rendeleteinek és határozatainak és az ezekkel kapcsolatos kommunikációknak a sajtó rendelkezésére bocsátása is. A kormányhatározat szerint a TH felügyeleti hatóságába tartoztak a Magyar Rádió, a Magyar Távirati Iroda (MTI), a MÚOSZ, a Magyar Újságírók Szanatóriumi Egyesülete és a lapkiadó vállalatok. A jogszabály azonban sietett hozzátenni: a 19 fős TH működése az említett szervek önállóságát nem érinti, mindössze segíti és ellenőrzi munkájukat. Természetesen ez utóbbi funkció bőségesen adott alkalmat az előzetes és az utólagos cenzúrára egyaránt.²⁴

Az egysatornás kommunikációs rendszer nem kis részben segíthette elő a rendszer legitimitásának elismertetését a társadalom széles rétegeivel. Ezért is volt elemi érdeke a különböző pártállami szervezeteknek, szervezeteknek, hogy az országos jelentőségű intézkedéseikről, eseményeikről, illetve azok terveiről elsőként tájékoztassák a TH-t. Ahhoz, hogy a monolit kommunikációs szisztéma működhessen és az információk áradata minél több alkalommal érje el úgy a tájékoztatott tömegeket, hogy azok a pártállam érdekeit szolgálják, azt is elő kellett írni, hogy a nagyobb horderejű, országos jelentőségű sajtóközlemé-

²⁴ MNL OL XIX-A-83-a 161. d. (Minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvei és mellékletei)

nyeket, kommunikéket a TH útján bocsássák az MTI, a Magyar Rádió és általában a sajtó rendelkezésére. Így elérhetővé vált, hogy egyetlen állami kommunikációs szakigazgatási szerv segítségével felügyelni lehessen az országban végigsöprő híreket. A TH ugyanakkor az MSZMP KB APO, illetve az ezt a területet felügyelő KB-titkár elvi útmutatásait figyelembe véve kellett, hogy dolgozzon, és kijelenthetjük, hogy az APO a hatalmi szféra sorainak rendezése után sokkal nagyobb súllyal esett a latba egy-egy ügy végkimenetelét illetően, ami érthető is, hiszen utóbbi a párt szerve volt, ami a pártállam sajátosságainak megfelelően a pártszerv dominanciáját jelentette az államival szemben. A kisebb volumenű híreket, így egyebek mellett a termelési adatokat, helyi jelentőségű ügyeket egyébként már kezdettől fogva nem kellett a TH-nak előzetesen benyújtani, ezek alapesetben mehettek a maguk kiadási útvonalán az MTI-n keresztül, ugyanakkor a TH-nak is meg kellett kapnia ezzel egy időben a szövegeket. Nem nehéz azonban belátnunk, hogy az MTI-ből való kiadás előtt, ha szükséges volt, a TH még „odaszólhatott” telefonon az MTI-be, hogy bizonyos változtatásokat vigyenek végbe az adott anyagon, szélsőséges esetben pedig azt is megtehették, hogy megtiltsák a kiadást. (Az MTI-ben ugyancsak megvalósult a pártállami ellenőrzés nem csak a pártállamra jellemző, a vélt vagy valós elvárásoknak való megfelelést célzó felső-, közép- és alsóvezetői, illetve újságírói öncenzúra folytán, de a beépített III/III-as ügynöki hálózati tagok, valamint a Belügyminisztérium állambiztonsági szolgálatának hivatalos kapcsolatain keresztül, valamint természetesen az üzemi pártalapszervezet és a szakszervezet segítségével is).²⁵

A TH vezetése 1956 végétől Kádár János egyik bizalmi emberének, Szirmai Istvánnak jutott feladat, ami jelezte, hogy

a tömegkommunikáció konszolidációjának ügye fontos volt a rendszer számára. Szirmai Istvánt, aki a forradalom előtt közvetlenül az *Esti Budapest* című pártlap főszerkesztője volt, a pártközvélemény „bolsevizmusán belül nagyvonalúan engedékenynek”, illetve életszeretőnek, de egyúttal cinikusnak is ismerte. Azt tartották róla, hogy nála rátermettebb szakértőt nemigen lehetett volna találni a hazai sajtóviszonyok rendezésére és a tájékoztatáspolitikai koncepciójának, illetve gyakorlatának kimunkálására.²⁶ A TH-ban, majd később az APO-n is helyettesének, Darvasi Istvánnak a közlése szerint²⁷ megbízatását 1956. november 23-án kapta az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságától, de ezt jogszabállyal csak a fent említett kormányhatározattal erősítették meg december 19-én. A két világháború között az erdélyi illegális kommunista mozgalomból a Romániai Kommunista Párt tagjaként indult Szirmai István 1945 után Magyarországon futott be karriert. 1946–1947-ben a Magyar Kommunista Párt (MKP) Központi Vezetősége Tömegszervezeti Osztályát vezette, 1947–1949-ben az MKP, majd az MDP Országos Szervező Bizottságának titkára volt. Ezt követően 1949–1953 között a Magyar Rádió emblematikus elnökeként tevékenykedett. 1953-ban őt is letartóztatták, és koholt vádak alapján elítélték, 1955-ben szabadult. A forradalom leverése után tagja lett az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának, majd a Központi Bizottságnak. A TH elnöki posztjáról 1957 közepén az MSZMP KB APO élére került, de kis ideig, az 1957–1958-as év fordulójáig nem neveztek ki új TH-vezetőt, illetve Szirmait még 1957 második felében is a TH elnökeként keresték meg a dokumentumok tanulsága szerint, ahogy azt az alábbiakban majd láthatjuk. 1959-ben, amikor a KB kulturális

²⁶ Cseh-Kalmár-Pör 1999, 218.

²⁷ Pör 1997, 40.

és propagandaügyeket felügyelő titkára lett, az MSZMP PB póttagjai közé választotta, majd 1962-ben PB-tag lett. 1963 és 1966 között a kultúra területét leadva a KB propagandaügyekért felelős titkára volt. Emellett a párt KB Agitációs és Propaganda Bizottságát, valamint a parlament külügyi, ezt követően kulturális bizottságát vezette.

Szirmai Istvánnak a TH elnökeként tehát elsősorban a pártállami tömegtájékoztatás szervezeti kereteinek megteremtésében kellett közreműködnie, miközben az APO rendezte sorait. Ennek talán legelső lépcsőfoka volt az 1956. december 28-29-én az ország öt városában a megyei APO-vezetők és a megyei lapszerkesztők részvételével tartott tájértekezlet-sorozat, amelyen elhangzott, hogy legtöbb megyében két-három, Pest megyében pedig csak egyetlen munkatárs dolgozott a megyei pártbizottságok APO részlegeinél, s ők is leginkább a párt újjászervezésével voltak elfoglalva, és nem a helyi újságok felügyeletével. A létszámukban átmenetileg megcsappant pártszerveknek 1956 végén a megyei lapok vezetői felrötták, hogy nem jutottak elegendő információhoz, híryanaghoz. A lapszerkesztők a valóságtól elrugaskodva még a megyei MTI-egységek felszámolását is kérték, mert szerintük szabotázsakciókat hajtottak végre a hírközlésben. Ez nyilvánvalóan csak annyit jelentett, hogy az MTI-sek közül több megyében nem akartak azonnal a Kádár-rezsim mellé állni. Az ellenállás, illetve a hezitálás a Kádár-rezsimmel szemben azonban nem csak a sajtó munkatársainak gondolkodására volt jellemző, mert ekkor még arról is szóltak hírek, hogy a demokratikus pártok tovább folytatták újjászerveződésüket.²⁸

A rendteremtés sokszor kínos menetrendjébe azonban időnként hiba csúszott a sajtó területén is. Ez derül ki Halász József, a Minisztertanács titkárságvezetőjének 1957. január 4-ei, Kádár

Jánosnak írt feljegyzéséből. Mint írta, az utóbbi hetekben a fontos kormányhatározatokról, minisztériumokban készülő jelentősebb intézkedésekről, így a tárcák összevonásáról és létszámcsökkentésükről idő előtt szereztek tudomást az újságírók, amit felrött nekik. Ez ugyan egy szabad országban a sajtó „normális” működéséhez tartozott volna, de a kádári diktatórikus hatalomkiépítés kezdeti, kényes intermezzóktól sem mentes időszakában ez teljes mértékben tabunak számított. Az információk kiszivárogtatása persze nem pusztán önmagában zavarta az illetékeseket, hanem azért is, mert így még inkább a nagy nyilvánosság előtt kellett véghezvinni a hatalomkoncentrációt szolgáló lépéseket. A feljegyzés különösen nehezményezte az „előszobázás” néven elhíresült – és mai napig bevált – módszert, melynek során közvetlenül a kormányzat szereplőitől jutottak sokszor nem megerősített információkhoz. E tekintetben kimondva-kimondatlanul az fájt legjobban Kádáréknak, hogy nem a TH-n keresztül kapták a médiamunkások a jól megfűszert híreket, hanem saját kútfőből táplálkoztak, ami felvetette a hírközlés pluralizmusának kérdését. Ezt azonban természetesen a kommunista hatalom nem hagyta kibontakozni. A pártállami apparatcsik javasolta Kádárnak, hogy ennek megelőzésére csak a TH-n keresztül tájékoztathassák a minisztériumok a sajtó képviselőit, illetve a hivatal menjen elébe az eseményeknek, és rendszeresen tartson sajtótájékoztatokat a hatalom számára legfontosabb témákban. A dokumentumot Kádár láttamozta, és odaírta, hogy Kállai Gyula és Szirmai István is ismerje meg annak tartalmát. Utóbbiak is aláírták az iratot, Szirmai még oda is írta, hogy egyetért.²⁹

Más típusú, Győr és Szombathely rádiói közötti rivalizálásról számolt be a TH-nak a győri stúdióvezető Pális Pál 1956. de-

28 MNL OL M-KS 288. f. 22/1957. 1. ó. e. 1-7. (MSZMP KB APO iratai)

29 MNL OL XIX-A-2-ss Ka/160/1957. (Kádár János miniszterelnök iratai)

cember 19-én, éppen a hivatal felállításának napján, amikor azt javasolta, hogy a két stúdiót egységesítsék egyazon vezetés alatt Felső-Dunántúl Rádiója néven. A szombathelyi viszonyokról lehangolóan írt, mert szerinte az alapvető technikai feltételek sem voltak meg Vas megye székhelyén, sőt, többen még fizetést sem kaptak munkájukért, holott csak ezen az egy helyen dolgoztak. A politikai presszió is jól kimutatható ebből a szövegből, amikor megállapította, hogy a megyei MSZMP elnöksége és a megyei tanács „nagyon segíti a rádiót”, ami nem lehetett más, mint a konkrét befolyásolás különböző eszközeivel való élés. Nem is rejtette véka alá, hogy politikai irányítást kaptak a párttól, ám szerinte már-már túllőttek a célon, és kezdett párt-rádió ize lenni a szombathelyi elektronikus média adásának. Ez a kijelentés evidenciát állapított meg, mivel mindenhol így működtek a rádiók, inkább az a meglepő, hogy ezt le is írta, mintegy leleplezve a pártállami média működésének egyik legfontosabb elemét. Ezen tény megállapításakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az MSZMP KB APO, valamint a TH között időnként fellángolt a rivalizálás, és valószínűsíthető, hogy ennek helyi lenyomatát olvashatjuk ebben a jelentésben, amikor a párt elsőrendű irányító szerepét domborította ki a beszámoló. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése körüli időkben ugyanis a hivatalnak minden bizonnyal nagyobb volt a renoméja, mint a későbbiekben, amikor az APO visszavette a domináns irányítást tőle, miután a pártállam számára normalizálódott a helyzet.³⁰

Az 1956 utáni megtorlás időszakában rögtön az első napoktól kezdve tapasztalható volt az erőteljes cenzúra, ami egyebek mellett abban mutatkozott meg, hogy a helyi lapok egyes cikkei-

30 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december. Jelentés a szombathelyi stúdióban tapasztaltakról.

nek megjelenését megakadályozták. Így járt a debreceni néplap is, amelynek hét kollégáját távolították el, s amelynek szerkesztősége 1956 decemberében arról panaszkodott, hogy a városi szovjet katonai parancsnokság minden este cenzúrázta a lapot, és ha valamit nem talált rendjén, akkor az adott cikket nem engedte megjelentetni. Példaként hozták fel erre a debreceni klinikák felhívását, amelyben bizonyos Krompecher professzor a lakosságot a helyi egészségügyi intézmények támogatására szólította fel, illetve az *Egységes bizalom* című vezércikküket, amelyet azért nem engedtek közölni, mert abban szerepelt az a mondat, miszerint „A lakosság körében van még bizalmatlanság a kormánnyal szemben”. A Tatár Imréné által 1956. december 15-én jegyzett dokumentumban a szerkesztőség naiv módon sürgős segítséget kért ennek a helyzetnek a rendezésére, holott nekik is tudniuk kellett, hogy szovjet támogatás nélkül a Kádár-rezsim nem is kezdhette volna meg hatalmának kiépítését.³¹ További érdekesség a dokumentum keletkezése körül, hogy a TH-hoz került, holott annak megírásakor a hivatal még nem is létezett. Minden bizonnyal a még képlékeny minisztériumi viszonyok között kallódott a levél, és aztán került csak a TH-hoz.

A kormányzati sajtótájékoztatók, illetve háttérbeszélgetések megszervezése szintén a TH hatáskörébe tartozott megalapítása óta. Ennek során előre egyeztettek a témákat, sőt azt is tisztázták, hogy az ott elhangzottak nyilvánosak lesznek-e, vagy csak háttérinformációkkal szolgálnak az újságírók számára. Természetesen az ezzel kapcsolatos döntéseket is csak úgy hozhatta meg a TH, hogy előtte egyeztetett a pártvezetéssel. Ennek megfelelően hívták vagy nem hívták meg a „baráti” országok sajtómunkatársait, illetve ennek fényében döntöttek el, hogy

31 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december. Jelentés napilapokról.

szerkesztők, rovatvezetők, avagy a hierarchiában alattuk lévő újságírók részvételével tartják meg ezeket az alkalmakat. A TH képviselőit az országos jelentőségű, de nem kormányzati sajtótájékoztatókra meg kellett hívni, ahova lehetőség szerint elmentek a hivatal munkatársai, a kormány sajtótájékoztatóit pedig eleve a TH szervezte, utóbbiak helyszíne többnyire az – egyébként a TH székhelyéül is szolgáló – Parlament volt.

A sajtómunkatársak tájékoztatása ilyen módon szigorú párt-állami kontroll mellett valósult meg. Ezt szolgálta többek között az a TH által szervezett 1957 eleji tárgyalássorozat, amelynek keretében tematikus rend szerint hívták össze a szakújságírókat és az illetékes állami szervek képviselőit. Ennek megfelelően 1957. február 18-án először az ipari, kereskedelmi szervek és a terület rovatvezetői, február 20-án a mezőgazdasági, február 22-én a külügyi, február 25-én a belpolitikai, február 27-én a kulturális, végül március 1-jén a sport szakterületeinek államigazgatási és kommunikációs szakértői találkoztak, hogy megvitassák a közeljövő teendőit. Az értekezleteket a TH Tájékoztatói Osztályának vezetői irányították, de természetesen a TH számos további kollégája is részt vett ezeken a megbeszéléseken, ahol tisztázták egyebek mellett azt, hogy az állami szervek milyen formában tartásák a kapcsolatot a TH-val, hogyan adják ki írásos közleményeiket, milyen módon tartásák a mindennapos kapcsolatot a sajtó munkatársaival, illetve hogyan szervezzék meg sajtótájékoztatóikat. Ez utóbbiakat egyébként a kor szellemének némiképp megfelelően, az eseményeket mintegy felnagyítva sajtóértekezleteknek hívták. A bő egy héten át tartó megbeszéléseken a TH is elmondta véleményét az egyes orgánmok rovatainak munkájáról, továbbá az állami szervek, illetve a szerkesztőségek képviselői is megoszthatták észrevételeiket. A kezdeti lelkesedést a TH nem engedte alábbhagyni: a későbbiekben is tartottak, jellemzően havi rendszerességgel ezekhez hasonló tárgyalásokat. A rendszer konszolidációja után pedig

főszerkesztői gyűléseket hívtak össze rendszeresen a TH irodájába.³²

A TH létszáma valószínűleg a kádári hatalommegszilárdítás kezdeti időszakának bizonytalan viszonyai miatt gyakran változott, illetve különböző iratok eltérő adatokat közölnek erről. A fent említett 19 fő mellett egy másik, 1957 eleji adatsor alapján időközben 22-ről 13-ra olvadt alkalmazottainak száma az 1954-1955 közötti állapothoz képest. Ez betudható a régi káderek elbocsátásának és annak is, hogy a kiépülőben lévő hatalom még hezitált a TH fontosságát illetően. A TH 1957 nyarára ismét felduzzasztott 19 fős létszámát 16-ra csökkentették, az APO-ét viszont 19-ről 28-ra emelték a KB Titkárság döntése nyomán, amely ugyanakkor leszögezte:

„A sajtó irányítására igen nagy súlyt kell helyezni, de ezt úgy kell megoldani, hogy ne csökkenjen a szerkesztőbizottságok, felelős és főszerkesztők önállósága. A nem közvetlenül párthoz tartozó lapoknál az irányítás az állami szerv feladata, a társadalmi szervezetek lapjaiért e szervek vezetősége a felelős. A politikai irányvonal meghatározása mellett rész- és napi kérdésekben a lapok szerkesztésébe a párt- és állami szervek ne szóljanak bele, a lapok politikai irányvonalaért és tartalmaért a szerkesztőségeket és a szerkesztőbizottságokat kell felelőssé tenni.”³³

Ez a gondolatsor mutatja, hogy a hatalom álságosan az egyes szerkesztőségek felelősségévé tette, hogy mit jelentettek meg a lapokban, és mit nem engedtek kiadni, ugyanakkor tudjuk, hogy ezek a döntések sokszor felülről jött utasítások eredményei voltak a nem párt- vagy állami lapok esetében is.

³² MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957. Feljegyzés. 1-2. Tervezet. 1-2. Javaslat. 1.

³³ MNL OL 288. f. 7/1957 23. ó. e. (MSZMP KB Titkárság iratai)

A korábbi struktúrában az elnök munkáját két osztályvezető segítette, ez csökkent egy személyre 1957 elején. Ugyanígy a külpolitikai előadók, az osztályvezetői titkárnők, a Tájékoztatási Osztály gépírói és a hivatalsegédek száma is 2-ről apadt 1-re, ezenkívül voltak olyan témák, amelyeknek – ellentétben a Rákosi-korszakkal, amikor egy-egy referens akadt ezekre – ekkoriban nem volt gazdája, illetve összevonták más témákkal. Ilyen volt a mezőgazdasági és a rádió előadói, valamint a protokoll-ügyek munkaköre. A többi funkciót betöltő munkatársak száma maradt 1-1 fő, ide tartozott a belpolitikai, az ipari, a papírgazdálkodási, a kiadói és a terjesztési előadó, valamint az MTI-vel és a MÚOSZ-szal foglalkozó TH-munkatárs, továbbá az elnöki titkárnő és a TH Sajtóközigazgatási Osztályának gépírója.

Az 1957. január 29-én kelt bizalmas dokumentumban arról is szó esik, hogy milyen felépítése legyen a TH-nak a Kádár-rendszerben. Ennek keretében leszögezték, hogy a TH elnöke legyen egyben a TH mellett működő Sajtótanács elnöke is, a TH elnökhelyettese pedig a Sajtótanács titkára lett. Ez a szervezet, amely a TH mellett tanácsadó szervként működött volna, nem sokáig létezett, 1957 első felében mutatható ki dokumentumokkal.³⁴ A gyakorlatban a Sajtótanács ugyanis az akkor még felfüggesztett MÚOSZ-t volt hivatva helyettesíteni, természetesen a legmesszebbmenőkig lojális magatartást tanúsítva a Kádár-rezsim irányában.³⁵ Az újságírók MÚOSZ-ba való visszavételének feltétele pedig természetesen a pártosság volt, azaz az, hogy a párt elvárásait, politikai és egyéb útmutatásait, és a diktatúra éppen aktuális megrendeléseit a legmesszebbmenőkig vegyék figyelembe.³⁶ A TH 1957. január 29-ei dokumentuma szerint in-

³⁴ Siklósi Norbert levele Nezvál Ferencnek, 1957. február 25. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 436/1957.

³⁵ Pór-Cseh 1995, (9–10) 39–41.

³⁶ Sipos-Takács 2005, 53.

tézkedtek arról is, hogy a Tájékoztatási Osztályhoz a belpolitikai (egyelőre meg nem nevezett), a közgazdasági (bizonyos Margitta elvtárs) és a külpolitikai előadó (Gál elvtárs) tartozzon. Feladatukul azt kapták, hogy a szaktárcákkal tartsák a kapcsolatot, adott témákban sajtótájékoztatokat kezdeményezzenek, de ezek konkrét megszervezését – a kormány sajtótájékoztatóin túlmenően – a minisztériumok Sajtó Osztályai kapták feladatul, igaz a TH óvó felügyelete mellett. A TH-nak ugyanígy figyelemmel kellett követnie a sajtó egyes cikkeit lapszemlék formájában, amelyekről indokolt esetekben észrevételeket kellett tenniük, és ha a szituáció úgy hozta, az írásokban megszólaltatottak reagáltatásának előmozdítása szintén hatáskörükbe tartozott.³⁷

A sajtó világát felügyelő TH másik fontos egységét a Sajtóközigazgatási Osztály képezte. Ide tartozott, sőt ennek egyik kulcsfigurája volt a papírgazdálkodási és nyomdai előadó (Lengyel Ferenc), akinek dolga volt a sajtóengedélyek kiadása – természetesen a felettesekkel gondosan megbeszélve az egyes eseteket –, a papírkészlet nyilvántartása, amire hivatkozva lehetett engedélyezni vagy az engedélyt megvonni a sajtóorgánumoktól, a lapok oldalterjedelmének és példányszámának megállapítása, továbbá a köteles példányok és a nyomdafejlesztés intézése. Ugyancsak a Sajtóközigazgatási Osztályon dolgozott a kiadói és terjesztési előadó (Detre László), aki a kiadók, a szervezők és a postahírlap-terjesztők feletti felügyeletet látta el. Ezen az osztályon tevékenykedett továbbá a sajtópolitikai előadó (bizonyos Vigyázó elvtárs), aki összehangolta a sajtóval foglalkozó tanácsi előadók munkáját, valamint ellátta az MTI, a Magyar Rádió, a MÚOSZ és az újságíróknak is járó kezeléseket intéző Magyar

³⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957. Javaslat a Hivatal felépítésére. 1–3.

Újságírók Szanatóriumi Egyesülete³⁸ felügyeletét. Az adminisztrációs tevékenységet végezte az elnöki titkárnő (Arányi), az elnökhelyettesi titkárnő (Oszvald), a Tájékoztatási Osztály gépírónöje (Erdélyiné), a Sajtóközigazgatási Osztály gépírónöje (Kissné), valamint a hivatalsegéd, aki a házon belül szétosztotta a napi sajtót, a kézbesítést végezte és a hivatal konyhai élelmezését is intézte.³⁹

A pártállami sajtóirányítási munka újrakezdéséhez szükségesnek írta le egy aláírás nélküli feljegyzés a TH Tájékoztatási Osztálya és a párt közötti közvetlen kapcsolat kiépítését. Ez alatt azt értették, hogy a TH elnökének el kellett járnia az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának üléseire, illetve a párt képviselőjét meg kellett hívni a TH szerkesztői összejöveteleire. Ezenkívül közvetlen kapcsolat kiépítését látták szükségesnek a TH Tájékoztatási Osztályának vezetője és az MSZMP országos központja, valamint a budapesti Intéző Bizottsága között, továbbá általában a sajtót érintő ügyekben szerették volna elérni, hogy a TH embereit hívják meg. Ugyanígy szükségesnek ítélték meg, hogy a TH és a pártközpont szakreferensei között élő kapcsolat legyen. Valószínűleg nem volt még kiforrott összeköttetés a TH és a pártirányítás között, mert azt is felvetették, hogy össze kell hangolni az MSZMP országos és fővárosi központjának a TH-hoz való kapcsolatát, és azt is tisztázni kívánták, hogy a párt akart-e egyáltalán sajtótájékoztatásokat tartani. Praktikus szempontból azt szerették volna elérni, hogy ne folyjon párhuzamos munka a párt és az államgépezet

38 A TH járult hozzá ahhoz is 1957. október 21-én, hogy az egyesület tihanyi üdülőjét kibővítsék. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1359/1957. Szociális jellegű intézkedés volt továbbá 1957-től kezdődően a budapesti újságíró otthon létesítése, a megfelelő ingatlant a TH-nak kellett felkutatnia a Marosán Györgytől kapott felhatalmazás alapján. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1234/1957.

39 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957. Javaslat a Hivatal felépítésére. 1-3.

között – ami jogos elvárás volt –, a pártnak a tájékoztatásban meglévő primátusát pedig elismerték annak ellenére, hogy az hivatalosan állami feladattá vált. Szorgalmazták azt is, hogy a TH elnöke az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága és az Ideiglenes Intéző Bizottsága üléseiről kapjon rendszeres tájékoztatást, a párt- és kormányhatározatokat pedig mindig kapja meg, sőt az előterjesztésben lévő terveket is ismerje meg. Kérték, hogy az ország külpolitikai problémáiról – nyilvánvalóan itt a „magyar kérdés” újabb és újabb vetületeiről volt szó – a hivatal elnöke a külügyminisztertől közvetlenül is tájékozódjon, a párttól és a kormánytól kapott összes információit pedig – azok minőségétől függően – osztályvezetőivel vagy az összes munkatársaival tárgyalja meg, s ennek alapján határozzák meg saját feladataikat. A TH elnökének ezenkívül meg kellett kapnia a párt- és kormány-, valamint a külügyi, a követi, a karhatalmi, a statisztikai, az ipari és az egyéb bizalmas írásbeli tájékoztatókat, amelyeket meg kellett osztania az osztályvezetőkkel is belső tájékoztatás, illetve az osztály informálása céljából.⁴⁰

A komoly pártállami kontroll abban is megtestesült, hogy a TH Tájékoztatási Osztálya munkatársainak lehetőleg a kormányulást közvetlenül követő napon információkat kellett kapniuk a TH elnökétől vagy osztályvezetőjétől a bel- és külpolitikai helyzetről, rögtön meghatározva, hogy ez milyen feladatokat ró a lapok egyes rovataira. Olyan gondolat is felmerült, hogy ezeket a heti rendszerességgel megtartott értekezleteket időnként az Ideiglenes Intéző Bizottság vagy a kormány egy-egy tagja, illetve a párt-, valamint állami apparátus egyes szakértői tartsák meg, ami a későbbiekben sokszor meg is valósult. Ez a közvetlen pártirányítás, a „kézi vezérlés” konkrét példáját is jelentette.

40 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957. Feljegyzés. 1-3.

Az értekezleteken a TH munkatársai ezeket az információkat kiegészíthették a saját forrásaikból beszerezett értesülésekkel.

A Tájékoztatási Osztály ezenkívül arra is tehetett ajánlatot az egyes minisztériumoknak, hogy milyen közleményeket adjanak ki, illetve milyen témában tartsanak sajtótájékoztatót, sőt még az újságíróknak is adhattak témaötleteket. Ezeket annak alapján tették meg, hogy részt vehettek a minisztériumok Sajtó Osztályainak bizonyos értekezletein, továbbá azt is előmozdították, hogy állami vezetők interjúkat adjanak különböző sajtóorgánumoknak. Ezenkívül beleszólhattak az állami szervek kommunikéinek megfogalmazásába, ennek megfelelően pedig összehangolták azt is, hogy mikor melyik szerv adjon ki az adott nyilatkozatot. Erre felhasználhatták a TH által vezetett Sajtó Osztály-vezetői értekezleteket és az ad hoc módon összehívott rovatvezetői értekezleteket is. A szakmaiság nem volt elsődleges szempont, ami a feljegyzés megfogalmazásaiból is kiderül, ugyanis elsődleges elvárásként azt támasztották, hogy a párt és a kormány célkitűzéseinek megvalósulását segítsék elő kommunikációs szinten, és csak utólag vetették oda, mintegy mellékesen, hogy „újságszerűek” is legyenek a cikkek. A TH-nak mindemellett azt is koordinálnia kellett, hogy az újságok az esetleges hibákat kijavítsák, illetve a sajtóban megjelent jogos kritikáknak tegyenek eleget a párt- és az állami szervek.⁴¹ Mindezek a fent felsorolt intézkedések azonban egyetlen célt szolgáltak: a kádári hatalom megszilárdítását.

Az APO megyei osztályvezetőinek 1957. június 4-ei értekezletén azonban úgy gondolták, hogy a sajtó általában véve nem állt még egyértelműen és teljes mértékben a Kádár-rezsim mellé. Ezen a plénumon egyenesen azt állapították meg, hogy a sajtóban nem tudták végleg elhallgattatni a Nagy Imre-féle „re-

⁴¹ MNL OL XIX-A-24a 1. d. 216/1957. Feljegyzés. 3–6.

vizionista nézeteket”, illetve megcáfolni ezt az eszmerendszert. Az APO még afölött is sajnálkozott, hogy a nemzeti érzelmű politikát és a proletárinternacionalizmust a közvélemény szembeállította, holott ebben azért sok igazság volt, mint ahogy a „nemzeti kommunizmus” eszméje, ami mellé elvileg az APO beállt, a gyakorlatban nem létezett.⁴² Kiss György, a Győr-Sopron megyei pártbizottság APO-vezetője ehhez kapcsolódóan arról beszélt, hogy a *Népszabadságtól* sem kaptak kellő segítséget a helyi pártélet megszervezésére, ezért javasolta a lapban vita indítását a pártszervezetek munkájáról és munkastílusáról, valamint azt, hogy ugyanitt jelentessenek meg cikket a párt szövetségi politikájáról.⁴³

A hatalom hosszas, kitartó ideológiai pressziója azonban meghozta gyümölcsét, és attól kezdve, hogy a rezsím széles körű elfogadtatása felé haladtak a politikai folyamatok, megalapozottnak tűnt egy letisztult jogkör meghatározása a TH számára. Egy 1957. augusztus 22-ei aláírás nélküli dokumentum,⁴⁴ amely a PB számára tartalmazott javaslatokat az átszervezésre, azt irányozta elő, hogy a hivatal munkáját úgy kell megszervezni, hogy az segítse a KB APO tevékenységét, illetve mentesítse az APO sajtóosztályát az operatív sajtóirányítási teendők el látása alól. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az APO az átmeneti, sokszor a hatalmi struktúrában sem egyértelmű időszak után újra fölébe kerekedett a TH-nak.⁴⁵ Leszögezték, hogy a TH

⁴² MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 1. ó. e. 76.

⁴³ MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 1. ó. e. 78–79.

⁴⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/1957. 11. ó. e. (MSZMP PB iratai)

⁴⁵ Az átmeneti helyzetre jó példa, amikor Orbán László, az APO vezetője kért információt Szirmai Istvántól egy 1957. március 14-én kelt levélben arról, hogy a *Családi Magazin* képes hetilap beindításának engedélyezéséről döntsenek. Ez arra enged következtetni, hogy az APO egyrészt tájékozatlan volt bizonyos kérdéseket illetően, másrészt nem mert vagy nem akart egymagában dönteni. A levélből ezenkívül az is kiderül, hogy a TH sem feltétlenül rendelkezett ez ügyben teljes kompetenciával.

a KB APO-tól kapjon ezentúl közvetlen pártirányítást, állami részről pedig a Minisztertanács elnökének rendelték alá (amelyet a gyakorlatban a mindenkori kormányfő-helyettesek egyike végzett). Feladatai közé sorolta, hogy a KB APO-val működjön együtt a TH a sajtó irányításában, biztosítsa az állami tájékoztatás megszervezését, a sajtó információkkal és közleményekkel való ellátását, illetve támogassa, irányítsa és ellenőrizze az alá tartozó sajtóorgánumok munkáját. Ez nemcsak azt jelentette, hogy a lapoknak a TH adhatta a közlésre szánt anyagokat – bár ez a mozzanat kétségtől megjelöltette a monolit rendszer lényegét a sajtóirányítás szempontjából –, hanem azt is, hogy a szerkesztőségek vezetőit megfelelő módon informálják minden olyan eseményről, megnyilvánulásról és jelenségről, ami segíthette a lapokat a Kádár-rendszerhez hű állásfoglalások megfogalmazásában. Így tehát újabb biztosítékot kaphatott a hatalom, hogy megfelelően lojális lapszámok jelennek meg az egyébként is öncenzúrázott sajtóban.

A TH ezenkívül irányította és koordinálta a minisztériumi Sajtó Osztályok munkáját, kiadta a lapengedélyeket (természetesen azoknak nem adta meg, akik nem bizonyultak ideológiailag megfelelőnek), illetve felügyelte a terjesztést és a papírgazdálkodást. 1957-ben az addigiakhoz hasonlóan a nagyszabású események sajtótudósításait is megszervezte, eldönthette, mely újságírók méltók arra, hogy külföldről tudósítsanak, és bele-

mert Orbán László arra kérte Szirmai Istvánt, hogy ezt a kérdést beszélje meg az ezt a területet a legmagasabb szinten felügyelő Kállai Gyula KB-titkárral. MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 697/1957. A hatalmi súlypont APO irányába történő eltolódását azonban jelzi az, hogy 1957. szeptember 2-án már az APO-tól kért segítséget a TH, hogy eldöntse: a Szegedi Kenderfonógyár és a Kőbányai Textilművek üzemi lapjait be lehet-e indítani. A lapok végül nem sokkal ezután egyébként megjelenhettek. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1154/1957.

szólhatott a személyzeti ügyekbe is.⁴⁶ Az intézmény újbóli létrehozását és további fenntartását a javaslat íróinak véleménye szerint szükségessé tette az, hogy a Rákosi-rendszer elhibázott politikájához hozzájárult a közvélemény tájékoztatásának elhanyagolása, amelynek egyik fő oka az volt, hogy az állami tájékoztatásnak éveken át nem volt megfelelő szintű és felhatalmazású gazdája.⁴⁷

⁴⁶ A sokszor zavaros körülmények, a statáriális intézkedések, valamint a tömegközlekedés és a közbiztonság elégtelen volta indokolták azt a kérést 1957. január 16-án a TH részéről, amelyet Münnich Ferencnek, a fegyveres erők miniszterének címzett Szirmai István, a TH elnöke. Ennek során újságíróknak és szerkesztőségi gépkocsivezetőknek úgynevezett szabadmozgási igazolvány kiadásáért folyamodott, hogy minél hatékonyabban tudjanak az információk után menni. A kiváltságos újságírók között érdekes módon nem volt található *Szabad Nép*-munkatárs, ugyanakkor megkapták az engedélyt a *Népakarat*, az *Esti Hírlap*, a *Szabad Föld*, a *Magyar Ifjúság*, illetve az MTI újságírói, illetve utóbbiak fotóriporterei. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 154/1957. A forradalmi események utórezdüléseként még ideig-óráig létező munkástanácsok közül a budapesti Láng Gépgyáré kérte, hogy *Turbina* című lapjukat engedélyezzék, amelyet egyébként 1956 előtt is megjelentettek. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 169/1957. Ennek engedélyezése nem mutatható ki, miközben a frázisaiban a munkások mellett álló kormány megengedte, sőt 100 ezerről 110 ezerre növekvő példányszámemelést tett lehetővé az *Ez a divat* című lapnak. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 173/1957. A forradalom leverése utáni átmeneti állapotokat az is jól jelzi, hogy az 1956 előtt *Szocialista Posta* címen megjelent lap megszűnt, helyette a TH-tól a *Magyar Postás* elnevezésű kiadványra kért engedélyt 1957. január 17-én Dedics Imre, a vállalat vezérigazgatója. Az átmenetiséget nem csak az mutatja a dokumentumban, hogy Kossuth-címmel pecsételték le, hanem az is, hogy szó szerint forradalomnak nevezte a levélben az 1956 őszen történeteket. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 177/1957. A postásoknak egyébként a további hónapokban sem lehetett szaklapja, amit bizonyít az egyik postás, Kindzierszky Emil 1957. március 27-ei méltatlankodó levele Lengyel Ferenc TH-alkalmazottnak, aki megjegyzésében még papírra vetette, hogy „Intézkedést nem igényel”. MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 655/1958.

⁴⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957.

MTI-BIZALMASOK A TH SZOLGÁLATÁBAN

Az MTI bizalmas jelentéseit, amelyeket az állampárt vezetői, a PB és a KB-Titkárság tagjai naponta megkaptak a Magyarországról szóló nyugati hírekről, a TH-hoz is rendszeresen eljuttatták. Így a megtorlás kezdeti időszakában, 1956 decemberében is rendszeresen informálták a kádári hatalomátvétel nemzetközi megítéléséről az arra jogosult legfelsőbb vezetést, s ha szükségesnek ítélték meg, a TH-t intézkedésre utasították. A jelentések gyakorlatilag a mai szóhasználattal és demokratikus felfogásban tolmácsolták a hatalomnak a Kádárék által ellenforradalomnak aposztrofált eseménysorozatot, ezekből a dokumentumokból pedig sajátos aspektusból ugyan, de meg lehetne írni 1956 utóéletének történetét. A megfogalmazások szöges ellentétben álltak a kádári rezsim történelemhamisító szemléletével, így nem csoda, ha ezeket az MTI-jelentéseket csak a párt felső vezetése olvashatta a TH közvetítésével. A TH iratanyagában szerepelnek azok a jelentések is, amelyek még hivatalos megalakulása előtt néhány nappal keletkeztek, amiből arra következtethetünk, hogy az érdemi munkát már jóval a kormányhatározat kiadása előtt megkezdtek Szirmai István vezetése alatt.

Egyebek mellett arról is befutottak információk, hogy Nehru, India miniszterelnöke a magyar kérdéssel foglalkozott hazája

parlamentjében, és nem vonta kétségbe, hogy Magyarországon nemzeti forradalom zajlott le a munkásság és a diákok részvételével. Úgy fogalmazott:

„még csak nem is arról volt szó, hogy a Szovjetunió szerződésben vállalt kötelezettségeivel összhangban avatkozott be, mert nem volt államcsíny.”⁴⁸

A szovjet csapatok Magyarországon állomásoztatását pedig természetellenesnek tartotta. Nehru úgy fogalmazott: amíg Magyarországon szovjet csapatok állomásoznak, a társadalom tagjai nem tudnak majd egymásra találni. Ez a megfogalmazás akár váteszinek is tekinthető, hiszen bizonyos értelemben egészen a rendszerváltozásig a magyar lakosság meglehetősen befelé forduló életet élt, a közélettől a magánélet felé tolódtak el a mindennapok történései, és az „élni és élni hagyni” elve alapján a pártállam hagyott némi mozgásteret az embereknek, akik ugyanakkor – a közbeszéd szintjén legalábbis – nem firtatták Kádárék legitimációját. Igaz Nehru megjegyzése még az 1957. május 1-jei többszázazres felvonulást tekintve is, hiszen az parancsszóra történt, a tömeg részéről annak figyelembe vételével, hogy abban a helyzetben a nemzeti ellenállás folytatásának nem volt reális alapja. A forradalom és szabadságharc leverését is ecsetelte Nehru, ezt az időszakot az indiai polgári engedetlenségi mozgalomhoz hasonlítva. Beszámolt arról is, hogy budapesti nagykövetségükön keresztül tájékoztatták őket arról, hogy a Kádár-kormány nem szívesen látta volna vendégül akkoriban az ENSZ delegációját azzal az álszent érveléssel, hogy azt az államiság szuverenitása megsértéseként értelmezték. Az indoklás ingatag voltát bizonyítja, hogy ugyanakkor a szovjet katonai intervenciót nem tekintették beavatkozásnak, ami persze kommunista

48 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 13.

szemszögből érthető, hiszen annak célja Kádár hatalomra segítése volt.

Az MTI TH-nak is elküldött bizalmas jelentéseiben rendre helyet kaptak azok a hírek, amelyek biztosan nem jelenhettek meg a hivatalos magyar médiában. Ide tartozik többek között Kéthly Anna szociáldemokrata elnöknek az AFP hírügynökség által közzétett, 1956. december 14-én a brit Munkáspárt parlamenti frakciója előtt tartott beszéde, melyben követelte a Szovjetunióval szembeni „morális bojkottot”, így egyebek mellett azt, hogy ne küldjenek munkás- és szakszervezeti delegációkat Angliából hozzájuk, valamint azt, hogy utasítsák ki Magyarországot ENSZ-küldöttségét. Kéthly az 1956-os magyar forradalom kitörésének okait az 1789-es franciaországi forradaloméhoz hasonlította.⁴⁹ Ugyanezen a napon a bizalmas jelentés idézte a konzervatív *Daily Mail*t, amely a Magyarországról szóló ENSZ-határozatot a Szovjetunió megszálló tevékenységének kegyetlen megbélyegzésének tekintette, ráadásul az igazi kihívás szerintük nem a szuezi, hanem a magyarországi válság megoldása volt. Az ugyancsak konzervatív *Daily Sketch* az ENSZ tehetetlenségét ostromozta, amiért nem szállt szembe erőteljesebben a szovjet megszállással, és azt sugallta, ha a magyarországi helyzet nem rendeződik megnyugtatóan, a kommunista veszély a szovjet előretörés miatt további teret hódíthat több, a szabad világhoz tartozó országban. Természetesen ez a beállítás is tartalmazott túlzásokat, hiszen figyelmen kívül hagyta a jaltai egyezmény realitását, amely az Elbától nyugatra nem engedte a szovjet megszállási zónát kiterjeszteni, és igaz volt ez fordítva is: az sem fordulhatott elő, hogy a Vasfüggönytől keletre ne szovjet katonák állomásozzanak.

49 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 14.

A liberális *News Chronicle*-ből is idéztek, miszerint az al-sóházi pártok közötti torzsalkodásnak véget vethet az, hogy egységesen kiállhatnak Magyarország mellett. A jelentés által függetlennek jelzett *Scotsman* egyenesen egy újabb világháborút vizionált, ha a magyar kérdést nem tudják megoldani, a világméretű fegyveres konfliktust pedig szerintük úgy lehetett elkerülni, ha Nyugat mégsem avatkozik a magyar események sorába, bármennyire is kínos – így a lap – a nyugati államok tétlensége. További londoni hírek között szerepelt ezen a napon a keleti blokk országaiban tapasztalható szolidaritás vállalása Magyarországgal, amely rokonszenvtüntetésekben mutatkozott meg szinte mind a nyolc országban, ideértve többek között Bulgáriát és Albániát is.⁵⁰ Ugyanezen a napon a lengyelországi helyzetet is taglalta Londonban a közszolgálati rádió, e szerint a legnagyobb visszhangot a magyar forradalom ebben az országban keltette, és szerencsés véletlennek nevezték, hogy Moszkva figyelmét és erejét a magyar ellenállás kötötte le, így fordulhatott elő, hogy a lengyel reformerők vezetője, Wladyslaw Gomulka a helyén maradhatott. Még 1956 decemberének közepén is erőteljes szovjetellenes hangulat uralkodott egész Lengyelországban, ami a jelentés szerint kényes helyzetet teremtetett a lengyel pártállami vezetők számára, ugyanakkor Gomulkának sem adhatott szabad kezét, mert egyrészt ő sem akart kompromittálódni a szovjetek előtt, másrészt a háttérből a lengyel sztálinista vonal is erőteljes nyomást gyakorolt rá. A DPA hírügynökség újságírója 1956. december 14-én arról cikkezett, hogy Svájcban a magyarországi szovjet megszállás azt a reakciót váltotta ki, hogy hosszú időszak után először erősítették meg a védelmi vonalaikat annak ellenére, hogy semlegesek voltak. Ennek keretében pótköltségvetés segítségével repülőgépeket és

50 Uo.

páncélosokat igyekeztek beszerezni a korábbi, partizánakciókra való alapozás helyett.⁵¹

Természetesen a Szabad Európa Rádió (SZER)⁵² szemlézése sem kerülhette el a TH figyelmét. 1956. december 14-én a müncheni székhelyű rádió magyar nyelvű adása éles hangnemben támadta Rácz Sándor országos munkástanács-vezető és társainak letartóztatását, és beszámolt arról is, hogy a csepeli Beloianisz gyár – ahonnan elvitték Ráczékat – sztrájkot hirdetett szabadon bocsátásuk érdekében. A rádió bábkormányának nevezte a Kádár vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, amely azokban a napokban egyebek mellett azzal küzdött, hogy munkába tudja végre állítani a bányászokat, mert hamarosan akut szénhiány fenyegetett az országban. Ugyanezt a hírt tárgyalta a SZER az újvidéki *Magyar Szó* értesüléseit boncolgatva. Ugyancsak a SZER a *Neue Zürcher Zeitung*ra alapozva említette meg Kéthly Anna egyik nyilatkozatát, amelyben Kádár Jánost köpönyegforgatással vádolta. Felhívta a figyelmet arra, hogy néhány nappal a szovjet intervenció előtt még a későbbi párt első titkára sem zárta ki a szovjetek elleni harcot, pár nappal később pedig szovjet tankokkal jött vissza, hogy megszerezze a hatalmat. Ugyancsak Kéthly Anna nevéhez kötötték azt a követelést, miszerint Magyarországra kell hívni az ENSZ verbuválásával létrehozandó nemzetközi rendőrséget a helyzet pacifikálása érdekében. Kendőzetlenül adtak arról is hírt, hogy megkezdtek tevékenységüket a rögtönítélő bíróságok, munkásvezetőket vittek börtönbe, valamint arról is, hogy a szovjet politikusok erőteljesen befolyásolták a magyarországi viszonyokat. Az már azonban a SZER túlzásai, erőteljesebb kifejezéssel élve dezinformációi közé sorolandó, amikor azt állították ugyancsak

51 Uo.

52 A SZER Magyarországról szóló híradásairól lásd: Simándi 2005; Simándi 2006.

december 14-én, hogy „a harc továbbra is nyílt” volt. A rádió – ugyancsak a svájci lapra hivatkozva – közzétette a Szovjetuniót elítélő ENSZ-nyilatkozatot, amelyet történelmi jelentőségűnek ítélt, mert az ENSZ alapokmányának megszegéséért a világ-szervezet egyik alapítóját ítélték el, amely egyúttal nagyhatalom is volt.⁵³

Még mindig december 14-én azzal is foglalkozott a SZER, hogy az azt megelőző két napon Lengyelországban komoly megmozdulásokra került sor a magyar nép mellett, melyek során elítélték a szovjet beavatkozást, a poznani volt Sztálin Művek 30 ezer munkásának képviselői pedig határozatot hoztak a szovjet csapatok Magyarországról történő azonnali kivonásának követeléséről. Ez a lépés már csak azért is nagy bátorságra vall, mert Lengyelországban ugyancsak állomásoztak szovjet katonák; ugyanakkor azt is felvetették ebben a dokumentumban a hír szerint, hogy a Varsói Szerződés egyéb országaiból származó katonákkal – köztük akár lengyelekkel is – váltsák fel a szovjeteket. A poznani kommunista párt vezetői lebeszéltek a helyi munkásokat arról, hogy mindezeket a követeléseket közzé tegyék, azzal érvelve, hogy ezzel a lépéssel Gomulka helyzetét nehezítették volna meg. Ezt a munkások elfogadták, azonban a SZER értesülései szerint határozatukat elküldték Daag Hammarcsjöld ENSZ-főtitkárnak. Minderről természetesen a magyar sajtó egyáltalán nem számolt be, ezek a hírek mindösszesen a TH és a pártvezetők szigorúan bizalmas aktái között szerepeltek, ahogy az is, hogy Szczećinben azokban a napokban többször is rokonszenvtüntetések tartottak, amelyek során be akartak hatolni a szovjet konzulátus épületébe, s emiatt 88 embert letartóztattak.⁵⁴

⁵³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 14.

⁵⁴ Uo.

A SZER ugyanezen a napon azzal is foglalkozott, hogy Meany, az amerikai szakszervezeti szövetség vezetője kiállt a magyar nép szabadságküzdélme mellett, megfizethetetlen történelmi szolgálatnak nevezve a szabadságharcot, ami ugyanakkor bizonyította szerinte a kommunista életforma teljes csődjét, valamint azt, hogy a Szovjetunióban és a keleti blokk országaiban él a legtöbb antikommunista, sőt még azzal az erős kifejezéssel is élt, miszerint a szovjetnek nincs helye a kulturált népek családjában. Kéthly Annához hasonlóan a szakszervezeti vezető is követelte a teljes gazdasági és kulturális bojkottot a Szovjetunióval szemben. A beutazási engedélyek számát szerinte növelni kellett volna Amerikába, mert további százezer munkavállalót tudott volna foglalkoztatni az amerikai ipar a keleti blokk országaiból, és lakást, valamint szakszervezeti tagságot is tudtak volna biztosítani a magyar munkásoknak. Arról is tudósított a SZER ezen a napon – amit persze az itthoni média alaposan elhallgatott –, hogy a Kínából hazafelé tartó Magyar Néphadsereg művészegyüttese nem volt hajlandó fellépni Moszkvában, holott két előadásra is elkelt az összes jegy, ehelyett egyenesen hazautaztak Budapestre. Persze kacsák is felröppentek a SZER adásaiban, ezek közül az egyik legérdekesebb szerint Horváth Imre külügyminisztert szemelték ki Kádár utódjául, amit az érintett cáfolt hazafelé indulva New Yorkból, ahol az ominózus ENSZ-közyűlésen képviselte Magyarországot.⁵⁵

A SZER mellett az *Amerika Hangja* is természetesen tárgyalta a magyarországi fejleményeket, amelyek szintén megjelentek a TH-nak is továbbított MTI bizalmas jelentésekben, és amelyek ugyancsak nem jelenhettek meg a magyar közmédiában, vagy ha egyes részleteiket mégis publikálták, akkor azokat nyilvánvalóan a Kádár-rezsim követelményeinek megfelelően

⁵⁵ Uo.

tálalták. Szó esett egyebek mellett a rendőregységek csepeli bevetéséről, ami a kádári hatalomnak meglehetősen nagy fricska lehetett, hiszen még a „vörös Csepel” sem állt ki ebben az időben a kommunista hatalom mellett. Előszóval tették közzé menekültek elbeszélését, ez így történt 1956. december 14-én is, amikor Kovács László bőrgyógyász szakorvos mesélte el, hogy amikor elhagyta az országot, a magyarok egyáltalán nem akartak tudomást venni a szovjet megszállókról, egyfajta passzív rezisztenciába burkolóztak, a szovjet katonák többsége pedig valósággal undorodott a magyarországi szolgálatától, és nem értette, miért küldték őket a magyarok ellen. Ahogy a SZER-ben, úgy az *Amerika Hangjában* is megjelentek – morális kérdéseket is felvető – csúsztatások, ezek közül említhető meg az a hírközlés, miszerint a munkások és a diákok töretlen hittel és akarattal küzdöttek a megszállók ellen a szabadság kivívásáért. Ez persze akkor már nem volt igaz, mindössze a feszültség további fenntartását szolgálta annak érdekében, hogy a nyugati hatalmak közül valamelyik hátha meggondolja magát, és beavatkozik, amire persze – ismerve a nemzetközi viszonyokat – semmi esély nem volt.

Az *Amerika Hangján* kívül a washingtoni rádió is előszóval számolt be a magyar menekültek egyéni sorsáról.⁵⁶ A hírek torzításához tartozik az az ugyancsak valótlannak mondható értesülés, amelyet Londonból szemlézett az MTI. Ebben azt a komolyan nem vehető értesülést tette közzé az *Observer* című vasárnapi lap, hogy mintegy 15 ezer, zömében ukrán katonára dezertált, és állt át a borsodi hegyekben tartózkodó magyar szabadságharcosokhoz. A *Sunday Times* 1956. december 16-án pedig arról cikkezett a lapszemle alapján, hogy Kádár leváltását tervezték a szovjetek, és éppen Nagy Imre köréből szemelték ki

az utódját, akik közül potenciális jelöltként Lukács Györgyöt, Szántó Zoltánt és Tildy Zoltánt említették.⁵⁷ A *News Chronicle* feltételezése szerint viszont Apró Antal iparügyi miniszter lehetett volna Kádár utódja, ez a terv pedig csak akkor esett kútba, amikor Apró állítólag idegösszeomlást kapott. Ez a lap megtört, fáradt embernek ábrázolta Kádárt, aki csak pár percre fogadhatott vendégeket, akkor is csak a KGB tisztjei jelenlétében.⁵⁸

A BBC-t napi szinten szemlézte az MTI a bizalmas jelentéseiben a pártvezetők és a TH számára, 1956. december 17-én pedig kifejezetten érdekes hírt tettek közzé, amiről persze ugyancsak nem számolhatott be a nagyközönségnek a magyar média. E szerint négy angol jogász, köztük három volt igazságügy-miniszter felajánlotta ingyenes segítségét a szabadságharcosok ellen folyó büntetőperekben. A hírt olyan szövegösszefüggésben tálták, hogy halálra szándékozta ítélni a Kádár-rezsim azokat a vádlottakat, akiknek megsegítésére indult volna a négy angol ügyvéd. A kezdeményezésből természetesen nem lett semmi a kádári megtorló mechanizmus közismerten kegyetlen és kíméletlen volta miatt. Ugyancsak londoni rádióadás ismertette a *News Chronicle* alapján Dálnoki Veress Lajos kalandos életét, ideértve 1956. október 28-ai börtönből való kiszabadítását és emigrálását. Híreik között szerepelt az 1956-os melbourne-i olimpiáról hazatérő magyar csapat egyik-másik tagjának emigrálása is, hiszen folyamatosan jöttek az információk a „disszidens” sportolókról, amiről szintén nem számoltak be a magyar lapok. (Persze az más kérdés, hogy közismertségük miatt az elhallgatás ellenére nagyon hamar kiderült, kik azok, akik külföldön maradtak, és kik jöttek vissza.) Ugyanerre a lapra hivatkozva szerepelt Nagy-Britanniában a híradások között Ma-

⁵⁶ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 14.

⁵⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 15.

⁵⁸ Uo.

rosán György hírhedtté vált mondata, miszerint ha kell, tízezer embert is felakasztanak, de a rendet helyreállítják. Ezenkívül többek között az angol földre került magyar emigráns fiatalok ingyenes tanulási lehetőségeiről, Nixon háromnapos ausztriai látogatásáról a magyar menekülttáborokban, a nyugati újságírók Beloiannis gyárból való kitiltásáról és a szénellátás akadózásáról (több tízezer bányász esett ki a munkából a harcok, a megtorlás és az emigráció miatt) is beszámoltak 1956. december 17-én az angol rádióban.⁵⁹

A SZER igyekezett a december 17-ei napon is fogást találni a kádári hatalomkiépítésen a pártállami lapszemle tanúsága szerint. Egyik hírük éppen arról szólt, hogy a keletnémet filmiroda számára propaganda jelleggel készítettek egy filmet, amely a magyar emberek hazatéréséről szólt, ám felhívta a figyelmet a csalásra is: Budapestről toborozták a film szereplőit, akiket elvittek a senki földjére, majd onnan jöttek vissza a magyar határ felé, felszálltak a magyar teherautóra, és vígan integettek a kamerába. A forgatásba azonban majdnem hiba csúszott: az egyik statiszta ezt az alkalmat szerette volna felhasználni az emigrációra, megszökött a csoporttól, de a magyar határőrök elfogták és visszatoloncolták a csoportba.⁶⁰ Egy másik műsorukban a

59 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 17.

60 A nyugatról állítólagosan visszatértekkel, illetve visszatérni szándékozókkal kifejezetten szívesen foglalkozott a média, sorra küldték ki munkatársaikat erről tudósítandó, hiszen ez javíthatta a Kádár-bábkormány nemzetközi és hazai megítélését. Ennek kézzelfogható nyoma, amikor az *Esti Hírlap* kérte Szirmai Istvántól rovatvezetőjük, Vajda István kiutazásának engedélyeztetését Ausztriába 1957. január 20-28. között. A zsnaliszta szolgálati útlevele ekkor az Országos Rendőrfőkapitányság Útlevel Osztályán volt, amelyet 1956 szeptemberében adott le, miután hazatért jugoszláviai útjáról. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 7/1957. Ugyanigy az *Érdekes Újság* is kérte, hogy két kollégája ebből a célból látogathasson Bécsbe. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 25/1957. A TH emellett megdicsérte Oravecz Paula *Idegen föld* című, a Magyar Rádióban 1957. január 18-án elhangzott publicisztikáját, amely az emigráns magyarok állítólagos „nehéz, nyomorúságos életéről, elesettségé-

berlini *Der Abend* című lapot idézték, amelyben arról cikkeztek, hogy a magyar szabadságharc szétfoslatta a szovjet hadsereg legyőzhetetlenségébe vetett hitet és a szovjet kommunista hatalom presztízsét a nullára csökkentette. A lap szerint Magyarország elveszett a kommunizmus számára, és a magyarországi terror-hadjáratban az idő nem a szovjeteknek dolgozott. Beszámoltak a magyarok különböző országokba való menekültáradatáról is, így egyebek mellett a svédországi, ahová év végéig mintegy 4 ezer magyart vártak, a betegeket szanatóriumokba, kórházakba vitték, a diákoknak pedig lehetővé tették tanulmányaik folytatását. Közzétették a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének a világ munkásaihoz intézett felhívását is, amelyben a magyarok melletti kiállásra buzdítottak, az ENSZ-t pedig arra kérték, hogy a magyar kérdésben hozott határozatait minden rendelkezésre álló eszközzel fogantossítsa. A SZER foglalkozott a Svájci Szocialista Párt lapjával, a *Le Peuple* egyik írásával is, amelyben a fogalmak kommunista meghamisításáról cikkeztek, egymással szembeállítva a munkástanács és a szovjet szót, valamint megállapították, hogy a szovjet hadsereg a Szovjetunió imperializmusát védelmezte Magyarországon is.⁶¹ Ezek a bátor, és az igazságot feltáró megállapítások persze csak a TH-nál és a pártvezetők asztalán szerepelhettek, a közvélemény arról hivatalosan semmit nem tudhatott, milyen nagy nemzetközi támogatottsága volt a leverett szabadságharcnak.

ről, honvágukról” szólt, ami nyilvánvalóan megrendelésre született vagy az újságíró karriervágytól hajtott ügybuzgalmából készült. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 45/1957. 4. o. Ugyancsak a hazatérési kedvet igyekezett javítani a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, amikor az emigráns magyarok közötti propaganda kiadványra kért engedélyt Kállai Gyulától, aki a TH-n keresztül ezt engedélyezte is. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 284/1957.

61 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 17.

A TH-ra is kerülő jelentések között olyan kínos diplomáciai malőrök is szerepeltek, amelyek nem tartozhattak a nagykövetségre. Ide tartozik a BBC 1956. december 18-ai híre, amely arról számolt be, hogy Svájcban kiutasították a berni magyar követség harmadtitkárát, bővebb információkat azonban – tekintve az ügy kényes voltát – nem közöltek. A londoni rádió arról is adott műsort, hogy hányan eshettek addig a statáriális bírósági eljárások áldozatául. Kijelentették expressis verbis, hogy ezek az eljárások még a törvényesség látszatára sem ügyeltek, nem beszélve arról, hogy maga a Kádár-kormány is törvénytelen módon alakult meg, és így alkotmányellenes volt a működése. Felvetették ugyanakkor a pereken való nemzetközi megfigyelők fontosságát, valamint azt, hogy tömegesen zajlottak a deportálások a megtorlás keretében. Ezen a napon a SZER a svájci *Weltwoche* című lapból idézte azt, hogy a Vörös Hadsereg csak katonai értelemben győzött, a további ellenállás a magyarok számára becsületbeli ügygé vált. Moszkva ezzel együtt attól tartott, hogy a magyar példát átveszik más keleti blokkbeli országok is. Ugyancsak a SZER egy másik szemlézett adása arról szólt, hogy a szocialista országok fiataljai kiábrándultak saját államaik politikai berendezkedéséből, és még a *Pravda* is arról cikkezett, hogy fiataljaik kevésbé felelnek meg a szocialista embertípusnak, és eluralkodott közöttük az önzés magatartása. A december 18-i szemlében szerepelt egy exkluzív interjú a korábbi kommunizmus idején üldözött Szörényi Éva színművésznővel a washingtoni rádióban. Ebben részletesen elmesélte a forradalomban való részvételét, azt, hogy miként minősítette Rákosi *Az ember tragédiáját* – amelyben ő játszotta Éva szerepét – reakciónak, miként jutott ki Amerikába, és milyen tervei voltak. Nem nehéz belátni, hogy ez a híradás sem kerülhetett napvilágra a korabeli magyar médiában, ahogy az ezen a napon az *Amerika Hangjában* közölt interjú sem azzal

a két katonával, akik a Kilián-laktanyánál harcoltak, és Maléter Pálról is beszéltek.⁶²

Az MTI-nek a TH elnöke számára is készített bizalmas jelentések rendszerét 1957 végén átalakították, mert a pártállami megállapítások szerint jobban meg akarták szűrni, kikhez milyen információk jutnak el. Barcs Sándor MTI-vezérigazgató ennek kivitelezése érdekében bővítette az ezzel foglalkozó MTI-osztály létszámát. Az átalakítás lényege az volt, hogy a napi bizalmas (piros csíkos) kiadványuk tartalmát leszűkítették, abba csak a külpolitikai jellegű, magyar vonatkozású cikkeket szerkesztették be, ezzel együtt viszont nem csak néhány tucat vezető kapta meg, hanem eljuthatott a minisztériumok vezetői szintjére is. Az újonnan létrehozott legbizalmasabb kiadványt azonban csak a PB-tagok, kormánytagok, illetve a TH-n kívül a központi lapok és a rádió vezetői kapták. Ebben szerepeltek azok a kényes ügyek, amelyek végképp nem tartoztak a széles nyilvánosságra: a magyar vezetőkkel szembeni személyes támadások, valamint azok az anyagok, amelyekből megállapíthatóak voltak a nyugati propaganda céljai, módszerei.⁶³

62 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. MTI Bizalmas tájékoztató. 1956. december 18.

63 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 414/1957.

A TH SZEREPE A SAJTÓ- DIPLOMÁCIÁBAN⁶⁴

A kádári sajtóirányítás azonban nem csak a hazánkról szóló nyugati híreket szűrte meg Magyarországon, hanem a külföldnek az országról szóló tájékoztatását is szigorúan felügyelte, ezt a TH a Külügyminisztérium Sajtó Osztályával együtt végezte. Minden külföldre is szánt közleményből – fontosságtól függetlenül – el kellett küldeni ennek a két hatalmi szervnek egy-egy példányt, hogy eldöntsék, a határon túli újságírók rendelkezésére bocsáthatók-e vagy sem. Ez úgyszintén az információáramlás szabadságát korlátozta, és természetesen a mindennapi újságíró gyakorlattal is szembement, hiszen egy külföldi zszurnaliszta a közleményeket akár le is fordíthatta vagy fordíttathatta magának, és ezzel elvben elhárult az akadály a nemzetközi tájékozta-

⁶⁴ A TH élén kétszer is állt diplomata: 1958–1959-ben Gyáros László a Külügyminisztérium Sajtó Osztályának vezetői posztjáról került ide, 1969–1980 között pedig Várkonyi Péter volt a TH vezetője, aki szintén volt a külügyi tárca Sajtó Osztályának vezetője éppen Gyáros Lászlót váltva, majd az MSZMP KB Külügyi Osztályának helyettes vezetője volt 1965–1969 között. Várkonyi Péter TH-elnöksége után 1980–1982 között a *Népszabadság* főszerkesztőjeként tevékenykedett, ezután egy évig a külügyeket felügyelő KB-titkár, 1983–1989 között külügyminiszter, végül egy évig amerikai nagykövet volt. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>. Hermann 1990, 631.

tás elől, hacsak nem volt túl ügyetlen és nem bukott le a magyar hatóságok előtt. A pártállami vezetők külföldi riportereknek adott interjúinak engedélyezése nem tartozott a TH hatáskörébe, itt az interjúalanyok saját felelősségükre nyilatkozhattak. Azt ugyanakkor leszögezhetjük, hogy akár az interjúk előtt a témamegjelölés fázisában, akár interjúk után a szövegek jóváhagyása alkalmával maga a riportalany, de az a szerv is, amelynek a nevében nyilatkozott, módosíthatta a megjelenés előtt álló szöveget, utóbbi a Sajtó Osztályán, sajtószolgálatán vagy sajtórészlegén keresztül. Azt sem nehéz belátni, hogy ezekben az esetekben is a pártállami elvárásoknak megfelelően változtathatták meg a kiadás előtt álló cikkek tartalmát.

A jugoszláv állammal korábban elhidegült viszony helyreállítására tett kísérletek 1956 után a sajtó területén is megmutakoztak. Ennek egyik példája, amikor a belgrádi magyar nagykövetség egyik munkatársa látogatást tett a jugoszláv *Politika* című napilap igazgatójánál, Mita Milkovicnál, akivel arról is szót ejtettek, hogy jó volna egy újságírócserét végrehajtani a *Politika* és valamely magyar napilap között. Ennek további lépései is lehettek a tervek szerint mind az időtartam, mind a zsurnaliszták létszámát illetően, de első lépésként egy egyhónapos csereprogramot igyekeztek kivitelezni. Ennek érdekében a magyar Külügyminisztérium Sajtó Osztályának helyettes vezetője, Boros Róbert 1957. november 14-én a hatalmi hierarchiára gondosan ügyelve állásfoglalást kért először Szirmai Istvántól, aki ekkor már július 21. óta az APO élén is állt. Mivel ekkor még nem mutatható ki dokumentumokkal új TH-elnök, így arra a következtetésre juthatunk, hogy Szirmai István a képlékeny médiapolitikai helyzetből fakadóan továbbra is nagy befolyással bírt az anyaintézményében, gyakorlatilag a vezetőjének tartották ez év végéig, amit alátámaszt az a tény is, hogy ezekben a hónapokban így is címezték neki a leveleket. Boros Róbert levelében érvként felhozta Szirmainak, hogy ez a lépés, illet-

ve ennek továbbfejlesztése nem csak a magyar-jugoszláv sajtókapcsolatokat, de általában véve a diplomáciai kapcsolatokat is javítaná, fejlesztené. Javasolta egyúttal, hogy magyar részről a vendéglátó fél a *Magyar Nemzet* legyen, mint amely profiljában és fenntartóját illetően is lényegében megfelelt a jugoszláv testvér lapnak, a *Politikának* (a *Magyar Nemzet* fenntartója a Hazafias Népfront Országos Tanácsa volt). A hatalmi hierarchia erőviszonyait jól jellemzi, hogy Szirmai Istvántól mindössze egy állásfoglalást kértek, s az ügy végső soron a téma szerinti legmagasabb fórumon dőlt el, ugyanis a sajtót is felügyelő agitációs és kulturális ügyekért felelős KB-titkár Kállai Gyula is láttamozta Szirmai István javaslatát. (A két szereplő közötti viszony pikantériája, hogy 1959-ben éppen Szirmai István váltotta fel Kállai Gyulát a KB-titkári székben, tehát a hatalmi szférában fölébe kerekedett Kállainak.) Nem sok idő telt el Szirmai pozitív állásfoglalásáig, ugyanis alig hat nappal a kérelem beérkezése után, 1957. november 20-án jegyezte fel, hogy egyetért az ötlettel és azzal is, hogy az első jugoszláviai újságíró a *Magyar Nemzet* lássa vendégül. Önmagában ez a válasz még nem lett volna elegendő a program beteljesüléséhez, ehhez kellett még Kállai Gyula támogató aláírása is, amit – igaz dátum nélkül – megtett. Bizonyosra vehetjük azonban, hogy Szirmai részéről a támogatói nyilatkozat nem jött volna létre, ha előtte nem konzultált volna Kállaival, így végül is a döntés ez ügyben gyakorlatilag 1957. november 20-án már megszületett.⁶⁵ Az ilyen típusú nemzetközi kapcsolatfelvételek azonban mindig felvetik az állambiztonsági vonulat meglétét, ennek felderítése további kutatásokat igényel.

A sajtódiplomáciában betöltött szerepe elengedhetetlenül fontos volt, ezért a TH-t már előzetesen időről időre tájékoztatta a Külügyminisztérium a fontosabb eseményekről, de az

⁶⁵ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 514/1957.

első hallásra kevésbé nagy horderejű rendezvényekről is kaptak a tárcától információkat, még akkor is, ha különösebb intézkedést nem igényelt a TH részéről.⁶⁶ Ez utóbbi kategóriába tartozott a szintén Jugoszláviával kapcsolatos rendezvény, a magyarországi délszláv pedagógus konferencia. Az eseménynek mégis azért volt aktuálpolitikai jelentősége, mert a korábban kiátkozott szatellit-orsszággal enyhülőben volt a viszony, így akár más vonatkozásban is felmerülhetett ez a konferencia a későbbiekben. Anélkül, hogy a részletekbe mélyebben belemennénk, el kell mondanunk, hogy az 1957. november 16-17-én tartott rendezvényt a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége szervezte, és több mint száz pedagógus és egyéb meghívott vett részt rajta. Különösen érzékeny témákat is érintettek, amelyet – jellemző módon – nem a magyar, hanem a korabeli jugoszláv sajtó taglalt. Legfőbb problémaként a korábban elítélt délszláv nemzetiségű pedagógusok rehabilitációjának ügye merült fel, amely akkoriban még késett. Ennek egyik háttereként egy a jugoszláv sajtóban megjelent cikk a Rajk-pert jelölte meg, amelynek köztudottan volt jugoszláv szála. Ennek következtében minden bizonyíték nélkül ítélték el az ehhez a nemzetiséghez (akkoriban a szerb és a horvát nemzetiségek között nem tetek különbséget a kommunista terminológiának megfelelően) tartozó tanárokat, tanítókat, s így sokszor a szabadlábon maradtak sem merték felvállalni hovatartozásukat. Ezt nehezményezte – a Kádár-rezsim számára érthetően kényes módon – a konferencia egyik fő előadója, Sztefanovics Milutin, a *Narodne*

66 Általában a különböző külföldi delegációk magyarországi látogatása előtt is kaptak tájékoztatást a TH a legfontosabb tudnivalókról. A Szír Köztársaság kormányküldöttségének programjáról, általában véve Szíriáról és a szír-magyar kapcsolatokról például 11 oldalas összefoglalót küldött nekik a Külügyminisztérium Protokoll Osztálya. MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 468/1957. 1-11. Ugyanígy Mongóliáról is kaptak tájékoztató jellegű anyagot 1957-ben (aláírás és dátum nélkül). MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 420/1957.

Novine című hetilap főszerkesztője. Ez a lap hozta le természetesen a legrészletesebben ennek a beszédnek a tartalmát, s ezért volt érdekes a magyar tömegkommunikáció számára is, hogy a TH tudjon róla, hiszen nem lehetett előre tudni, hogy mikor kell reagálni az ehhez hasonló véleményekre.⁶⁷

A TH-t tájékoztatták más esetekben is a sajtódiplomáciai eseményekről, bár az a tény, hogy a hivatal képviselőjét erre nem hívták meg, és csak utólag kaphattak róla információkat, azt is mutathatja, hogy nem számoltak velük kezdeményező félként, azaz ekkor már nem tartoztak feltétlenül a sajtóügyek elsőszámú vezetőjének. Gyáros László, a Külügyminisztérium Sajtó Osztályának vezetője 1957. december 23-án küldött feljegyzést Szirmai István részére egyik közelebbiről meg nem nevezett beosztottjának három nappal korábbi találkozásáról Lützkendorf NDK-beli sajtóattaséval. Több érzékeny pontot is érintettek ennek során, ezek közül a legfontosabbnak azt tartotta, hogy a Heinrich-Bär Verlag nyugat-berlini kiadóvállalat több szocialista ország különböző sajtószerveit megkereste együttműködési szándékkal, így többek között Lengyelország, Csehszlovákia és Románia újságjait. A tárgyalás során élénken érdekelt volt, hogy Magyarországra érkezett-e ilyen típusú megkeresés, ennek pedig az volt az oka, hogy a sajtóattasé elmondása szerint a kiadó az amerikai titkosszolgálat egyik fedőszervezete volt, attól anyagi támogatást kapott, így félő volt, hogy hazánkba is megpróbáltak beférkőzni. Akár igaza volt az attasénak, akár nem, arra nem tudunk megfelelő biztonsággal választ adni, hogy milyen információkat kapott a keletnémet diplomata, mert erről nem szól a feljegyzés, noha a szöveg alapján valószínűsíthető, hogy egy kitérő felelettel kellett beérnie. Mindenesetre felhívta a figyelmét a magyar sajtószerveknek arra, hogy ha ilyen témá-

67 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 508/1957.

ban szeretnék velük felvenni a kapcsolatot, akkor az elől zárkozzanak el. A találkozás tehát minden bizonnyal leginkább a fenti körülmény tisztázása végett jött létre, de emellett megemlégették még a keletnémet nagykövetség bulletinjét, amelyet 1958 januárjától pénzért szerettek volna árulni, igaz, azt még nem döntötték el, hogy egy vagy két forintért adják azokat, illetve azt sem, hogy a Magyar Posta tudná-e terjeszteni. Sérelmezte ugyanakkor az NDK-s kulturpolitikus, hogy a magyar sajtóban meglehetősen sok hír jelent meg a nyugatnémet állam életéről, miközben a keletnémeteket nem egyszer elhanyagolták. Még azt is a szemére vetette a magyar sajtónak, hogy Konrad Adenauer egyik kijelentését minden kommentár nélkül hozták le, amelyben azt hangsúlyozta, hogy az NSZK-nak nem állt érdekében rakétatámaszpontok létesítése. Érthető módon némileg indignálódva tette szóvá ezenkívül azt is, hogy több magyar lap nyugatnémetnek aposztrofálta a *Két anya* című filmet, amely azonban keletnémet volt.⁶⁸

A keletnémet-nyugatnémet kérdés többször felvetődött nemcsak a közpolitikában, hanem a média irányítása terén is, a TH pedig gyakorlatilag értesült minden esetben arról is, amikor vezető politikusok nyilatkozatot adtak a témában. Ezáltal a hatalom gyakorlásában is tevékenyen részt vett a TH, legalább olyan módon, hogy az interjú közzététele rajtuk keresztül zajlott, de nem zárható ki olyan eset sem, amikor beleszólhattak egy elkészült szöveg megfogalmazásaiba is. A két Németország közötti – nem egyszer pattanásig feszült – viszony felmerült abban az interjúban is, amit az MTI készített az ország akkori második számú tisztségviselőjével, Münnich Ferencsel 1957. október 5-én. A végleges szöveg azonban a dokumentumok alapján erős kozmetikázáson esett keresztül, a jegyzetekből pedig egyértel-

68 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 496/1957.

műen látszik, hogy maga Münnich Ferenc ragadott tollat és javította a saját ízlésére a végleges formátumot. Rögtön a nyitómondat első fele nem is kerülhetett az MTI kiadásába, mert az a korábbi német megszállásokra és támadásokra egyértelműen utalt. Az a szocialista lózung viszont természetesen szerepelt benne, hogy

„Rendkívüli jelentőségűnek tartjuk azt, hogy létezik az NDK, a német dolgozók erős állama, amelyet bel- és külpolitikájában a béke, a biztonság és a szocializmus céljai vezérelnek.”⁶⁹

A Minisztertanács első elnökhelyettese az interjúban sugallta az egységes Németország szükségességét, ezt pedig kifejezetten a keletnémet állam vezetésével tartotta elképzelhetőnek. Természetesen nem hiányozhatott a végleges szövegből a nyugatnémet állam szidalmazása, mint amely az amerikai imperializmus szekértolójaként a magyarországi forradalmat a leginkább támogatta. Az NSZK-val való kapcsolatfelvételtől szóló, úgyszintén javított változatban megjelent mondatban arra tért ki a politikus, hogy ennek lehetőségét nem zárja ki, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ennek az egyenjogúság alapján kell állnia. Az NDK-val kialakított kapcsolatot „a legbarátibb”-nak, a „legszívélyesebb”-nek nevezte, és kifejezésre juttatta, hogy

„[...] mindkét ország népe egy új, egy jobb, egy szebb, egy békés világ, a szocializmus világának felépítésén fáradozik. Ebben a történelem-formáló munkában vannak nehézségeink és gondjaink, de ezek is közösek, mint ahogy közös az örömünk is, ha sikereket érünk el.”⁷⁰

69 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 423/1957.

70 Uo.

A TH-hoz is eljuttatták azt az 1957. augusztus 24-ére keltezett dokumentumot, amely azt az ENSZ-közgyűlésen követendő stratégiát taglalta, amelynek eredményeként szeretne volna elérni a kádári vezetés, hogy vegyék le a „magyar kérdés”-t a nemzetközi szervezet plénumának napirendjéről. Az irat jelentőségét növeli, hogy kifejezetten a PB tagjai számára készült, és mindössze 25 példányt készítettek belőle, természetesen „Szigorúan titkos” megjegyzéssel. A TH így ebben a kérdésben a legbelsőbb információ birtokosainak körébe tartozott. Az irat összefoglalta mindazt az információmennyiséget, amely azt volt hivatott – jó adag elfogultsággal – alátámasztani, hogy miért nem érdemli meg a magyar vezetés, hogy érdemben tárgyalják az ENSZ-ben a magyarországi emberi jogi visszaéléseket, bűntetteket. Elsőként a közgyűlés előtt átadni szándékozták a „magyar kérdés” tárgyalása elleni tiltakozó táviratokat – nyilvánvalóan a keleti blokk országai sorakoztak csak fel emellé. A főtitkárt szerették volna megkérni, hogy küldje körbe a delegáltaknak azt az öt dokumentumot, amely azt volt hivatva igazolni, hogy Magyarországon beindult a konszolidáció: alkotmányügyi, igazságügyi, belügyi és gazdasági összefoglaló munkákon kívül a repatriálás témájában (egészen pontosan a kádári évrendszernek megfelelően a hazatérés állítólagos akadályozásáról szóló) születtek ezek az iratok. Ezenkívül a történelmet meghamisító *Fehér könyv*üket, valamint az *Így történt* és az *Új tavaszi sereg*-szemle című, a Kádár-rendszer melletti propaganda filmeket is bemutatni szándékoztak. Megjegyezték, hogy utóbbiakat a szocialista országok nagykövetségein, illetve Franciaországban a *l'Humanité* című kommunista lap ünnepségén is lejátszották, Egyiptomban pedig a *Körhinta* című nagysikerű magyar film előtt vetítették le.⁷¹ Az eredmény közismert: a különböző politi-

⁷¹ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 418/1957.

kai-stratégiai manőverek és a magyarországi viszonyok erőteljes kozmetikázása, nem egyszer meghamisítása ellenére a kádári vezetés ekkor még nem érte el a „magyar kérdés” levételét az ENSZ-közgyűlés napirendjéről.

A TH-t a diplomáciai manővereken kívül bevonták a külföldről bejövő sajtótermékek ellenőrzésébe is, annak ellenére, hogy ezeket a kötött devizagazdálkodás miatt csak mérsékelt példányszámban lehetett behozni. Ennek koordinálására az Országos Tervhivatal 1957. március 20-án Sajtóbehozatali Véleményező Bizottság létrehozását rendelte el, amelyben a TH is helyet kapott. Az első ülését 1957. május 21-én tartó testületnek csak javaslattevő szerepe volt, hatósági jogkörrel nem rendelkezett, és legfőbb feladata az volt, hogy a tervhivatal által megszabott éves devizakeretet az egyes szakterületek között felossza. A plénumon belül a TH állapította meg a Minisztertanács és általában az egyes minisztériumok és intézményeik újságszükségletét. Az azonban nehezen feltételezhető, hogy a hivatal diktálta volna a tárcáknak, hogy mennyi külföldi lapot rendelhetnek, inkább úgy tekinthetjük a szervezetet, mint amely regisztrálta az igényeket és igyekezett azokat a lehetőségekkel összhangba hozni. A testület háromhavonta ülésezett, működésének célja pedig az egyes szakterületeken keletkezett külföldi sajtóigények Rákosi-rendszerhez képest decentralizáltabb kielégítése volt. Külön szakbizottságokat is alapítottak, úgymint műszaki, közgazdasági, mezőgazdasági és politikai, ez utóbbiban volt érdekelt a TH.⁷²

⁷² MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 199/1957.

AZ MTI ÉS A MAGYAR RÁDIÓ ELLENŐRZÉSE

A pártállam kiépülésének elején az erőteljes médiakontrollban a TH-ra számított a legjobban, ezért a hivatal rendszeres feljegyzéseket készített a kormány tagjai számára az egyes sajtóorgánumokról, ezzel is teljesítve küldetését. Ezen belül a Magyar Rádió⁷³ és az MTI⁷⁴ 1957-ben még kiemelt szerepet játszottak a TH ellenőrző tevékenységében, mivel nekik volt a legnagyobb tömegbefolyásuk.⁷⁵ Ennek következtében a cenzúrát is gyakorolták, noha a Kádár-rendszerben – és előtte a Rákosi-korszakban sem – jelentették ki egyértelműen, hogy létezik cenzúra, illetve több keleti blokkbeli országtól eltérően Magyarországon nem is hoztak létre külön erre a célra rendszeresített intézményt. Ettől függetlenül a pártállami rendszer restaurációjának kezdetétől

⁷³ A Magyar Rádió második világháború utáni történetéhez lásd: Simándi 2012. Simándi 2014. Sávolgy 2006, 25–30.

⁷⁴ Az MTI második világháború utáni tevékenységéhez lásd: Z. Karvalics–Andri-des 2006.

⁷⁵ Ez csak a PB 1959. decemberi határozatával változott meg, amikor a legfőbb pártvezetés megállapította, hogy „a sajtó politikai irányítása megfelelően biztosítva” volt, így a TH jogköre szűkült. A Magyar Rádió és Televízió, illetve az MTI felügyelete ekkor került ki a hivatal hatásköréből. MNL OL M-KS 288. f. 5/62. ó. e.

tevékenyen igyekeztek befolyásolni a kultúrának ezt a területét, hatékony eszközöket bevetve a „három T” elve szerint. A közismert szlogen egyébként így szó szerint csak 1968-ban hangzott el Aczél György előadásában:

„Világosan kell meghatároznunk kulturális munkastílusunk jellemzőit; [...] a támogatásnak, a tűrésnek és a tiltásnak azokat az elveit, amelyek az alkotóműhelyeken belül, és azokon kívül tehát az országos közvélemény előtt érvényesítünk.”⁷⁶

Ezt az elvet a későbbiekben is, a Kádár-rendszerben mindvégig érvényre juttatták, amit jelez Aczél György 1979-es felszólalása is:

„Az elmúlt két évtizedben vált szinte szólás-mondássá, hogy művelődéspolitikánk a 'három T' elvére alapul: támogatunk, tűrünk, illetve türelmesek vagyunk, ha pedig kell tiltunk.”⁷⁷

A TH munkájának jelentős részét tette ki a média egyes orgánumainak nem csak szakmai, de ideológiai felügyelete is, ami a pártállami időkben magában foglalta megfigyelésüket is, mégpedig nem egyszer úgy, hogy íratlak velük jelentéseket egymásról, és ezek a szálak a TH-ban futottak össze. Ezek az adatok sokszor kiegészíthették az állambiztonság által begyűjtött információkat. A szempontok között természetesen első helyen a kommunista ideológia irányelveinek betartása szerepelt. A TH maga is véleményezte a legfontosabb intézményeket, így a Magyar Rádió műsorairól rendszeresen, átlagosan hetente

⁷⁶ MTA KK Ms 6120/57 Aczél György kéziratanyagát; Aczél György beszédei, előadásai, beszéd- és előadásvázlatok 1960–1991. Beszéd a Politikai Akadémián 1968. április 1.) Szőnyi 2005, 73. Romsics Ignác a „3T” elvét szintén 1957-től számítja, lásd Romsics 2004, 497.

⁷⁷ Kojanitz 2005.

írt feljegyzéseket, ezekben pedig szintén sokszor megjelent a hatalomkiépítés időszakában az ideológiai következetesség számonkérése. Így történt ez 1957. január 23-án is, amikor szóvá tették, hogy Lenin január 21-ei születésnapjának évfordulójára összességében véve nem emlékezett méltóképpen a rádió. Külön sérelmezték, hogy a reggeli *Naptár* című rovatban 7 óra 45 perckor elhangzó anyag előtt a zenei műsorban Erkel *Hunyadi László* című operájából éppen a „Meghalt a cselszövő, nem dül a rút viszály” szövegű áriát adták le, valamint azt is, hogy nem készült új hanganyag Leninről a rádióban, hanem egy korábbi műsort sugároztak, és ezt még be is mondták a rádióban. Hiányolták azt is, hogy ezen a napon nem tárgyalták részletesen és tartalmilag lényegbevágóan Lenin elveit, politikáját és munkáját, valamint azt, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően milyen üzenete volt a szovjet pártvezető munkásságának a magyar párt és a társadalom számára. A TH ugyanebben az iratban megjegyezte, hogy kevés volt a témában a vidéki riport, holott azok, amelyek elkészültek, megítélésük szerint érdekesek voltak.⁷⁸

A TH nagyon didaktikusan, szinte szájbarágó módszerekkel hozta tudomásra véleményét a Magyar Rádióval kapcsolatban 1957 elején, ami annak is volt betudható, hogy a legfontosabb elektronikus médiumon kifejezetten szorosban rajta tartották a szemüket, hiszen a rendszer egyik legfontosabb legitimáló eszközeként tartották számon. Ez figyelhető meg az 1957. január 14-ei feljegyzésből is, amikor nehezményezték azt, hogy az irodalmi-zenei osztály kevés szovjet művet közvetített, és szerintük a klasszikus orosz irodalmat éppúgy elhanyagolta, mint a szovjet irodalmat és zenét, noha a Rákosi-rendszerhez képest a változások szelét jelzi, hogy helyesnek tartották a korábbi egy-

⁷⁸ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 51/1957.

oldalú szovjet irányvonal helyett 1956 után a nyugati könnyű- és komolyzene sugárzását is. Utóbbi két kategória arányát ugyan soknak tartották, de ez leginkább annak volt betudható, hogy egyáltalán adásba kerültek ilyen produkciók 1957 elején, mivel az előző időszakhoz képest jelentősnek mondható a változás. A Kádár-rendszer kialakulásának kezdeti stádiumát jól mutatja, hogy még a rádióban is jelentkeztek a forradalmat el nem ítéző hangok, ami a műsorok szerkesztőinek politikai beállítottságát is tükrözhetette. Az előre felvett adások szövegeit igen szigorúan ellenőrizték, s az eredeti felvételekből kimaradt részek arányait legfeljebb megbecsülhetjük, így nem tudhatjuk, hogy mekkora mennyiségű anyagot kellett kivágni ahhoz, hogy végül adásba mehessen egy-egy riport, amelyekben bőven maradt a rendszernek nem tetsző mondat. Az *Ifjúság fóruma* című műsort a TH például 1957. január 14-én elmarasztalta, mert az egyik – általa egyébként túlzottan szentimentálisnak ítélt – részletében az emigrált gyermekét siratta édesanyja, miközben az a mondat benne maradt a tudósításban, hogy „Az elhatározáson nem lehet csodálkozni, de az anya könnyei (...)”. Azaz a riportert egyetértett azzal, hogy disszidálni kellett, csak az anya könnyei jelenthettek visszahúzó erőt szerinte, ezt a beállítást azonban a TH kemény kritikával illette. Ugyancsak nehezményezte a hivatal, hogy az egy héttel korábban elhangzott kormánynyilatkozatot nem propagálta eléggé a rádió, szófordulatait a műsorai nem vették át, a mondanivaló súlykolására pedig nem készítettek tervet – ez utóbb az állampárti rendszer sajátja volt, amit a termelési szféra mellett az ideológiai és kulturális életre is át akart ültetni,⁷⁹ több-kevesebb sikerrel. Szintén ebben a jelentésben említették negatív felhanggal, hogy a *Napról napra* című mű-

79 Az ideológiai elvárások pártállami időszakban bekövetkezett módosulásairól lásd: Kalmár 1995, 1603–1617.

sorban feleslegesen említették meg Háy Gyulát és színdarabját, ami arra enged következtetni, hogy már a Kádár-rezsim kiépítésének elején odafigyeltek a kulturális adások tartalmára, noha azok nem mindig álltak a hallgatók figyelmének középpontjában. Apró Antal csepeli pártaktíván való részvételét viszont a TH szerint nem lehetett volna egy mondatban elintézni, hanem sokkal több időt kellett volna rá szánni, ahogy a hiánycikkek felsorolása a *Falurádió*-ban szerintük panaszáradatként hatott (megjegyezhetjük: az is volt, legfeljebb a hatalomnak nem tetszett). Ellentétes példaként hozták fel, hogy a taxihányról pedig derűs hangnemű műsor született.⁸⁰

Szintén a Magyar Rádiót vette górcső alá a TH 1957. január 29-ei jelentése. Ez többek között tartalmazta, hogy a csepeli január 25-ei ifjúsági gyűlésről pártállami szempontból rosszul tudósítottak mind tartalmilag, mind formailag, mert nem voltak elég lelkesítők, szemben a *Népszabadsággal*. A TH nehezményezte, hogy nem hangzott el az a – minden bizonnyal a hatalom részéről presszionált – kulcsmondat a rádiós tudósításból, miszerint a csepeli munkásfiatalok támogatják a szocializmust, a proletárdiktatúra hívei, és „nem hagyják magukat félrevezetni a nép ellenségei által”.⁸¹ A kádári rezsim tehát nem elégedett meg azzal, hogy a különböző tömegeket kivezényelje az utcára, és velük legitimáltassa hatalmát, hanem erről a média képviselőinek is tudósítaniuk kellett. Ez bizonyítja azt, hogy már a kezdeti stádiumban jól értette a felső vezetés a média fontosságát, amelynek társadalomra gyakorolt befolyásoló hatása is segíthette a rendszer megszilárdítását és kiépítését. Felrótták a rádiónak, hogy „langyos, lagymatag ifi-összejövettel hamisított-

80 MNL OL XIX-A-24a 1. d. 51/1957.

81 MNL OL XIX-A-24a 1. d. 63/1957.

ták ezt a gyűlést”,⁸² ami nyilvánvalóan nem használt a kádári elképzeléseknek. Élhetünk mindemellett a gyanúperrel is, miszerint a fenti riportot összeállító rádiós munkatársak nem álltak kifejezetten a rendszer mellett, ezért is történhetett az esemény ilyenén való interpretálása. Ugyancsak ezt a gyanút támasztja alá az, hogy a jelentésíró ugyanebben a dokumentumban éles füllel állapította meg: Dudás József kivégzésének napján, 1957. január 19-én reggel a rádió a reggeli zenés műsoraiban sok gázoszindulót játszott. Szintén ebben a dokumentumban az előzőekhez hasonlóan újfent rosszallólag jegyezték meg Háy Gyula szerepeltetését a rádióban, ami különösen bosszantó lehetett a hatalom gyakorlóinak számára, mert tíz napon belül harmadszor említették az író, aki köztudottan a forradalom pártján állt. A Magyar Rádió külpolitikai tevékenységével elégedettek voltak a TH jelentésírói, úgy látszik ennek a rovatnak a munkatársait sikerült a leggyorsabban meggyőzni a hatalom kiszolgálásának fontosságáról. A *Falurádió* adásait azonban éles kritika érte, mert rosszul működő tsz-ekről számoltak be,⁸³ miközben az észrevételeket író TH-alkalmazott szerint biztosan voltak már akkor is jól működők is közöttük. Tényként könyvelhető el ennek alapján, hogy a Minisztertanács médiával foglalkozó hivatala a mezőgazdaság szocialista szektorának népszerűsítését várta el a rádiótól, mit sem törődve a magyar mezőgazdaság egyébként értékes vívmányairól szóló rádióriportokkal, amelyek többek között a gyulai kolbászt, a magyar méhészetet és a szegedi paprikát mutatták be. Leszögezhetjük: utóbbi műsorok jogosan

⁸² MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 63/1957.

⁸³ Az éles kritika ellen felemelte szavát a Magyar Rádió mezőgazdasági rovatának vezetője, Kovács Mihály egy 1957. május 23-án kelt, Naményi Géza későbbi TH-előkhöz írt levelében. Ebben vitatkozott a TH-feljegyzés rájuk vonatkozó részével, és mellékelte azoknak az adásoknak a listáját, amelyek a TSZ-ekről pozitív hangnemen szóltak. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 207/1957.

szóltak a ma már hungarikumoknak számító termékekről, és ezekre akkoriban is büszkének kellett volna lennie nem csak a hatalomnak, hanem a médiának is. Akkor azonban ezeknél sokkal fontosabb volt a pártállam számára, hogy a szovjet mintára kialakítandó termelőszövetkezeteket népszerűsítsék, már csak azért is, hiszen ezzel Kádárék a megszálló szovjeteknek szerettek volna gesztust gyakorolni.

Már a hatalom megszilárdulásának jeleként fogható fel, hogy a TH 1957. február 25-ei jelentésében arról írtak, hogy a szovjet Vörös Hadsereg napjáról a Magyar Rádió megfelelően emlékezett meg. Ugyancsak ennek jegyében született a *Falurádió* egyik tudósítása ebben az időben, amely beszámolt az MSZMP egy falusi szervezetének megalakulásáról is, ezt pedig egészen addig hiányolta a TH, a riport megszületését pedig természetesen előrelépésként értékelte. Szakmai és nem politikai problémaként említhető ugyanakkor, hogy az előre megadott műsortól számos alkalommal eltértek, ami a korabeli műsorszerkesztés spontaneitására enged következtetni, ezt pedig a forradalom leverése utáni átmeneti viszonyok magyarázzák. Ugyanebben a jelentésben már politikai aggályként merült fel, hogy az MSZMP-vitaesteket bővebben kellett volna ismertetni.⁸⁴ Ugyancsak a konszolidáció csírája fedezhető fel az 1957. március 5-ei megjegyzések között, amikor a dokumentum – az előzőekhez hasonlóan itt is Balassa Sándorné nevével szignálva – arról írt, hogy a *Falurádió* helyesen tudósított az akkoriban még nem elterjedt termelőszövetkezeteknek a szocializmus eszméinek megfelelő, tervszerű működéséről. Talán a nem sokkal korábban lezajlott forradalom jótékony hatásának is köszönhető, hogy ekkoriban még néhány őszinte hang megszólalt az ipari

⁸⁴ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 113/1957.

vállalatok rossz termelékenységéről, amiről a későbbiekben már nem volt annyira ildomos szólni.⁸⁵

Már-már halottgyalázasnak minősül a Magyar Rádió karhatalmistákról szóló tudósításáról szóló 1957. március 14-ei TH-feljegyzés, miközben a műsor „melegszívű, humanista” embereknek állította be a kádári rezsim fegyveres kiszolgálóit, számos véres és erőszakos cselekedet elkövetőit. A hatalomnak való behódolás azonban nem csak a belpolitikai tárgyú témák feldolgozásakor volt megfigyelhető a rádióműsorokban, ugyanis az irodalmi műsorok elemzésekor feljegyezték, hogy „politikailag pedig feltétlenül üdvös – még színvonalcsökkenés árán is (!) – ha a párt és a kormány mellett kiálló költőket népszerűsítene”.⁸⁶ A rádió műsorait elemző, a TH-ban született feljegyzések szinte átvették az abban szereplő propagandaműsorok Kádárnak behódoló stílusát. Így születhetett olyan mondat is, miszerint

„A Rádió a sajtóval ellentétben (sic!) közvetítette Marosán elvtársnak Kádár elvtársról szóló meleg szavait. A műsor jól tükrözte a gyűlés forró, lelkes hangulatát.”⁸⁷

A kádári hatalom megszilárdulásának mértékével egyenes arányban lettek egyre határozottabban MSZMP-párti hangvételűek a rádióadások is, a TH pedig megerősítette az ekkor még egyetlen elektronikus médiumot műsorpolitikájában. Sőt szorgalmazta a SZER műsoraira való mind erőteljesebb reagálást és kritikusan jegyezte meg, hogy túl udvariasan és finoman vi-

⁸⁵ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 124/1957.

⁸⁶ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 132/1957.

⁸⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 140/1957. 1.

tatkoztak velük a Magyar Rádió adásai. A *19-es hullámhosszon* című műsorral kapcsolatban a feljegyzés kiemelte:

„[...] a Szabad Európa rágalmaina sokkal agresszívebben, ütőkévesebben és szellemesebben kellene válaszolni, kb. olyan hangnemben, mint ahogy ők teszik, vagy pl. A Népszabadság egyes replikázó glosszái. Emellett ebben az adásban sem a leglényegesebb kérdésekre válaszolnak, nem a legaljasabb rágalmakat utasítják vissza.”⁸⁸

Hiányolta a jelentésíró azt is, hogy az 1957. március 24-ei Köztársaság téri és Árpád híd munkágyűlésekről szóló tudósításokban a rádiósok nem vették bele Marosán György és Münnich Ferenc Rákosira és a Nagy Imre-Losonczi csoportra vonatkozó megjegyzéseit, valamint Marosán úgynevezett írócsoportra vonatkozó elítélő megnyilatkozásait.⁸⁹ Ekkorra már tisztán látszik a kritikából is, hogy kialakult az 1956-ot kiváltó bűnbakok köre, amelyet a nagyközönségben is kellett tudatosítani a média segítségével.

A TH illetékességi köréből fakadóan megkapta egyebek mellett a Magyar Rádiónak a létszámcsökkentésük ellen szóló előterjesztését, amelyet az 1056/1956. számú MT határozatra írtak reakcióként, s amelyből kiderül, hogy a Pénzügyminisztérium írta elő a leépítések mértékét. Érvként hozták fel, hogy a Magyar Rádió az ország legfontosabb hírközlő, tájékoztató, közvélemény-formáló és kulturális szerve volt, üzemeltetésük pedig a forradalom és szabadságharc leverése után is lényegében változatlan maradt, szervezeti felépítésük pedig a kor követelményeihez képest szerintük optimálisnak volt mondható. A körülményeket figyelembe véve jogosnak tűnt intézményük

⁸⁸ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 140/1957. 3.

⁸⁹ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 113/1957. 6.

fontosságának hangsúlyozása, illetve az, hogy igyekeztek megmenteni a munkatársak többségét, noha a Petőfi adó 1957 elején sem működött.⁹⁰ Érvként hozták fel, hogy a hallgatók igényelték a Petőfi adót és a technikai feltételek adottak voltak az újraindításhoz, igaz a tönkrement berendezéseket előbb meg kellett javítani. Meglátásuk szerint a legszegényebb népréteget sújtotta volna a második műsor leállítása, amelynek nem volt más szórakozása, mint a rádiózás, és nem rendelkeztek olyan készülékekkel – legalábbis a hivatalos közbeszéd szintjén – amelyekkel külföldi műsorokat foghattak volna.

A rádió munkatársai a Pénzügyminisztérium által megadott létszámkeretek ellen is tiltakoztak, mert ha ezt bevezették volna, akkor le kellett volna építeniük a szimfonikus zenekarukat, amelynek vége a formáció teljes szétszűlése lett volna. A Magyar Rádiónak ez az együttese már csak azért is fontos volt számukra, mert 1945-ben alapították, ami feltételezte a rendszerhez való teljes hűséget, és ugyanígy a kórus akkori teljes létszámához is ragaszkodtak. A Műszaki Főosztályuk megcsonkítása ellen is felemelték a hangjukat, mert ha erre sor került volna, szerintük már nem tudták volna közvetíteni az országban zajló politikai, gazdasági és kulturális eseményeket. Összességében saját bevalásuk szerint 90 fővel tudták belső szervezéssel csökkenteni az akkori 1197 fős létszámkeretüket a határozat végrehajtásaként, rajtuk kívül 15 embert tudtak elküldeni az idegen nyelvű adásokból és 21-et egyes vidéki stúdiók megszüntetésével.⁹¹ A TH az ellenvetéseket dokumentálta, ami jelezte a pártállam felé, hogy a Magyar Rádió igyekezett megőrizni létszámában is azt a

⁹⁰ A Petőfi adó 1957. február 11-én indult újra országos szinten, sok hallgatói méltatlankodás után, amelyek hiányolták a szórakoztató jellegű műsorokat. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 55/1957.

⁹¹ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 18/1957.

fajsúlyt a médián belül, amit addig képviselt, és a végén eredményesen érvelt a létszámcsökkentés ellen.

Természetesen nem csak a rádióról, de az MTI-ről is kapott a TH kellő tájékoztatást már a kezdeti időszakban. 1957 májusában mások mellett a *Népszabadság* és a Magyar Rádió külpolitikai szerkesztősegeit kérték fel, hogy mondjanak írásban véleményt a távirati iroda külpolitikai munkájáról, aminek az volt a jelentősége, hogy ezen keresztül is lemérhető volt a Kádár-rendszer legitimációja nemzetközi viszonylatban. A Csátár György által aláírt *Népszabadság*-referátum megállapította, hogy az MTI tevékenysége ezen a téren jelentősen javult, amit nem értékelhetünk másként, mint hogy a Kádár-rendszert stabilan kiszolgáló struktúrát és kollektívát sikerült létrehozni a nemzeti hírugynökségnél. A nyugati országokról szóló híradásokat a korábbiaknál sokrétűbbnek tekintették, ami azt jelenthette, hogy árnyalták a társadalomban élő összképet az innen érkező információk, illetve ezek alkalmasak lehettek arra is, hogy a nyugati életmódot kevésbé tegyék szimpatikussá a hazai lakosság körében, ami a Kádár-rendszer kiépítését könnyíthette meg. Nagy fogyatékkosságnak ítélték meg ugyanakkor azt, hogy szerintük a szocialista országok életéről, eseményeiről nem kaptak kellő számú hírányagot, sőt az is előfordult, hogy a napilap által fontosnak tartott rendezvényről egyáltalán nem, vagy csak vérszegényen számolt be az MTI, ami előtt értetlenkedve álltak. Példaként hozták fel erre az újonnan megalakult román és bolgár nemzetgyűlések előtt tett kormánynyilatkozatokat, utóbbi ország budapesti nagykövetsége még számon is kérte a *Népszabadságot*, hogy miért nem tudósítottak róla, ezért ez az eset különösen kellemetlen lehetett az MSZMP KB napilapja számára. Szintén hiányolták az MTI-hírkiadásból az NDK atomtudósainak nyilatkozatát, amelyben elítélték az atomfegyverkezést, s amely alkalomból fogadták őket a keletnémet kormány tagjai. Nyilvánvalóan ez a rendezvény a hidegháború viszonyai között

lehetett érdekes, és kétséget kizáróan protokolláris jellegű volt, ezzel együtt azt is szemére vetették az MTI-nek, hogy eközben a nyugatnémet atomtudósok felhívását közölték. Összességében véve nem tartották kielégítőnek a keleti blokk országainak sajtószemléjét, pozitív példaként pedig megemlést tettek a Lengyel Távirati Irodát, amely napi szinten 40–50 oldalas összefoglalókat adott az ottani kommunista párt lapjának. A TH fel is vetette ezzel kapcsolatban, hogy vissza kellett volna állítani az eredeti gyakorlatot, ami lényegében a lengyelekével volt azonos, és valószínűsíthető, hogy az 1956-os forradalom hatására törölték el.⁹²

A TH a *Népszabadságon* kívül a *Népakarat* című lapot is megkérdezte az MTI külpolitikai munkájáról (még más lapokat is, mint az *Esti Hírlap* és a *Dunántúli Napló*, de ezek nem maradtak fenn – Cs. B.), nevükben Várkonyi István, a szerkesztőbizottság vezetője nyilatkozott igen kedvezően. Leírta, hogy a Rákosi-érához képest jóval sokoldalúbb a tájékoztatásuk, ugyanis korábban külpolitikai szempontból kiskorúként kezelték őket, mert nem bízták rájuk a külföldi hírek sokféleségét és az azokból való válogatást, ebből fakadóan pedig kizárólag a kommunista ideológiának megfelelő cikkekkel látták el őket. Ezzel szemben már a Kádár-korszak legelején lehetett érezni szerintük azt, hogy nemcsak a szocialista, hanem a nyugati, demokratikus beállítottságú híranyagot is megkapták, amit a feljük megnyilvánuló bizalom jeleként értékelték, hiszen a szerkesztőségek válogathattak ezek közül. Megjegyezhetjük azonban, hogy a felettes szerveknek való megfelelési kényszer és az öncenzúra alapvetően meghatározta, mikor melyik cikket lehetett betenni a külpolitikai rovatba. Hiányolták viszont az MTI külföldi tudósítóinak hírmagyarázatait, mert pusztán a hírekre korlátozódtak a kül-

⁹² MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 172/1957. 1–2.

földi anyagaik.⁹³ (Ez minden bizonnyal némi tájékoztatatlanságról ad bizonyosságot, az MTI munkatársainak ugyanis nem volt sem akkor, sem ma feladatuk a hírek kommentálása)

A *Népakarat* véleményével korrelál a Magyar Rádió Simó Gyula elnökhelyettes által elküldött értékelése, miszerint az MTI külpolitikai munkája az 1956–1957-es években lényegesen javult, gyorsabban adták ki az anyagokat, elsősorban a nyugati jelentéseket, miáltal a kiadásuk sokrétűbb lett. Igaz, megemlést tettek, hogy a hírek közé kerültek kevésbé relevánsak is, ezenkívül pedig a hírek napszakok közötti egyenetlenségét tették szóvá, ami a napilapoknak kedvezett, a rádióknak viszont nem. Egyet értve a *Népszabadsággal*, ők is nehezményezték a szocialista országokból jövő hírek csökkenését, továbbá azt is, hogy az MTI kiadványaiban – ilyen volt a *Hírek a világ minden tájáról* című kötet – kevés volt a szocialista országok sajtójának közlése. Egy kis orgánumpok közötti vetélkedés is belefért a jelentésbe: kritikával illették azt az MTI-s gyakorlatot, miszerint az *Esti Hírlapnak* hamarabb küldtek el bizonyos híreket, mint nekik, valamint azt is szerették volna elérni, hogy a nem nyilvános és a nyilvános híreket azonos módon kapják meg, és azokból ők maguk válogathassanak. Ez persze csak akkor lehetett volna realitás, ha a hatalom ebben a szerkesztőségben is megbízott volna ideológiailag. Hiányolták még a Novi Sad-i rádió híranyagát az MTI-hírkiadásból, mivel a Magyar Rádió reagálni szeretett volna ezekre bizonyos esetekben.⁹⁴

Az MTI külpolitikai munkájáról a TH számára adott, számos egyéb csatornából befutó információkat végül sok tartalmi egyeztetés és megbeszélés után egy széles körű értekezleten vitták meg 1957. május 23-án az MTI Naphegy téri székházá-

⁹³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 172/1957. 3.

⁹⁴ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 172/1957. 5–6.

ban. Az eseményen részt vett Darvasi István, a TH alelnöke, Barcs Sándor, az MTI vezérigazgatója, Bognár Károly, az MTI külpolitikai főszerkesztője, Gál Péter, a TH munkatársa, Burján Sándor, az MTI titkárságának vezetője, Tóth Miklós, az MTI pártszervezete intézőbizottságának elnöke, Halasi György, az MTI Vidéki Osztályának vezetője, Korolovszki Lajos, az MTI külpolitikai szerkesztőségének első turnusvezetője, Várkonyi Tibor, az MTI külpolitikai szerkesztőségének turnusvezetője, Hudek István, az MTI belpolitikai szerkesztőségvezetője, valamint Kende István a *Népszabadság*, Róbert László a *Népakarat*, Randé Jenő a Magyar Rádió, Szilágyi Edit a rádió rövidhullám, Réti Ervin az *Esti Hírlap* és Kóródi József a *Hétfői Hírek* képviselőiben. A referátumot Darvasi István tartotta, ami azért is volt pikáns helyzet, mert nem sokkal korábban ő az MTI turnusvezetője volt (talán ezért is nem tartotta fontosnak a TH, hogy elnökét, Szirmai Istvánt küldje el erre a találkozóra, aki egyébként is már az APO-vezetés előszobájában volt). A pártállami szóhasználatnak megfelelően, a tényeket a kommunista vezetés megvilágításába helyezve elmondta, hogy 1956 novemberében – amikor még ő is a hírügynökségnél dolgozott – az MTI külpolitikai szerkesztését szerinte eszmei zavar, rosszul értelmezett „burzsoá objektivitás” jellemezte, amit mélypontként értékelte, a polgári demokrácia szemszögéből ez azonban éppen ellenkezőleg értelmezendő. Meglátása szerint – ami nyilvánvalóan a pártállam véleménye is volt egyben – az MTI 1957. májusi külpolitikai munkája már lényegében megfelelt a pártállami elvárásoknak.⁹⁵

Darvasi István előrelépésként értékelte azt, hogy az újságoknál olyan kollégák dolgoztak, akik jó politikai érzéssel meg tudták állapítani, mely MTI-anyagokat használják fel a lapszámaikban. Ez nem jelentett mást, mint hogy a Kádár-rendszer-

95 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 221/1957. Jegyzőkönyv. 1–3.

hez lojálisan álltak, meg lehetett bízni bennük az egyes témák tállalását illetően is, így nem kellett számukra szó szerint leírni a cikkeket. Hozzátehetjük: az ezt megelőző gyakorlatot az egyes orgánumok joggal sérelmezték, noha a Rákosi-rendszerhez képest sem beszélhetünk sajtószabadságról a Kádár-érában. Az a referátum mondanivalójából és szóhasználatából is kiderül, hogy szakmabeli tartotta, mert élesen rámutatott az MTI munkájának gyorsaságára és sokrétűségére. Egyebek mellett jó kezdeményezésnek tartotta, hogy a „Szerkesztőségek tájékoztatására” jelzéssel adtak ki anyagokat, ami jórészt kiváltotta a korábbi bizalmas anyagokat, ugyanakkor a szerkesztőségek – persze gondos válogatás után – a pártállam fontos információinak birtokába juthattak. Nehezményezte ugyanakkor, hogy többoldalú, összefoglaló anyagokat az MTI nem adott ki, ezt szorgalmazta a későbbiekre nézve. Természetesen itt nem arról volt szó, hogy a pluralizmus jegyében megengedhetőnek tartott sokféle véleményt ugyanarról az eseményről, hanem arról, hogy a kommunista ideológia határain belül jelenhessen meg több megszólaló. Azt azonban elismerte, hogy a szocialista blokk országainak hírügynökségei lényegesen lassabbak voltak, mint a nyugatiak, emiatt pedig nem tartotta ördögtől valónak, hogy egy vizsgált időszakon belül nagyjából hasonló arányban merített az MTI a „burzsoá hírügynökségektől” és a „barátiaktól”. Sőt egyenesen azt is kijelentette, hogy a szocialista országok hírügynökségei saját országaik életéről való tájékoztatásra nem alkalmasak (!), emiatt az MTI amellett döntött, hogy kiküld tudósítókat Varsóba, Prágába és Bukarestbe is. Pozitív felhanggal megemlítette emellett, hogy a szovjet hírügynökség, a TASZSZ híreit aktívan használták, amiben persze semmi meglepő nem volt, inkább az ellenkezője lett volna az.⁹⁶

96 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 221/1957. Jegyzőkönyv. 3–7.

A TH elnökhelyettese beszédében egyértelművé tette, hogy az MTI-től meg kellett követelni a politikai lojalitást, azt, hogy kiszolgálja a pártállamot, ahogy fogalmazott: „feltétlenül irányzatosnak kell lennie”. Idézte ezzel kapcsolatban az MTI pártalapszervezetének 1956–1957 téli megállapítását is, miszerint a hírszolgálatban nem lehet objektivitásról beszélni, ahhoz még a „burzsoá sajtó” sem tartotta magát. Darvasi azonban óvott attól is, hogy a hírügynökségi gyakorlatban visszatérjenek az 1949–1953 közötti időszakhoz, amikor túlságosan didaktikusan magyarázták a híreket, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy indirekt módon lehet irányítani az MTI hírkiadásával is a szerkesztőségek munkáját. Ide sorolta azt, amikor a hírforrásokat megválogatták, és csak a kommunista ideológiának megfelelőket adták ki, de a szerkesztés módszerét is, amivel sugallhatták egy-egy hír ajánlatos politikai irányzatát. Fontosnak tartotta, hogy a híreknek imperialistaellenesebb legyen a hangvételük annál, mint ami 1957 májusában megszokott volt az MTI-nél. Ez a probléma természetesen leginkább a nyugati anyagok átvételénél jelentkezett, mégpedig úgy, hogy szó szerint idézték a francia, angol, nyugatnémet hírügynökségek híreit.

Szólt arról is, hogy ezeknek a hírszolgálatoknak az anyagai között – nem túl nagy meglepetésre – nagyon sok volt a Kádár-rendszer elleni szöveg (amelyeket természetesen nem közöltek le). Kérte ezzel együtt, hogy a szocialista tábor sajtóját bátrabban használják az MTI-ben, ami egyet jelentett azon tények ki-domborításával, amelyekkel segítették a proletárdiktatúra újbóli megszilárdítását. Emlékeztetett arra is, hogy 1956 októbere után megváltozott az MTI-ben a külföldi cikkek feldolgozásának gyakorlata, mivel az elkerült a külpolitikai szerkesztőségéből. Előtte az úgynevezett hártára rengeteg külföldi lapfordítást tettek, ami 1957-ben hiányzott az MTI munkájából. A „hártya” egy része bekerült az MTI „kis bizalmas” jelentésébe, ezek közül és a kimaradt hírfeldolgozások közül is voltak, amelyek eljutottak a

*Szabad Nép*hez, illetve a rádióhoz, illetve más állami szervekhez is. 1957-ben viszont már az volt a helyzet, hogy az úgynevezett C-kiadványt kapták meg az orgánukok, amiben az előzőekhez képest kevés anyag volt található, ezt pedig helytelenítette a TH elnökhelyettese. Az értekezleten Kóródi József azt kérte az MTI-től, hogy vasárnap reggelre adjanak ki olyan anyagokat, amely segíti a hírmagyarázó tevékenységüket. Réti Ervin a külpolitikai kiküldött tudósítók színvonalának egyenlenségét hangsúlyozta, valamint az ENSZ-tudósító szükségességét, ez utóbbit nyilván a „magyar kérdés” miatt. Az MTI részéről gyakorlatilag egyet értettek az elhangzottakkal, ezzel együtt az MTI állományából személyi kérdéseket is felvetettek, valamint szót tettek, hogy a szerkesztőségek túl óvatosan kezelték az MTI-anyagokat, és voltak olyanok is, amelyeket nem mertek kiadni.⁹⁷

Az MTI belpolitikai hírkiadását is véleményeztették a Magyar Rádióval egy másik alkalommal. Ebben Várnai Vilmos, a rádió Agitációs és Propaganda Főosztályának vezetője több érdemi kritikai észrevételt tett. Első javaslata az volt, hogy az MTI ne este kezdje el kiadni a napi eseményanyagokat, hanem amit lehet már délelőtt vagy napközben, amihez azt a munkamódszert ajánlották – amit azóta az MTI a mai napig is alkalmaz –, hogy az egésznapos rendezvényekről kezdjenek rövidhírt adni már a kezdetük után egy órával. Sajnálataikat fejezték ki, hogy az MTI addigi munkamódszere inkább a napilapoknak kedvezett, míg a rádió a déli órákban csak meglehetősen szegényes híryanagból gazdálkodhatott, holott rá voltak utalva ezekre a hírekre. Mint írta, annak ellenére, hogy az MTI naponta sok anyagot adott ki, az összkép elég szegényes volt. Példaként hozta fel erre, hogy amikor véget ért az országgyűlés aktuális időszaka, nem mutatta be az MTI, mit csináltak a képviselők azután, hogy hazatér-

97 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 221/1957. Jegyzőkönyv. 6–36.

tek választóköri körzetükbe. Ezért második javaslatuk az volt, hogy bizonyos fontos témákat az MTI tartson napirenden, és kövesse azok utóéletét is. Hiányolták továbbá azt is, hogy az MTI-tükör (ebből tudhatták meg az egyes médiumok, milyen események lesznek a jövőben) hézagosan tájékoztatott, ezért fordulhatott elő, hogy többször meglepetésszerűen jelentek meg a hírek a rádió számára az MTI-ben. Ezért azt javasolták, hogy előzetesen ezeket az eseményeket sokkal részletesebben közöljék az újságíró társadalommal. Az MTI megfogalmazásait is bírálta, mert szerinte többször rosszul használták az ellenforradalmár kifejezést,⁹⁸ ami persze betudható az időszak átmenetiségének is.

ÚJSÁGOK A TH KERESZTTÜZÉBEN

A kádári megtorlás időszakában a TH nemcsak a fent tárgyalt két legnagyobb befolyású médiumot, hanem a rendszeresen, különböző időközönként megjelent írott sajtóorgánumokat⁹⁹ is ellenőrizte, illetve készített róluk feljegyzést a kormányzat részére, továbbá készíttetett a maga számára beszámolókat az újságokkal is. A *Film, Színház, Muzsika* című hetilapról is született ilyen típusú dokumentum a TH-ban,¹⁰⁰ ami minden bizonynyal annak köszönhető, hogy a színházi területet az országos

⁹⁹ Az írott sajtó pártállami irányításának egy érdekes szeletét villantja fel Ignác 2013.

¹⁰⁰ A napilapokat, a heti, kétheti és havilapokat, valamint adott esetben a periodikákat is szemlélte a TH. Alapvető elv volt munkájuk során, hogy minden nap úgy kell szemlélzni az újságokat, hogy bármely pillanatban a megelőző három-négy napról, vagy egy-két hétről összefoglaló jelentést tudjanak írni. Hetenként egyszer csütörtökön délből rendszeres jelentést kellett leadniuk a TH munkatársainak a szerdától szerdáig terjedő időszakokról Szirmai István részére, hogy ő ezt a péntek déli szerkesztői értekezleteken felhasználhassa. Ezeknek a feljegyzéseknek azonban nem kellett tartalmazniuk minden részletet, csupán a leglényegesebb észrevételeket. Azt is szorgalmaznia kellett a TH-nak, hogy a lapokban felvetett kérdésekre reagáljanak az állami szervek, ha pedig nem történt előrelépés, akkor az újságok újra térjenek vissza rájuk. Viszont ha egy adott ügy elrendeződött, arról is kötelességük volt az újságoknak beszámolniuk, ha kellett, a TH erre ösztönözte is őket. Ugyanígy az is a kötelessége volt egy lapnak, hogy ha helytelen bírálatot közölt valamivel kapcsolatban, akkor helyesbíteni kellett magát, s ennek megvalósulását is felügyelte a TH, sőt erről a lapoknak maguktól tájékoztatniuk kellett a hivatalt, illetve Szirmai Istvánt is.

átlagnál is mélyebben érintette a forradalom. A lap által készített – olvashatatlan aláírású – jelentésben megállapították, hogy vezetésük kommunista irányítás alatt állt, amely fontosnak tartotta a párt kultúrpolitikájának szolgálatát, s a rájuk vonatkozó párthatározatok szerint fejtik ki működésüket. A hetilap legsürgősebb feladatának azt tartotta, hogy „leleplező” cikkeket írjon azokról, akik a színházi életben belül a forradalom mellé álltak, sőt még 1957 derekán is a demokrácia elveit hirdették. Megállapították, hogy a színészek közül sokan nem voltak a kommunizmus hívei, ennek ellenére sok kitüntetést és pozíciót kaptak az 1956 előtti időkben, miközben a „becsületes kommunista művészek háttérbe szorultak”. Beállításuk szerint utóbbiakat lejáratják és megrágalmazták, szerintük pedig ezzel magyarázható az, hogy a színházi élet akkor még mindig számos forradalmár színművészt foglalkoztatott.

A lapról leszögezték továbbá, hogy nem állt a forradalmár színészek mellé, s ezzel párhuzamosan segítette a párthoz hű színészeket. Nagy dilemmaként említette a Szovjetunió kultúrpolitikáját bemutató cikkek megírását, ugyanis belátták, hogy a Rákosi-rendszerben számos írás alaptalanul, túlságosan felmagasztalta, míg 1956 előtt közvetlenül és a forradalom alatt számos publikációjuk súlyos kritikával illette azt. Ugyanígy mérlegelendőnek tartotta a jelentés a nyugati művészeti hírek megjelentetését, arra bízta munkatársaikat, hogy bátran vállalkozzanak erre, de találják meg a helyes arányt a szocialista és a kapitalista országok vonatkozásában megírt cikkek között. Véleményük szerint a lapnak szorosan együtt kellett működnie a Művelődésügyi Minisztériummal, annak politikáját, intézkedéseit propagálni kellett, s ezt nevezték meg egyik legsürgő-

A megyei napilapok figyelésére egyetlen embert állítottak 1957 februárjában, bizonyos „Balogh elvtársnőt”. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957.

több feladatuknak. A *Film, Színház, Muzsikánál* azonban nem feltétlenül a Kádár-rendszer hívei dolgozhattak, amit abból következtethetünk ki, hogy megemlézték: könnyen lehet, hogy a minisztérium intézkedéseivel nem fognak egyet érteni, azonban ígéretet kellett tenniük az újságíróknak arra, hogy ezt nem teszi közzé lapukban, és amelyik munkatársuk mégis hangot szeretne ennek adni, azt ebben megakadályozzák, vagy ha ez nem sikerül, vitába szállnak vele. Ez az apró „elszólás” is jól mutatja, hogyan tagadták meg a szólásszabadság legalapvetőbb elvét, és gyakorlatilag előzetes kontrollt, öncenzúrát alkalmaztak a hatalommal való esetleges konfliktusok elkerülése érdekében.

A kommunizmus eszméivel összeegyeztethetetlen volt a sztárkultusz, ami a jelentés szerint létezett Magyarországon, ennek megfékezésére pedig a pályakezdő tehetséges színészek felkarolását tartották alkalmasnak. Ehhez kapcsolható egy másik törekvésük is, mégpedig az, hogy a vidéki színházakban történekről ugyanakkora arányban számoljanak be, mint a fővárosiakról. Ezzel némiképp utópisztikus módon azt szerették volna előmozdítani, hogy a vidéki színházkultúra színvonala közelítse meg a budapestiét. A színházi kritikák színvonalát is emelni szándékozták, ugyanakkor ezt természetesen a pártállamnak megfelelő módon képzelték el, ezért írhatták, hogy pártos, rövid és lényegbevágó kritikákra volt szükség. Ez is az ideológiai átnevelés eszköze lehetett, hiszen az állampártnak nem megfelelő darabokat lehúzhatták, a kultúrpolitikai áramlatba tartozókat megdicsérhették, a potenciális, átlagos műveltségű nézők pedig ezek alapján tájékozódhattak. A kritikákkal ugyanis csak azoknak a véleményét nem lehetett megingatni, akiknek határozott elképzelésük és véleményük volt a különböző színházi irányzatokról. A nagyközönség befolyásolását szolgálta a jelentésben megemlézett ankétok megszervezése is, ahol a különböző vitás művészeti vagy kultúrpolitikai kérdéseket tárgyalhatták meg, és „természetesen” azokat a megoldásokat preferálták, amelyek a

szovjet blokk által is elfogadottak voltak. Így a jelentésben az is szerepelt, hogy a „polgári álromantikát” el kellett vetni, mert a színházban szerintük nem ez volt a lényeg, hanem az, hogy ezeken a találkozókön a művészi alkotómunka egyes fázisait bemutassák. Furcsamód a jelentés úgy fogalmazott, hogy jobb- és baloldali írókat is megszólaltattak a lapban, holott itt nyilván csak arról volt szó, hogy a népi és a polgári írók közül azok, akik elfogadták a pártállami irányítást, időnként előfordultak az írásokban. (A jelentésben az erre vonatkozó rész alá is van húzva, illetve kérdőjelet tettek mellé a TH-ban.)¹⁰¹

Az agrártársadalom Kádár-rendszernek való megnyerése szempontjából fontos lap, a *Szabad Föld* külön hangulatjelentést írt a TH-nak a szerkesztőségükbe érkezett olvasói levelekről 1957. május 2-án. A főszerkesztő Szentkirályi János (aki Fehér Lajost váltotta a főszerkesztői székben és 1954–1971 között állt a lap élén)¹⁰² által írt összefoglaló leplezetlenül, a valóságot nem szépítve egyebek mellett arról jelentett, hogy a naponta 100–110 hozzájuk küldött levél 95 százaléka panaszról szólt. Szembeállította az újság 1957-es helyzetét az 1956 előttivel, amikor 200–250 levelet kaptak, és a Kádár-rendszer eleji állapotokkal ellentétben leginkább adózással, begyűjtéssel vagy a helyi tanácsnál elintézendő gondjaikról szóltak, de ezek jóformán megszűntek a főszerkesztő állítása szerint 1957-re. A beszámoló optimista hangvétele ellenére élnünk kell a gyanúperrel, hogy a vidéki parasztság a forradalom és szabadságharc leverése után nem mert sokat panaszkodni a lap hasábjain. Igaz, a Rákosi-rendszerben is megfélemlítésben tartották jelentős részüket, azonban a szó szerint szinte semmivel nem rendelkező szegényparasztok a dokumentum tanúsága szerint még akkor is megszólalhattak.

¹⁰¹ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 178/1957.

¹⁰² Dulai 2005.

A jelentés szerint a tagosítással kapcsolatban keresték meg őket a legtöbben, aminek az egyes esetek leírása alapján szintén volt kapcsolata 1956-hoz. Egyik példa szerint ugyanis Nagycsádon még a forradalom előtt állapotodott meg a helyi állami gazdaság a paraszttal a tagosításról, ám 1956 bukása után – nyilvánvalóan félve egy újabb megmozdulástól – abban egyeztek meg, hogy mindenki a saját földjét művelje meg 1957 elején, és az állami gazdaság használja az állami tartalékterületet. Ez megvalósult, s erre a községi tanács is áldását adta. A járási és megyei tanács azonban nem hagyta annyiban az ügyet és ragaszkodott a tagosításhoz, ezért fordultak a szerkesztőséghez panasszal. Hasonlóan fejezték ki rosszallásukat azok is, akik 1956-ban kiléptek a TSZ-ekből, és különböző retorziók érték őket, például nem kapták vissza a teljes „felajánlott” földjüket, a szövetkezetekből kivitt állataikat pedig az adóhatóság újra és újra értékelte, hogy egyre nagyobb adót vessen ki azokra, illetve jogosulatlanul róttak ki rájuk magasabb jövedelmi adót. Fordított helyzet is akadt a beszámoló szerint, amikor újraalakult egy TSZ, de a megint elkobzott földjükbe vetett vetőmagot és a munkájukat pénzben nem térítették meg nekik. Sokan pedig a TSZ-tagok nyugdíjrendeletét sürgették, megint mások a falvak rossz ellátása miatt panaszkodtak.¹⁰³ A TH-hoz ilyen módon befutó információkat azonban nem öncélúan használták fel, hanem segíthették a hatalmat abban, hogy a következő téveszesítési hullámot milyen módszerekkel kövessék el, illetve tájékozódhattak a hatalombirtokosok az ezzel kapcsolatos közhangulatról.

A *Nők Lapja*, mint az egyik legnépszerűbb heti magazin, amely a nagymamáktól az anyákon át a lányokig sok generációt tudott megszólítani, szintén megjelent a TH látóterében. Különösen fontosnak ítélték meg az 1957. május 20-án kelt, Balas-

¹⁰³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 179/1957.

sa Sándorné TH-munkatárs tollából származó feljegyzésben a lap népszerűsége okán azt, hogy miként viszonyult az 1956-os forradalomhoz, s ezen a téren találtak kivétlenül a munkásságukban. Azt olvasták a fejükre, hogy adósok maradtak 1956 értékelésével, ami a hatalomhoz fűződő viszonyukat illetően azt jelenthette, hogy nem tettek hitet nyíltan és egyértelműen a Kádár-rezsim mellett. Márpedig ezt 1957 közepére minden valamire való sajtóorgánus megette, vagy legalábbis igyekezett úgy lavírozni, hogy ideológiai hiányosságokat ne lehessen felróni nekik. Ezzel szemben a lapnak a szemére vetették, hogy csak társadalomlélektani szempontból foglalkozott a forradalommal, és – a kádári terminológiát használva a lap ellenében – nem leplezték le a forradalom kapcsolatát sem a külső imperializmussal, sem a belső „feudálkapitalizmussal”. Emellett azonban elismerték a lap érdemeit is, ami 1957 februárjától kimutatható volt az optimista hangvételű, a konszolidációt segítő cikkekben.

A lappal kapcsolatban mindemellett sokkal több volt a kritika, mint az elismerés, ami minden bizonnyal a szerkesztőség tagjainak, illetve a vezetőségnek a politikai beállítottságán múló cikk-struktúra miatt fogalmazódott meg. Súlyos hiányosságnak említette a TH alkalmazottja, hogy szovjet témájú cikk 1957-ben addig egyáltalán nem jelent meg az újságban, az MSZMP-t egyetlen alkalommal sem mutatták be (!), és április 4-ét is volt merszük kihagyni a témák közül. Utólag nézve valóban nagy bátorságot jelentett ezt megtenni, mert – furcsa fricskaként a hatalom felé – az április 4-hez legközelebb eső számban csak az 1945-ös öltözködést taglalta a lap, míg a május 9-ei szám egyetlen szóval sem említette meg a szovjet hadsereg magyarországi harcait, holott ezt – különösen az 1957-es esztendőben, amikor a szovjet megszállás másodszori megvalósulása ezt megkövetelte volna – a médiát felügyelő szerv elvárta. Természetesen a lap nem merte túlságosan elvetni a sulykot, a munkásőrségről, illetve a május 1-jei felvonulásról közölt tudósításokat, ahogy

több munkásmozgalmi visszaemlékezés is napvilágot látott náluk. A jelentés megállapította, hogy a gazdasági kérdésekkel túl keveset foglalkoztak, ahogy a TH szerint szükség lett volna sportrovatra is, mert ez a nőket is érdekelhette. A külpolitikai rovatnak a szemére hányta, hogy nem volt eléggé támadó a nyugati országokkal szemben, ezek helyett – egyébként nívós – útirajzokat adott, amikből viszont a szocialista országok kimaradtak. Ötleként vetette fel a jelentésíró, hogy a Magyarországra állítólagosan visszatérni szándékozó emigráns kiskorúakat viszsztatartó nyugati kormányokkal szemben lehetett volna cikkeket írni.¹⁰⁴ Ez utóbbi megint a hatalom konszolidációjának kommunikációját segíthette volna elő, bár az ötlet felvetése után közvetlenül nem jelent meg ilyen tárgyú cikk a lapban, minden bizonnyal a szerkesztőség ellenállásán bukott meg a kezdeményezés.

A paraszti világon, a női társadalmon és a művészeteken kívül többek között a sport sem kerülte el a TH figyelmét. 1957. november 19-én Darvasi Istvánnak méltatlankodó hangú feljegyzést küldött a *Labdarúgás* című havilap egyik cikkéről Lengyel Ferenc, a TH ügyintézője, aki szóvá tette a Bozsik Józsefről szóló, 1957 novemberében megjelent kétkolumnás cikk tartalmát. Sietve közölte mondanivalóját a feljegyzést író, ami abból az utalásából tűnik ki, hogy Naményi Géza osztályvezetőnek szeretett volna írni, de helyette Darvasinak tette meg ugyanezt, mert Naményi hivatalon kívül volt. A sietség oka az volt, hogy a Peterdi Pál által írt cikket többízesre tervezték, de nyilvánvalóan a hivatalnok meg akarta akadályozni, hogy az első epizódnak folytatása legyen. Azt is megemlítette, hogy Naményi Géza előző nap ismertette a párt sporttal kapcsolatos álláspontját (minden bizonnyal a sportújságírók előtt, de ez pontosan nem derül ki a levélből, erre utal viszont a szövegösszefüggés), ami

¹⁰⁴ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 198/1957.

szerinte szöges ellentétben állt azzal, ami a cikkben olvasható volt, sőt szerinte a cikkben mindaz megtalálható volt, amit a párt a sportszerető társadalomból számúzni szeretett volna. Annak módját is helytelenítette, ahogy az írás megemlékezett Puskás Ferencről, utóbbit Lengyel Ferenc nem kis elfogultságról téve tanúbizonyságot „aranyballábú”-nak minősítette.

A számára különösen nem tetsző részeket a cikkben külön alá is húzta, hogy a TH vezetőségének ezzel már ne kelljen bajlódnia, ezzel is segítve a hivatal véleményének befolyásolását, „természetesen” negatív irányba. Írása végén megjegyezte:

„Azt hiszem vannak a nemzetnek nagyobb nagyjai (sic!), akiknek az életregényét megtanulni elsőbrendű volna, mint Cucuékét.”¹⁰⁵

A negatív észrevételek között volt egyébként a mai, színes szófordulatokhoz szokott olvasó számára is az élvezetes, a korabeli pártzsargont mellőző cikk nyelvezete, amit „tipikusan periferiális”-nak nevezett. A beterjesztésnek lett foganatja: a havilap felelős szerkesztőjét, Barcs Sándort kérdőre vonta Darvasi István, de Barcs Sándor védelmére kelt a cikknek, mindamelllett, hogy elismerte a kritika jogosságát. Közölte, hogy az első rész óta jobban odafigyeltek az írás szerkezetére, mondanivalójára, és elhagyták a meg nem felelő részeket. (Azt már csak feltételezhetjük, hogy Peterdi Pálnak ezzel nem kis bosszúságot okoztak.) Ezzel azt is igyekezett elérni, hogy ne akadályozzák meg a többrészes sorozat végig vitelét. Érvként azt hozta fel, hogy megígérték az olvasóiknak, hogy befejezik a sorozatot, akik pedig érthető módon nagy érdeklődéssel várták a folytatást. Barcs Sándor annak a meggyőződésének adott hangot, hogy tartalmilag az elsőt követő részek után már nem lehetett kifogás, s még

¹⁰⁵ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 518/1957.

a *Népsport* sem kritizálta őket emiatt szerinte. Meg kell jegyeznünk, hogy ez nem teljesen fedte a valóságot, mert igaz, hogy csak az egyik oldal sarkában egy tízsoros írásban, de a *Népsport* hangot adott a véleményének. Ebben azt írták:

„Félreértés ne essék, mi is kiváló játékosnak tartjuk Bozsik József többszörös válogatott labdarúgónkat. De az MLSZ hivatalos lapjában életregényt közölni? És feltűnő, kövér betűkkel szedve utalni a hajdani becenévre: CUCU...? Nem találják ezt furcsának a folyóirat szerkesztői?”¹⁰⁶

Az, hogy az Aranycsapat egykori játékosai kritikát ébresztettek a TH sajtófigyelőiben, nem csoda, hiszen a focisták közül jó néhányan emigráltak 1956 után. A másik oka a sajtókontroll nemtetszésének a sportolók sztárolása volt, ami idegenül hatott a csak a kommunista vezetők ajnázását elfogadó médiairányításban.

Nemcsak az egyes lapok, hanem az azok jó részét megjelenítő Lapkiadó Vállalat is köteles volt időről időre beszámolni a TH-nak. A cég igazgatója, Sala Sándor¹⁰⁷ 1957. november 19-én számolt be felettes szervének, a TH-nak a hazai újságkiadás és terjesztés állapotáról, az 1957-es esztendő első háromnegyed évének gazdasági munkájáról, összehasonlítva a helyzetet az 1956 előttivel.¹⁰⁸ Természetesen a kommunista szemlélet hatotta át a megfogalmazást, és a pártállam szempontrendszere alap-

¹⁰⁶ *Népsport*, 1958. január 20. 10.

¹⁰⁷ Sala Sándort 1957. január 15-ei hatállyal nevezték ki a Lapkiadó Vállalat élére, miután a TH leváltotta ugyanebből a tisztségből Nemes Ivánt. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 271/1957. Sala Sándor felesége is a sajtó területén dolgozott, a Könnyűipari Minisztérium sajtóirodájának munkatársa volt 1957-ben. Egy alkalommal levelet is írt Naményi Gézának a TH-ba a *Népszabadság* 'Cipőpasztagyártás sok károsulttal, nagy haszonnal' című cikke kapcsán, mellyel kapcsolatban megjegyezte, hogy üzérkedés esetén azonnal is elvehető az iparengedély. MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 506/1957.

¹⁰⁸ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 512/1957. 1–10.

ján ítelt meg egy-egy momentumot a dokumentum. Súlyosnak állította be a korabeli viszonyokat a sajtókiadás terén a papírhány miatt a forradalom leverését követően, amelyet csak az tudott enyhíteni, hogy a „baráti országok” szállítottak a magyar lapoknak papírt, állítása szerint, ha ez nem következett volna be, kezdetben nem lehetett volna kiadni a magyarországi lapokat. Nem kis hízelgéssel a kádári hatalomnak leírták, hogy a vállalat épületét és berendezését a forradalom alatt jelentős kár érte, ám 1956. november 4. után még meg sem kezdték az érdemi munkát, amikor már az üzemi MSZMP-szervezet megalakult. Jó adag túlzás lehetett azonban abban a megállapításában, hogy a helyi pártszervezet hathatós segítsége nélkül nem lehetett volna beindítani újra a lapkiadó munkáját, mint ahogy megfelelő szervilizmust mutat az a kitétel is, miszerint a lapkiadót nagyban segítették a TH megbízásai nagy példányszámú lapokra, amiben ugyan nem kételkedhetünk, de ez a megnyilvánulás is a hatalom egyik képviselője, jelen esetben a TH irányában való behódolásról tanúskodik.

Nagy örömmel számolt be az igazgató arról is, hogy a forradalom előtti állományuk nagyrészt megmaradt, ami szerintük annak volt köszönhető, hogy megfelelő mennyiségű munkát kaptak állami megbízóiktól. Nem kerülhették el ugyanakkor az újjáalakulást ők sem, igaz, ez lényegében jellemző volt az egész pártállami hatalmi struktúrára. A forradalom leverése utáni helyzetet jól jellemzi, hogy a pártállami Lapkiadó Vállalat még 1957 elején is csak négy lapot adott ki, mégpedig az *Élet és Tudományt*, a *Rádió Újságot*, a *Pesti Turfot* és az *Ez a Divatot*. Ez a szám harmincra emelkedett 1957 őszére. Ezen lapok felsorolása azért is lehet érdemes, hogy számba vegyük, mely lapokra tette rá kezét első körben a pártállam a Lapkiadó Vállalat segítségével. Az újságok között van politikai, kulturális, tudományos, technikai, szórakoztató, valamint szaklap, sőt a következő felsorolásból az is kitűnik, hogy a nemzetiségi lapokat is fontos-

nak tartotta a hatalom rögtön a visszarendeződés elején megjelentetni: *Élet és Irodalom*, *Ez a Divat*, *Film*, *Színház*, *Muzsika*, *Foia Nostra*, *Fotó*, *Jövendőnk*, *Kortárs*, *Könyvbarát*, *Könyvtáros*, *Laikosz Agonasz*, *Ludové Noviny*, *Magyar Élet*, *Magyar Külkereskedelem*, *Magyar Nemzet*, *Magyar Szemle*, *Munkaügyi Szemle*, *Muzsika*, *Műterem*, *Nagyvilág*, *Národné Noviny*, *Népművelés*, *Neue Zeitung*, *Ország-Világ*, *Pesti Műsor*, *Pesti Turf*, *Rádió Újság*, *Repülés*, *Tanácsok Lapja*, *Tükör*, *Újítók Lapja*. A felsorolásból egyúttal az is kiderül, hogy az *Élet és Tudomány* elkerült a vállalatától (azt a Természettudományos Ismeretterjesztő Társaság vette át 1957. március 31-én), és további változásként említette Sala Sándor, hogy a *Repülést* 1957 végén vette át a Magyar Honvédelmi Sportszövetség.¹⁰⁹

A gazdasági adatok közül kiemelendő, hogy a vállalat által terjesztett lapok példányszáma az 1957. januári 1.778.337-ről szeptemberre 3.447.371-re emelkedett, tehát dinamikus fejlődést mutatott, a duplájára emelkedett, és ezt úgy érték el, hogy az 1956 előtti 43-mal szemben csak 30 lapot adtak ki. Létszámuk ezzel párhuzamosan nem is a kétszeresére, hanem majdnem a két és félszeresére, 180-ról 435-re emelkedett, ami betudható a példányszám növelése érdekében tett erőfeszítéseknek. A példányszám növekedésével értelemszerűen növekedett a nyomdaköltség is, 1.751.000-ról 5 és fél millióra, de ezzel együtt sikerült a lapbevételt is növelni 1957 első 9 hónapjában 6.421.000-ről 10.708.000-re. E mögött nyilvánvalóan nem a piacorientáltság, hanem a pártállami dotáció magas foka állt. Ezt a gyanút erősíti meg az, hogy a bevételhez képest szinte elenyésző volt a hirdetésekéből származó bevétel, ami az 1957. első negyedévben 66.000, a 3. negyedévben 417.000 forintot tett ki úgy, hogy a hirdetők túlnyomó többsége állami vállalat volt. Az igazgató a

¹⁰⁹ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 512/1957. 1.

bevételeikkel elégedett volt, és megemlítette, hogy racionalizálták a létszámukat, az adminisztratív apparátus erőteljes csökkentése után pedig a munka mennyiségének növekedésével azt alig bővítették 1957. második felében.¹¹⁰

Megjegyezte azt is, hogy az 1956 előtti állapottal ellentétben ők maguk is belekezdtek a terjesztés reklámozásába, sőt piacutatást is végeztek (!), illetve a terjesztéssel megbízott Magyar Postát ezen a téren igyekeztek jobban instruálni. A Lapkiadó Vállalat a reklámozás jobbá tétele érdekében plakatozott, körleveleket adott ki, valamint előfizetés-gyűjtési jutalmakat is osztott. Némi gazdasági tájékoztatlanságról tesz tanúbizonyságot az, hogy beszámolójában az igazgató csodálkozott azon, hogy a több reklámköltség ellenére összességében nőtt a bevételük. A pártállami rendszerből fakadóan azonban szembe kellett nézniük egyfajta averzióval a szerkesztőségek részéről a hirdetésekkel szemben, ami bizonyos fokig érthető is lehetett, mert a potenciális hirdető nemigen láthattak fantáziát a hirdetésekre akkor, amikor egyébként a hiánygazdaság volt a jellemző. Másik problémája a Lapkiadó Vállalatnak a hirdetésekkel kapcsolatban az volt, hogy az ezen a téren monopolhelyzetet élvező Magyar Hirdető Vállalat nem vállalt semmiféle kötelezettséget bizonyos mennyiségű hirdetések megszerzésére, emiatt viszont a lapkiadónak szükségből saját üzletszerzőket kellett alkalmaznia. További problémaként említette a nyomdák kapacitáshiányát, ami mintegy akadályozta a példányszám-emelést, illetve az újságok minőségének javítását. A honoráriumok összegének rendezetlenségét is megemlítette, ugyanis nem volt egységes szabályozás e tekintetben, és ezt nem tartotta jónak. Emiatt egy intervallum meghatározását ajánlotta, ami alá, illetve fölé nem mehettek volna a fizetések.¹¹¹

AZ ELŐ- ÉS UTÓCENZÚRA SZÖVEVÉNYES ÚTJAI

Az 1956-ot közvetlenül követő időszakban a médiát illetően a fokozott óvatosság elvét követte a hatalom, mivel rájöttek, illetve tudatosodott bennük, hogy a tapasztalatok alapján a közvélemény formálása nagyban befolyásolhatta magukat a későbbi történéseket is. Nemcsak a lapengedélyek megítélésében tartottak nagy szigorúságot, hanem még a röpiratok elkészítését is előszeretettel megakadályozták. Siklósi Norbert TH-osztályvezető egyenesen Biszku Bélának, a Kádár-kormány belügyek vezetésével megbízott tagjának ajánlotta fel szolgálatait 1957. április 18-án, amikor azt írta neki, hogy addigi tapasztalataikat a röpcédulák előállításával kapcsolatban szívesen megosztják a Belügy-minisztériummal. A TH azon véleményét is hangoztatta, hogy újból felül kellett vizsgálni: mely vállalatoknál, intézményeknél volt található sokszorosító, fénymásoló vagy egyéb, sokszorosításra alkalmas gép. Emlékeztetett arra, hogy 1947-ben, illetve 1949-ben a sokszorosításra alkalmas termelő-berendezéseket államosították, majd ezeket közép- és nagyüzemekben vették igénybe. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a röpcédulákat leginkább ott állították elő, ahol az üzemet sikerült elfoglalniuk a forradalmároknak. Megállapította továbbá, hogy legfőképpen nem

¹¹⁰ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 512/1957. 2-4.

¹¹¹ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 512/1957. 5-8.

azokban az állami vállalatokban állították elő ezeket, amelyek eleve sokszorosításra szakosodtak, hanem egyéb üzemekben, így például tervezőintézetekben, ahol ezeket a gépeket, illetve az országban ekkor még kevés számban található fénymásoló berendezéseket ugyancsak napi szinten használták a dolgozók.¹¹² A dokumentumból egyértelműen kimutatható a hatalom félelme egy újabb forradalom kitörésétől, s ennek megakadályozásában a TH ebben az esetben önszántából úgy gondolta, hogy maga is részt kell, hogy vegyen. Arról azonban, hogy Biszkuék végül igénybe vették-e a TH felajánlását, nincs tudomásunk.

A cenzúra megléte teljesen egyértelmű volt a média korabeli résztvevői számára, s ez nem csak a röpcédulázás megtiltásában érhető tetten. A március 15. körüli feszült légkörben az is előfordult, hogy nem egyforma mércével mérték az előzetes ellenőrzést a különböző lapoknál. Ez történt az 1957. március 15-ei megemlékezések napilapokban való tudósításai kapcsán is. A Tiszavidék Kiadóhivatala fejlécével ellátott hivatalos levélben a *Szolnok Megyei Néplap* nevében F. Tóth Pál felelős szerkesztő írt egy értetlenkedő és viszonylag méltatlankodó levelet az MSZMP KB APO-ra Cservénka Ferencnének (a címzésben nemes egyszerűséggel csak Cservénkáné szerepel, jelezve, hogy mennyire közismert volt ez a személy a média és a párt berkeiben). Ebben sérelmezték, hogy a TH – nyilván a hatalomnak az újabb felkeléstől való félelmét lereagálva és továbbítva – az ünnep előtt nem sokkal kiadott egy utasítást, miszerint a megyei napilapok nem közölhettek az ünnepről verseket, képeket és publicisztikát, holott azok erre készültek, és a rendszer elvárásainak megfelelő anyagot gyűjtöttek össze ez alkalomból.¹¹³ Az ügy hátterében az állhatott, hogy a hatalmat kiszolgáló

¹¹² MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 643/1957.

¹¹³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 164/1957.

TH attól tartott: provokáció történik a napilapokon keresztül a rendszerrel szemben, s ezt megelőzendő a „jobb félni, mint megijedni” elvét követve pártutasításra inkább előzetesen letiltotta ezeket az anyagokat, kifejezetten kérve, hogy a Kossuth-díjasok névsorát és az Operaházban tartott ünnepi beszédet tegyék csak be a lapokba. Ennek a Szolnok megyei lapnál eleget is tettek, de másnap nagy megrökönyödésükre azt látták, hogy a *Népszabadság*ban ennek ellenére terjedelmes írásokban foglalkoztak az ünnepvel, ami nyilvánvalóan ellenérzéseket szült bennük, és nem értették, miért szólt kizárólag a megyei napilapoknak a tiltás. Felvetették, hogy egyszerűbb lett volna a TH-nak olyan utasítást adnia, hogy a megyei napilapok egyeztessenek a megyei párt vagy tanácsi elnökségekkel a megírandó és megírható témákról, de úgy látszik ekkor még a központi hatalom nem adott ekkora mozgásteret a helyi hatalmi centrumoknak. Méltatlankodó hangnemben azt is hozzátették, hogy a TH utasítása bizalmatlanság volt velük szemben, ami azt feltételezte, hogy még egy magasabb színvonalú publicisztika megírására sem voltak képesek. Emellett pedig az olvasókra is hivatkoztak, hogy nem tudták nekik megmagyarázni, miért nem írtak olyan színes anyagokat az ünnepre, mint a *Népszabadság*. A felvetés jogossága mellett azonban megállapíthatjuk, hogy talán a szakmai féltékenység is közrejátszhatott abban, hogy ennyire nagy fontosságot tulajdonítottak ennek az ügynek.

Ugyancsak a cenzúra meglétére utal az az eset, amely ráadásul igen komoly aktuálpolitikai töltettel is bírt 1957 végén. Történt ugyanis, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutatóintézetének pártszervezete sérelmezte a TH-nál, hogy nem mutatták be nekik előzetesen azt a cikket, amely a levél írásának időpontjában már a forradalomban való részvétele miatt eljárás alá vont alkalmazottjukról, Simonyi Károlyról szólt. A Kádár-rendszerhez való hűségüket bizonyítandó azt is írták, hogy munkatársuk szerintük azáltal próbálta befolyásolni

a közvéleményt, hogy igyekezett minél többet szerepelni a médiában, ezzel is pozitív színben feltüntetve magát. A kutatóintézet a továbbiakban ezt megelőzendő azt javasolta a TH-nak, hogy tegyék kötelezővé a róluk szóló cikkek megjelenése előtti bemutatását mind az MTI, mind a lapok számára intézetük pártszervezeténél. Azt, hogy szakmailag miért értett jobban a pártszervezetük a megjelenés engedélyeztetéséhez a többi osztályukénál, nehezen indokolható demokratikus szemszögből, de a pártállami rendszer működési mechanizmusát tekintve egyáltalán nem meglepő, hogy éppen ők voltak a helyi cenzorok, hiszen elviekben ők álltak legközelebb a párt utasításainak ideológiájához. Általában véve azonban elmondhatjuk, hogy ha egy interjú elkészül, azt minden interjúalany kérheti véleményezésre a megjelenés előtt a jogállami viszonyok között is, de ha sajtótájékoztatón keretében hangzik el róluk valami, vagy más nyilatkozik róluk, azt az információt nem tarthatják vissza – ez nem csak ma tűnik anakronizmusnak, de ugyanígy megakasztotta az információ szabad áramlását a Kádár-korban is. Ezért minősíthetjük a sajtószabadságot lábbal taposni igyekező kérésnek a fenti momentumot, amely megértő fülekre talált a TH-nál. Ez a lapszéli bejegyzésből derült ki: ceruzával azt vetették oda, hogy a főszerkesztőkkel ezt egyeztették is, mellette tollal pedig a *Magyar Nemzet*, a *Népszabadság* és a *Népakarat* állt ott, mint érintett orgánus.¹¹⁴ Természetesen érthető a tömegkommunikációs rendszer igyekezete, hiszen egy forradalmár lejárataáról volt szó.

Az interjúk engedélyeztetése kivételes helyzetekben megkezdte a TH-t, ez esett meg akkor is, amikor Ilias Bredimas görög újságíró Kádár Jánostól kért interjút. A TH-nál lévő, Szirmai Istvánnak címzett irat „haladónak” aposztrofálta a zszurnalisz-

114 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 488/1957.

tát, ezért támogatta Kádár megszólalását az *Avgiban* (a görög baloldali blokk lapja) és az *Athenaiki* című lapban. Ezúttal azonban a TH-t kihagyták az engedélyeztetési folyamatból: a Külügyminisztérium Sajtó Osztálya állította össze a válaszokat az újságíró kérdéseire, sőt még a kérdéseket is cenzúrázták. Eredetileg ugyanis nemcsak Mindszentyről, hanem Nagy Imréről is kérdezett volna, ám a Külügyminisztériumban az ügy Kádár számára politikailag és erkölcsileg egyaránt kényes volta miatt a kérdésnek ezt a részét kihúzták. (Végül azonban egyetlen, semmi információt nem tartalmazó mondat mégis maradhatott Nagy Imréről a szövegben.) A helyzetre jellemző, hogy a görög újságírónak sem voltak illúziói afelől, hogy mely kérdéseire kap választ, az pedig még a dokumentumban is szerepel, hogy szabad kezet adott a válaszolónak, hogy mire adott feleletet és mire nem. Az utókornak is megörökítették az „interjút”, mert amikor Kádár átadta az írásbeli válaszait, lefényképezték.¹¹⁵ Így aztán még a látszatra sem ügyeltek, hogy ez nem egy „élő” interjú volt.

A TH működési mechanizmusára és befolyásának mértékére, illetve végrehajtó szerepére enged következtetni Kossa István pénzügyminiszter 1957. január 28-án kelt körlevele, amely a hatáskörébe tartozó minisztérium médiaszereplését szabályozta, de joggal feltételezhetjük, hogy a többi tárcanál is hasonlóképpen zajlott a közvélemény tájékoztatása. E szerint a tárca részéről kizárólag a minisztérium titkárságán keresztül lehetett csak közleményeket, nyilatkozatokat, tájékoztatást adni. A titkárságnak jóvá kellett hagyatnia a miniszterrel, illetve az illetékes miniszterhelyetttel a közleményt, ezután kapta azt meg a TH, s csak ezután kerülhetett az egyes orgánusokhoz, melyek közül a leghangsúlyosabb az MTI volt. Fordított hely-

115 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 72/1957.

zetben, újságírói érdeklődésre adott válasz esetében is hasonlóképpen kellett eljárni, ekkor pedig a kérdések megszűrésére volt nagy mozgástere a tárcáknak. Kossa István emellett külön kiemelte a Pénzügyminisztérium munkájáról szóló közlemények fontosságát, mert szerinte a lakosságnak pontosan és első kézből kell tájékozódnia tevékenységükről. A miniszter utasítása és a rigorózus szabályozás nem vonatkozott a Pénzügyminisztérium főigazgatóságainak, mint vállalati központoknak a propagandatevékenységére, amit hivatalosan a termelőmunka reklámozásának hatékonyságával indokoltak.¹¹⁶ Úgy látszik, amikor propagandát kellett csinálni egyes vállalatoknak, nem kellett betartani ezt a hivatali ügyintézési útvonalat, mert a felsőbb vezetés részéről is belátták, hogy ezekben az esetekben az a kommunikáció hatékonyságának rovására ment volna. Hozzátehetjük azonban, hogy ezek a propagandatevékenységek nem a versenyszféra eredményeként születtek, sokkal inkább a szocialista termelés köztudatban való sulykolását segítették. A minisztériumok Sajtó Osztályai és sajtószolgálatai 1957 elejére tehát többnyire felébredtek Csipkerózsika-álmukból, a fenti utasításon kívül ezt bizonyítja az Igazságügyi Minisztérium 1957. február 14-ei jelzése a TH-nak, miszerint a szerkesztőségeket újra hetenként tájékoztatják majd a soron következő fontosabb perekről, az országos jelentőségű ítéletekről pedig kommunikét adnak ki az MTI-n keresztül. A bírósági eljárásokról már rögtön ebben a levélben adtak előzetes tájékoztatást, a perek közül pedig a tiltott határátlépési kísérletek voltak túlsúlyban, de „a karhatalmistákkal szembeni uszítások” és más atrocitások is előfordultak.¹¹⁷ Utóbbiakról nem nehéz belátni, hogy a forradalmárok elleni megtorló akciókról volt szó.

¹¹⁶ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 65/1957.

¹¹⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 99/1957.

Más alkalommal a TH-t mint közvetítő szervet¹¹⁸ kérték meg bizonyos konfliktusok rendezésére, ami a cenzúra egy másik fajtájának megnyilvánulásával hozható összefüggésbe. Ilyen eset fordult elő az MTI fotósával, aki a Ganz-MÁVAG gyár területén az exportra újonnan készült mozdonyokat szerette volna lefotózni, erre engedélyt is kapott a Közlekedési és Gépipari Minisztériumtól, ám az üzem területéről mégis kitiltották. Erre bepanaszolták az engedélyt megtagadó Fröschl Gusztáv gyárigazgatót Bakonyi Sebestyén Endrénél, a közlekedési miniszter első helyettesénél, aki azonban nem akart állást foglalni ebben az ügyben arra hivatkozva, hogy a munkástanácsok határozzák meg a gyár működésének részleteit, így azt is, lehet-e náluk fotózni. Botta Ferenc, az MTI Fotószerkesztőségének vezetője a dátum nélküli levelében utalt arra is, hogy ebben a gyárban volt a tárca filmlaboratóriuma, amely reklám- és propagandafilmek előállításával is foglalkozott. Ettől függetlenül az MTI indignálódott, hogy elzárták előlük a lehetőséget az ország egyik legjelentősebb gyára életének és termékeinek bemutatása elől. A szerkesztőségvezető – joggal – hangsúlyozta, hogy a vállalat fotó- és filmlaboratóriumának nem lehetett hivatása a sajtó tájékoztatása és ezt a feladatot nem is tudta ellátni. A levél szélén lévő aláírás nélküli megjegyzésből megtudható, hogy a TH beszélt ez ügyben Fröschl-lel, aki fogadta az MTI munkatársát. Ennél több ugyan nem derül ki az írásból, de valószínűsíthető,

¹¹⁸ A TH sok esetben csak mint a sok közül az egyik szerv kapott tájékoztatást az eseményekről. Így történt azon alkalommal is, amikor a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala beszámolt 1957. március 28-án az akkoriban történt egyházi történésekről, ideértve a felekezetek 1956-os szerepvállalását is. A dokumentumból kapott a TH-n kívül az MTI, a Magyar Rádió külföldi adásainak szerkesztősége és a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya is. MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 642/1957.

hogy a konfliktus lényegét sikerült feloldani, amire utal a „Le-rakható” megjegyzés a TH részéről.¹¹⁹

A cenzúra utólagos érvényre juttatását gyakorolta hibajavítási kérelemnek álcázva Köből József építésügyi miniszterhelyettes, aki Szirmai István közbenjárásával igyekezett realizálni akarátát. A tárcza helyettes vezetője 1957. december 3-ai, a TH elnökének címzett levelében sérelmezte, hogy az *Esti Hírlap* november 6-án megjelent cikkében valótlanul állította, hogy akadozott az építőanyag-ellátás az országban. A valóság Köből József interpretálásában ezzel szemben az volt, hogy a legtöbb építőanyag fajtából túlteljesítették az Országos Tervhivatal által előírt mennyiséget, mindamellett viszont elismerte, hogy a lakosságnak több cserépre lett volna szüksége, ennél többet, amennyit termeltek, azonban nem tudtak nekik nyújtani, így cseréppótló anyaggal próbálták meg enyhíteni a tetőfedésben mutatkozó hiányt. Köből József cáfolta az *Esti Hírlap* azon értesüléseit is, hogy azoknak a családoknak, amelyek nem tudták befedni házukat, az OTP visszavonná a már folyósított hitelüket. Az, hogy a miniszterhelyettes a TH-hoz fordult, végül amiatt következett be, mert egymás között nem tudták megoldani a nézeteltérést, és hiába kérte a minisztérium, hogy a cikk egyes részeit javítsák ki, közleményüket nem abban a formában hozták le, mint amit az újságnak a minisztériumból átküldtek. Ezután behívatta magához a miniszterhelyettes a lap főszerkesztőjét, Baló Lászlót, akivel saját elmondása szerint is nagyot vitatkozott, megmutatta neki termelési adataikat, amelyek állítólag cáfolták a lapban megjelenteket, majd abban egyeztek meg, hogy maga Köből József ír egy helyreigazító nyilatkozatot. Az ügy azonban itt nem ért véget, mert még a miniszterhelyettes írásába is belenyúlt az újság, emiatt pedig a tárcza elállt a további hibaja-

¹¹⁹ MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 648/1957.

vítástól, azt azonban jelezte nekik, hogy a TH-t tájékoztatják az esetről és kérik a felelősségre vonásukat a tényeket elferdítő cikket helyreigazító nyilatkozatok eltorzítása miatt.¹²⁰ Az ügy utóéletéről, esetleges retorziókról azonban nem szólnak az iratok, Baló László mindenestre maradhatott a posztján.

Ennél kényesebb eset rajzolódik ki a Magyar Rádióban egy Kádár-beszéd Bözsöny Ferenc által 1957. február 4-én 20 óra-kor történt hibás beolvasása miatt, amelyhez fűződően nem meglepő módon rögtön másnap igazoló jelentést készített Szirmai Istvánnak a Magyar Rádió részéről Simó Gyula újdonsült elnökhelyettes. Az eset nem vont maga után fegyelmi eljárást egyik rádiós alkalmazottal szemben sem, ugyanakkor azon túlmenően, hogy az ország elsőszámú vezetőjéről szólt, azért is tanulságos, mert felhívja a figyelmet arra, hogy a korabeli sajtóban is előfordult kapkodás, annak ellenére, hogy nem volt akkora volumenű információáramlás, mint manapság. A jelentés szerint a rádió túl későn, 19 óra előtt néhány perccel kapta meg Szirmai Istvántól Kádár nem sokkal korábban – közelebről nem pontosított helyszínen – elmondott szövegét, ez volt a hiba egyik fő forrása. Így fordulhatott elő, hogy a két magnetofontekercsre vett hanganyag második részét még éppen készítették, amikor az első fele már élő adásban volt. A kapkodás következménye volt az is, hogy a turnusvezető, illetve a rádió vezetőségéből senki nem tudta elolvasni a szöveget műsorba kerülése előtt. Azt is felhozták védekezésül, hogy nem az eredeti szöveget kapták meg, hanem a másod- és a harmadpéldányokból készített összeállítást, amelyen csak halványan, elmosódott vonalakkal jelölték a szövegből törlendő részleteket, amit így a beolvasó nem vett figyelembe és emiatt elhangzott az éterben. A malőr azért nem vonhatott maga után semmiféle negatív követke-

¹²⁰ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 442/1957.

ményt, mert két olyan szó került feleslegesen adásba („alapjában véve”), amely a mondat konkrét jelentését alapjaiban nem változtatta meg, legfeljebb árnyalta. Inkább azt jelzi ez az eset, hogy egy súlytalan melléfogásból hogyan lehet majdhogynem grandiózus ügyet kreálni. Nincs a dokumentumban nyoma, de azt is feltételezhetjük, hogy Kádár titkárságáról szólhatott valaki, hogy „hibásan” ment le az anyag a rádióból, és emiatt kellett a TH-nak is foglalkoznia az egy nappal korábbi műsorral.¹²¹

A TH adott esetben keményebben is felléphetett saját, illetve a pártállam vélt vagy valós érdekeinek érvényesítéséért, ha az nem sértette a felsőbb pártvezetés által megfogalmazott igényeket. Egy 1957. május 27-ei, aláírás nélküli dokumentum arra hívja fel a figyelmet, hogy a TH igyekezett befolyást gyakorolni az 1957-es moszkvai Világifjúsági Találkozóra (VIT) utazó sajtódelegáció személyi összetételére. A KISZ és a VIT Iroda agitációs és propaganda részlegének címzett levelükben vitatkoznak azzal, hogy a párt KB sajtócsoportjából valaki kiutazzon, mint ahogy azzal is, hogy megyei lapszerkesztő utazzon ki az eseményre, de még a *Magyar Ifjúság* négyfős küldöttségét is sokallták. A levélből kiderül, hogy teljesen egyértelműen ugyan nem utasíthatták a kiutazó delegációt összetételük megváltoztatására, viszont a levél ellentmondást nem tűrő hangneme arra enged következtetni, hogy nemigen lehetett apellát a TH megállapításai ellen. Merész elképzelésnek tűnik, mégis lehetett alapja annak, hogy a pártvezetés ne küldjön sajtós munkatársat, amit a levél elküldése előtt minden bizonnyal egyeztettek a párt KB APO-val, arra pedig külön hivatkoztak, hogy a levél írásának pillanatában is volt a Szovjetunióban négyhetes időtartamra egy 11 tagú újságíró delegáció, amelyben helyet foglalt a pártvezetés sajtós munkatársa és egy megyei lapszerkesztő is.

¹²¹ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 372/1957.

Kiadták tehát a jóformán utasításként értékelhető javaslatokat a delegációban részt vevő újságokra, létszám-meghatározással együtt: *Magyar Ifjúság*, *Magyar Rádió* 3-3, *Népszabadság*, *Népsport* 2-2, *Népakarat*, *Magyar Fotó*, *Érdekes Újság*,¹²² *Film*, *Színház*, *Muzsika*, *Esti Hírlap*, *Ország-Világ* 1-1 fő. Ezek közül a *Film*, *Színház*, *Muzsikának* eredetileg nem volt helye a delegációban a KISZ elképzelései szerint, a TH azonban azzal érvelt emellett, hogy a VIT kulturális eseményeiről nekik is tudósítaniuk kell. Az *Ország-Világ* mellett pedig azért tették le a voksukat, mert ennek a lapnak nem titkolt célja a Szovjetunió reklámozása és dicsőítése volt, a moszkvai VIT pedig erre kitűnő alkalmat szolgáltatott a TH szerint. Indoklásukban azt is leírták, hogy a *Magyar Ifjúság* hetilap volt, ami azt jelentette, hogy a VIT-ről – bármennyire is ifjúsági rendezvény volt – nem tudott ekkora terjedelemben, mindenre kiterjedően beszámolni. A TH véleményének megfogalmazásában volt tehát politikai és szakmai érv egyaránt, a pregnáns fellépéssel kapcsolatban Pintér József, a VIT Iroda agitációs és propaganda részlegének képviselőjében pedig arról tájékoztatta Szirmai Istvánt, hogy a párt KB APO javaslataikkal egyet értett. Talán ebben szerepe lehetett annak, hogy ez idő tájt Szirmai már az APO vezetői posztjának aspiránsa volt, de betudható annak is, hogy a VIT nem biztos, hogy a párt érdeklődésének homlokterében állt az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után fél évvel. Az APO és a TH

¹²² Az *Érdekes Újság*ot és az *Esti Hírlap*ot a Kossuth Kiadó jelentette meg, s ezekről az APO-nak 1957. április 5-én írt jelentésükben úgy nyilatkoztak, mint olyan újságok, amelyeknél az MSZMP politikáját támogató újságírók tömörültek. MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 3. ö. e. 147. Természetesen a Kádár-rendszer a kezdet kezdetétől igyekezett megszűrni az újságíró társadalmat is, s az újságoknál a későbbiekben már természetes elvárás volt, hogy rendszerhűek legyenek alkalmazottaik. A rendszer konszolidációja után a politikailag frekvenciát lapoknál az újságírók 85-90 százaléka párttag volt.

közötti konkurenciaharc azonban mindenesetre ebben a VIT-ügyben kevésbé mutatkozott meg.¹²³

Ugyancsak a sajtóirányítás feletti hatalmi jogkörök gyakorlása vezetett a TH és a Könnyűipari Minisztérium Nyomdaipari Igazgatósága közötti konfliktushoz. Noha ez a hatalmi összeütközés az intézmények pozíciójából fakadóan természetesen nem volt akkora volumenű, mint az APO és a TH közötti, mégis tanulságos, mert mutatja a TH eredményes ráhatását a lapkiadásra. Az történt ugyanis, hogy a Nyomdaipari Igazgatóság saját döntésével a maga keretéből a Magyar Rádió műsorújságához negyedévi, 95 tonna mélynyomó – azaz a többinél értékesebb, következésképp ritkább – papírt használt fel a nagy papírhiányban, holott ez addig nem volt szokásos más lapok esetében. Eközben Lengyel Ferenc az igazgatóság vezetőjéhez, Klenk Frigyeshez címzett, 1957. szeptember 30-án kelt levelében arról tájékoztatott, hogy nem egészen tisztázott, de azért sejthető motivációval – a közös, állami mélynyomó papírmennyiségből több jusson a műsorújságnak – a nyomdaigazgatóság egyik alkalmazottja azt kérte a TH-től, hogy a *Kincses Kalendárium* mélynyomó papírmennyiségének tömegét 28 tonnával csökkentsék. Ezt a TH megtagadta, nyilvánvalóan abból az indítástól, hogy ebbe nem volt beleszólása az igazgatóságnak, de még azt is szóvá tették a levélben, hogy a Nyomdaipari Igazgatóság ugyanakkor a takarékoságnak ellentmondva plusz mennyiségben használta fel ezt a papírtípust. Klenk Frigyes 1957. október 14-ei válaszában meghátrált, bár némileg indignálódva megjegyezte, hogy a TH utasításának betartásából következően a mélynyomó papír nélkülözésével a műsorújság minősége rosszabb lett, és a kisebb betűtípusokat már nem lehetett elolvasni rendesen. Ez amiatt volt, mert a gépek kapacitáshiánya miatt

¹²³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 216/1957.

kénytelenek voltak nem rotációs módon, hanem mélynyomással nyomtatni az egyébként nem erre a célra használt papírokra. Ebben az esetben tehát hatalomtechnikai manővereket tapasztalunk, melynek során nem szakmai, hanem politikai döntés született, ennek következtében pedig kifejezetten rosszul jártak az éles szemmel már nem rendelkező olvasók. Az ügyet Lengyel Ferenc 1957. október 17-ei levele zárta, melyben leszögezte, hogy a TH az alapítólevelében biztosított jogánál fogva a sajtóval összefüggő ügyek állami főhatósága. Azt is hangsúlyozta egyúttal, hogy a minőségi papírhasználatot nem indokolta a magyar gazdaság akkori rossz helyzete, és állítása szerint a TH intézkedésével – némileg heroizálva az ügyet – 540 ezer forintnyi, általa feleslegesnek mondott kiadástól mentették meg az országot.¹²⁴

Voltak egyéb, médiával kapcsolatos ügyek, amelyekről azonban nem feltétlenül a TH döntött, csak értesítették azokról, mert nem az ő szintjén döltek el. Ide tartozhattak az egyes sajtóorgánumok személyi vezetéséről szóló döntések (amelyek fölött az APO igyekezett diszponálni)¹²⁵ éppúgy, mint kisebb

¹²⁴ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1290/1957. 1–3. A TH néhány héttel korábban, 1957. szeptember 2-án ugyancsak a Magyar Rádió újságjára nézve hozott kedvezőtlen döntést, amikor nem engedélyezte a lap oldalterjedelmének növelését. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1198/1957.

¹²⁵ Példa erre az, amikor Benkei András, a későbbi belügyminiszter még a Szabolcs-Szatmár megyei MSZMP Intéző Bizottság titkáráként terjesztette fel 1957. január 30-án a párt Ideiglenes Intéző Bizottság APO-nak a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának személyi összetételére vonatkozó javaslatát. A rádió éléről leváltották – betegségére hivatkozva – Zsurakovszky Mihályt, helyette Bálint Lajost javasolták. Forradalmi szerepéért, október 23. után a helyi rádióban való írásainak felolvasásaiért elbocsátották Trencsényi Istvánt. Meghamisítva a nyíregyházi történeteket azt írta róla Benkei András, hogy a megye dolgozói mélyen elítélték őt és kérték eltávolítását. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 80/1957. Nagy valószínűséggel a rádió élén történt változás is azért következett be, mert pártállami szempontból gyengekezűnek ítélték a vezetőjét, amiért a forradalom melletti kiállásról szóló műsorok hangzottak el benne.

horderejű megnyilatkozások. Utóbbira jó példa, amikor a kiépülő Kádár-rezsim két prominense, akik a legfelsőbb pártvezetés, az Ideiglenes Intéző Bizottság tagjai, s mint ilyenek Kádár János hatalmának legmagasabb szintű kiszolgálói voltak, levelet váltottak a média egyik konkrét ügyében. Biszku Béla ugyanis 1957. január 21-én szóbeli megbeszélésükre hivatkozva elküldte a médiát is felügyelő KB-titkárnak, Kállai Gyulának azt a feljegyzést, amely arról szólt, hogy a *Népszabadság* 1957. január 1-jei száma a Kínai Kommunista Párt hivatalos lapjának, a *Zsemingzsipaon* az egyik cikkét félrefordítva közölte. Az, hogy az írás megjelenése után csak három héttel született erről hivatalos dokumentum, jelzi, hogy nem tekintették főbenjáró bűnnek a tévedést, ugyanakkor az, hogy ennek mégis írásos nyoma lett, megmutatja, hogy mégsem kezelték félvállról a világ legnépesebb kommunista országa elsőszámú lapjának egy cikkéről szóló beszámolóját. Sőt, feltételezhetően azért is született meg némi fáziskéséssel a feljegyzés, mert alaposan és újabb hibákat kizárva akarták megszövegezni a cikket.

A feljegyzést maga a *Népszabadság* szerkesztősége kellett, hogy elkészítse, ami felért egy hivatalos önkritikával, ezt azonban minden bizonnyal politikai nyomásra gyakorolták. Az ügy mögött húzódhatott a kínai kommunista pártvezetésnek való megfelelési kényszer éppúgy, mint az, hogy az ideológiai elvárásoknak is meg kellett feleljen az MSZMP KB lapja. Természetesen az eljárás mögött húzódó emberi indulatok nem fedezhetők fel a dokumentumban, de gyanítható, hogy erőteljesen számon kérték a napilap vezetését, ami miatt egy ilyen fontos cikkben tartalmi, fordítási hibát ejtettek. Konkrétan arról volt szó, hogy a *Még egyszer a proletárdiktatúra történelmi tapasztalatairól* című írásban az „Ez azt mutatja, hogy a múltban a proletariátus diktatúrája Magyarországon nem volt teljes mértékben megvalósítva” mondat helyett a napilapban az jelent meg, hogy „Magyarországon valójában nem jött létre a proletariátus diktatúrája”.

A mondatnak a kommunista pártvezetés szempontjából azért volt jelentősége, mert Kádárék azt hangsúlyozták, hogy 1956 előtt is megvalósult a proletárdiktatúra, csak eltorzult formában, mivel – így a kádári vezetés – a dolgozók demokratikus jogait csorbították (arról persze nem beszéltek, hogy ezeket a szabadságjogokat ők is lábbal taposták). Persze azt is hozzátették, hogy nem voltak eléggé következetesek Rákosiék az „ellenforradalmárok elleni rendszabályok” bevezetésében.¹²⁶ Az ügy tehát azért fontos, mert a cikkhez való hatalmi hozzáállás megmutatta az 1956-hoz való viszonyulás hivatalos álláspontját, melynek során a forradalmat cezúraként fogták fel, ami előtt a proletárdiktatúra kiépült ugyan, de számos visszaélés történt.

¹²⁶ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 61/1957.

LAPENGEDÉLYEK: AZ EGYIKNEK SIKERÜL, A MÁSIKNAK NEM

A TH engedélyezte a legkülönbébb sajtótermékeket, így az új kezdeményezésekkel a hivatalt kellett megkeresni. A papírhány azonban 1957–1958 folyamán sokszor felülírta még az esetleges jó szándékot is a lapalapítások előzetes elbírálása alkalmával. Nem lehet tehát minden esetben pontosan és konkrétan megállapítani, hogy az adott sajtóorgánomot valójában ideológiai indoklással vagy ténylegesen a papírhány miatt nem engedélyezték. Valószínűleg ez utóbbi tényező játszott szerepet egyebek mellett a TH 1957. októberi döntésében, amikor nem adtak zöld lámpát a *Múzeum* című folyóiratnak. Lengyel Ferenc egyenesen úgy fogalmazott a nemleges válasz alátámasztásakor:

„A lapkiadás terén ez idő szerint olyan feszültség tapasztalható, hogy azt tovább fokozni nem lehet. Állandó jelenséggé vált, hogy a nyomdák a szaklapokat egyrészt papír, másrészt kapacitás hiányában megkésve, vagy egyáltalán nem tudják előállítani. Ezért a lapengedélyek kiadását átmenetileg be kellett szüntetni.”¹²⁷

Hozzátehetjük, hogy a *Múzeum* még a Művelődésügyi Minisztérium múzeumi osztályvezetője, Dobrovits Aladár szerint is kizárólag a muzeológiával foglalkozott. Az ügynek azért is van különleges jelentősége, mert a lapnak éppen a minisztériumi osztályvezető lett volna a felelős szerkesztője, de ennek ellenére nem kapott engedélyt. Ebből arra következtethetünk, hogy a probléma lényege minden bizonnyal valóban a papír elégtelen mennyisége volt. Kijelenthetjük mindezt még annak fényében is, hogy ugyanebben az időben számos üzemi lap kapott kiadási engedélyt, közülük megemlíthetjük a *Konfekció*, a *Sörgyári Dolgozó*, a *Gázláng*, a *Vasakarat* és a *Kőbányai Textil* című lapokat, amelyek mindegyike egy-egy fővárosi, stratégiai fontosságú gyárhoz tartozott.¹²⁸ Ezt a fejleményt annak tudhatjuk be, hogy a hatalom a forradalom leverése után a munkások bizalmát igyekezett visszaszerezni, és ehhez segítségül hívta ezeket a szak-, illetve üzemi lapokat. Tette mindezt annak tudatában, hogy a munkástanácsok még a szovjet bevonulás után is tartották magukat a forradalom eszményeihez, s ebben a nagy gyárak dolgozói alapvetően mellettük álltak. Ugyanebből a megfontolásból, illetve nagy tömegbázisa miatt kapott engedélyt a *Magyar Horgász* is, amely a Magyar Országos Horgász Szövetségnek lett 1958. január 1-jétől a hivatalos lapja. A TH 1957. november 6-ai pozitív válaszát az indokolta, hogy az egyesületnek ekkoriban 48 ezer tagja volt, s egy ekkora tömeget nem lehetett politikai irányítás nélkül hagyni, még akkor sem, ha ezek az emberek természetesen más közösségek (munkahelyek, egyesületek, párt-szervezetek) tagjai is voltak.

A sikeres történetek között akadt olyan lap is, amely egyszerre két miniszter támogatását is bírta, emiatt pedig a TH természetesen nem állta útját még a példányszám-növelésnek

¹²⁸ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1396/1957.

sem. Ilyen volt a *Pénzügy és Számvitel* című lap, amely már korábban is megjelent, de 1957. szeptember 27-én Antos István pénzügyminiszter kérte a folyóirat megemelt, 10 ezer példányos megjelenését Apró Antal miniszterelnök-helyettestől. Utóbbi támogatta a kérelmet, így Beiger Ilona, a Pénzügyi Nyomtatványellátó és Lapkiadó Vállalat igazgatója már erről tájékoztatta a TH-t 1957. október 29-én. A döntés tehát ebben az esetben sem a TH kezében volt, ugyanakkor az operatív intézkedéssel őket bízták meg. A hivatal így teljesítve kötelességét, illetve érezve az ügy fontosságát, rögtön másnap kérte a fent már említett Klenk Frigyest, hogy a későbbiekben 10 ezer példányban nyomtassák a lapot.¹²⁹ Szintén érthető, hogy a Kádár-rendszer egyik alapdokumentumát jelentő ún. Fehér könyvek (hivatalos címen: *Ellenforradalom Magyarországon*) kiadását is segítette a TH. Inkább az a meglepő, hogy egy ilyen nagy fontosságú mű gondozásáról a hatalom az első mennyiség megjelentetése után ideiglenesen megfeledkezett, és nem intézkedett, hogy mihamarabb készüljenek utánnnyomások. Ezt korrigálta a rezsím a Kossuth Kiadó kérésére. Itt természetesen a saját – néhol az abszurdba hajló – eredetmítosz beágyazása volt a cél az elfogadottság növelése érdekében.¹³⁰

Előfordult azonban az is, hogy befolyásos politikus, nevezetesen Nyers Rezső – igaz: szociáldemokrata múlttal, a forradalmi Nagy Imre-kormányban való részvétellel terhelten, illetve gazdasági reformgondolatairól ismertén – ekkor mint a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ) elnöke hiába kérte azt a TH-tól, hogy 1957. decemberi negyedik országos kongresszusuk mindhárom napja alatt jelenjen meg egy-egy kü-

¹²⁹ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1388/1957. Ezt megelőzően nem sokkal, 1957. szeptember 2-án Lengyel Ferenc még nem engedélyezte a szaklap példányszámának 5 ezerről 8 ezerre emelését sem. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1178/1957.

¹³⁰ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1386/1957.

lőnszáma a *Szövetkezet* című lapjuknak. Noha lehet érezni a kérés eltúlzott voltát, mégis meglepő, hogy ez nem talált megértő fülekre, amiből csak arra következtethetünk, hogy ekkor még Nyers Rezső nem számított a legfőbb hatalombirtokosok közé, hiába nevezték ki ezt követően nemsokára (1960. január 16-án) pénzügyminiszterré.¹³¹ Nyers Rezső azzal érvelt a Darvasi Istvánnak 1957. október 11-én írt levelében, hogy a földműves-szövetkezetekről lesz szó ezen a fórumon, de ez nem hatotta meg különösebben az elbírálókat. Darvasi István szabadságolására való hivatkozással csak október 28-án válaszolt Nyers Rezsőnek, amelyben mindamellett, hogy papírhányt emlegetve nem engedélyezte a lap háromszori kiadását, felajánlotta, hogy a megyei lapok részletesen és színesen beszámolnak az eseményről, illetve javasolta: a SZÖVOSZ lapja decemberi két számának kiadását időzítsék a kongresszusra.¹³² Ennek az esetnek látszólag ellentmond az, hogy a *Reformátusok Lapja* megkapta a TH-tól azt az engedélyt, melynek birtokában az 1957. november 24-én megjelenő, az évi 35. számuk kivételesen, egyetlen alkalom erejéig az akkorinál nagyobb, hat oldal terjedelemben jelenhessen meg. Ezt a kérelmet támogatta a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala is. Mindkét szerv pozitív hozzáállását magyarázza az a tény, hogy Bereczky Albert egy évnyi kényszerű távollét után visszatért a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki székébe, és a hatalommal az egyháznak lényegében kiegyezést szorgalmazó beszédet mondott, illetve jelentést tett. Ennek szövegét szerették volna kiadni a reformátusok, és ennek – érthető módon – nem állta útját a hatalom.¹³³ Szintén elfogadták a *Heves Megyei Népújság* kérelmét, amelyben 1957. október

¹³¹ Bölöny 1992. 358.

¹³² MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1337/1957.

¹³³ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1462/1957.

17-én saját deficitjük kompenzálására szerették volna létrehozni a *Viccszüret* című lapot, amelyet véleményük szerint sokan megvettek volna, s így veszteségeiket 50 ezer forinttal csökkentette volna a szintén kért és engedélyezett *Csak azt akartuk mondani* című humoreszk gyűjteménnyel együtt. A TH döntését valószínűleg az könnyítette meg, hogy a kiadványok papírfedezete megvolt a Könnyűipari Minisztérium selejtpapírjaiból.¹³⁴

Megesett az is, hogy egy lap többször is nekifutott a procedúrának, de másodszorra sem kapta meg lapengedélyt. Ide tartozik az az eset, amikor a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1957. március 21-én határozatában támogatta ugyan a *Borsodi Szemle* megjelenését, ám azt a TH ezúttal is megakadályozta. Ahogy az 1957. május 8-ai, olvashatatlan aláírású megjegyzés írta: „Régebben sem kapott engedélyt, most sem kaphat. Telefonon megmondtuk.”¹³⁵ (Az első kísérletre csak utalást tett a Népművelési Minisztérium Tanácsai Osztályának vezetője, Ibos Ferenc a TH elnökének címzett levelében 1957. április 1-jén, de annak pontos körülményeiről nincs adatunk.) Az 1956 előtt már működő sajtótermékek egy része átalakult, ezek újraengedélyeztetésekor¹³⁶ – ha sikerrel jár-

¹³⁴ MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1401/1957. A papírhány-gazdálkodásra az is jellemző volt, hogy selejtpapíron vagy úgynevezett megtakarított papíron nyomtattak ki lapokat. Így örömmel konstatálták, hogy a *Ludas Matyi* 1957. évi utolsó számát a Kosuth Nyomda a más orgánumok megszorításából származó ugyancsak megtakarított papíron nyomtathatta. A humor fontos lehetett a hatalom számára, mert az addigi 300 ezres példányszámot 320 ezerre növelték ezzel együtt. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1295/1957.

¹³⁵ MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 678/1957.

¹³⁶ Az újraengedélyeztetés nem volt automatikus, ez kiderül Detre László TH-alkalmazott 1957. április 2-án írt leveléből, amikor a Mecsek Nyomda igazgatóját arról tájékoztatta, hogy az 1956. október 23. előtt kiadott lapengedélyek a jogfolytonosságot élvező megyei pártszervezeti lapok kivételével érvényüket veszítették. Ezt azzal kapcsolatban írta, hogy a nyomda a TH hozzájárulása nélkül adta ki a *Szövetkezeti Híradót*. MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 672/1958. Ennél is érdekesebb, hogy a *Magyar*

tak a procedúrán – az új politikai vezetésnek megfelelő kádereket állítottak az élükre. Természetesen voltak azonban olyan intézmények, amelyek élén nem történt gyors változás, a vezetőcserék lassabban és taktikusabban zajlottak. A Magyar Rádió ilyen szempontból öszvér jelenség, mert a forradalom ugyan elsöpörte Benke Valéria elnökségét 1956. október 30-án, de a kádári fordulattal végül visszatérhetett posztjára, igaz, előtte még kipróbálták a rádiót felügyelő kormánybiztosként, illetve elnökhelyettesként, majd 1957 augusztusára ért meg a helyzet arra, hogy újra a rádió élére kerüljön, igaz nem sokáig, mert rá egy évre művelődésügyi miniszterré nevezték ki.¹³⁷

Az egyes műsorok engedélyeztetése azonban a személyi változások bejelentésének kötelezettségén túlmenően kötelessége volt a Magyar Rádiónak is. Benke Valéria 1957. május 4-én arról tájékoztatta a TH-t, hogy hetenként félórás nemzetiségi műsorok beindítását tervezték, miután a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó kormánybiztos és a nemzetiségi szövetségek ezt kérték tőlük. A kérelem oka az volt, hogy 1957 elején csak a pécsi stúdió sugározott 20–20 percben délszláv, illetve német nyelvű műsorokat, ami nem volt fogható csak azon a környéken. Az elképzelések szerint német, szlovák, délszláv és román nyelvű adásokat indítottak be középhullámon, ami országszerte fogható volt. A tervezett időszáv vasárnap 12.30 és 14.30 közötti időtartamra szólt, fél-fél órában a négy nemzetiség között elosztva. A műsorok beindítása diplomáciai manőverezést is igényelt, ugyanis azon a hullámhosszon igyekeztek ezt sugározni,

Nemzetnek is engedélyeztetnie kellett saját megjelenését, mert nem a párt lapja volt. Így születhetett meg az a dokumentum, amely Lengyel Ferenc aláírásával 1957. augusztus 24-én megengedte, hogy megjelenhessen hetente hatszor az újság hétköznapi 8, vasárnap 12 oldal terjedelemben, hétfőtől péntekig 75 ezer, vasárnap 90 ezer példányban. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1165/1957.

¹³⁷ Bölöny 1992, 265.

amelyen az 1956-os forradalom előtt békeműsort adtak, s amely fölött a Szovjetunió diszponált, s ezt kellett visszaszerezniük tőlük. A nemzetiségi műsorokat abban az évben az Aktuális Főosztály keretében működő idegen nyelvű rovat 11 munkatársa készítette, a félórás blokkok kétharmada szöveges, egyharmada zenés lett.¹³⁸

A sajtóorgánumok engedélyeztetési eljárásai az átalakulóban lévő hatalmi struktúra kiépülésével is összefüggésben voltak. A hatalom egyik legfőbb támaszaként számon tartott, újonnan alakult Munkásörtség is szeretett volna magának saját újságot, ezt kérelmezte is a TH-tól 1957. április 30-án, ám erre – az utókor szemszögéből nézve némiképp meglepő módon – nem kapott lehetőséget. Halas Lajos, a Munkásörtség országos parancsnoka az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának címzett rövid levelében arról írt, hogy a félkatonai szervezet anynyira előrehaladott stádiumban volt a szervezést illetően, hogy szükségesnek ítélte meg egy katonai jellegű heti képes magazin beindítását, amely véleménye szerint nagyban elősegítette volna a munkásörök szakmai tudásának fejlesztését, illetve politikai szempontból is előnyösnek ítélte meg. A szándékuk megalapozottságát és terveik komolyságát bizonyítandó azt is közölte a párt legfelsőbb vezető plénumával, hogy erre a célra papírt is tudnak szerezni, amely 25–30 ezres példányszámhoz elegendő lett volna. A kérés eljutott Szirmai Istvánon kívül Kállai Gyulához is, végül pedig maga Kádár János is foglalkozott az ügygel, ami egy aláírás és láttatkozás képében a korabeli dokumentumon is megfigyelhető. Az 1957. május 15-ei válasz nem tartotta indokoltnak és aktuálisnak külön munkásör lap indítását, sőt kifejezetten belső terjesztésben kezdeményezték egy olyan broszúra kiadását, amelyet csak a tisztek kaphattak meg, századoso-

¹³⁸ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 180/1957.

kig bezáróan. Ez lehetett rendszeres vagy ad hoc jelleggel megjelenő belső tájékoztató füzet, de egyelőre semmiképpen nem hivatalos lap. Ezenkívül kezdeményezték, hogy a *Magyarország* című,¹³⁹ az akkoriban újjáalakítás alatt álló Magyar Partizán Szövetség által indítandó lapban jelenjenek meg a Munkásörsséggel kapcsolatos hírek, és adjanak teret az ezzel kapcsolatos általános és politikai jellegű problémák megjelenítésének.¹⁴⁰

Az eset azért is okot ad a gondolkodásra, mert a másik fegyveres szervezet, a Határőrség minden aggályoskodás nélkül megkapta az engedélyt már 1957. április 2-án a *Határőr* című lap kiadására.¹⁴¹ Megemlíthető, hogy a Munkásörsség népszerűsítése céljából eleinte egy hetilap indításának gondolata vetődött fel az MSZMP KB Párt és Tömegszervezetek Osztálya (PTO) és az APO részéről. Végül a havilap engedélyezését 1957 végén már támogatta a KB Titkárság, ennek érdekében pedig felhívták a fegyveres szervek lapjainak a szerkesztőit, hogy rendszeresen közöljenek cikkeket a milíciáról. A lap 1958 márciusától indult *Munkásör* címen.¹⁴² Ennek a munkának a végzésére a Munkásörsség Országos Parancsnokságán (MOP) megalakították a Tájékoztatási Osztályt, amely tagjai között négy újságírói státuszt létesítettek.¹⁴³ A lapok engedélyeztetései nem egyszer

139 Ezt a lapot végül maga Kádár János szüntette meg 1958. január 1-jei határidővel, azzal az indoklással, hogy nem állt ki következetesen a párt politikája mellett. MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 6. ó. e. 160.

140 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 192/1957.

141 MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 665/1958.

142 Az MSZMP Titkárságának 1957. IX. 20-i határozata. MNL OL M-KS 288. f. 7/14. ó. e. (Az MSZMP KB Titkárságának iratai.) A *Munkásör* című lapnak 1960-ban már 30 ezerről 32 ezerre emelték a példányszámát. MNL OL XIX-A-24-a 4. d. 78/1960.

143 Halas Lajos: „Javaslat a Munkásörsség létszámának a felemelésére” 1957. VIII. 14. MNL OL MOP M-KS-295-12. d. 9. ó. e. „A szervezési módosítások és létszámkihatások összesítése” (a Munkásörsség Országos Parancsnokságának iratai) MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ó. e. A *Munkásör* szerkesztősége külön szervezeti egységet

elsősorban nem a TH-n múltak, a hivatal csak a végrehajtást gyakorolta, a fontosabb döntések jogát a pártvezetés megtartotta magának, ők mondták ki a megfelelő verdiktet a lapindításról vagy éppen az ellenkezőjéről. Így történt ez a Munkásörsség lapján kívül sok orgánummal. Az pedig, hogy noha az előbbi lap 1957-ben még nem jelenhetett meg, nem jelentette azt, hogy maga a szervezet ne lett volna fontos a hatalom számára, sőt talán éppen azért, mert fontosabb volt sok más hatalmi tényezőnél, megfelelő titoktartás mellett kellett kezelni bizonyos ügyeit, más vonatkozásban pedig megjelenhettek, sőt meg is kellett jelenniük róluk híradásoknak több médiumban addig is, amíg nem kaptak önálló lapot.

A kádári hivatalos kommunikációnak szintén része volt a nemzetiségekkel való békés együttélés a határokon belül (noha a határon túli, a belföldi nemzetiségeknél nagyságrenddel nagyobb számú magyarokról szinte tilos volt beszélni hivatalos

alkotott a Munkásörsség szervezetén belül, élén a főszerkesztővel és helyettesével. A fotórovat, a terjesztési csoport és a levelezési rovat tartozott még ide. Borbély Sándor: 0021. sz. parancsa a Munkásörsség Országos Parancsnokságának osztályok és szervek szervezeti felépítése tárgyában 1985. április 11. MNL OL MOP M-KS-295-1 252. d. Később, már a konszolidáció első szakaszában a Munkásörsséget az ultrabalos elemektől igyekeztek megtisztítani, s ez a folyamat 1965-ben elérte a *Munkásört* is. A hagyományos újság forma helyett kisebb méretben, de 32 oldalon jelent meg, ugyanakkor a tisztogatás hullámai a szerkesztőséget is elérték, közülük mindenkit felmentettek. Az új szerkesztőbizottság elnöke Gáti József, a Munkásörsség Országos Parancsnoksága Szervezési és Propaganda Főosztályának vezetője lett, a helyettes elnök Vágó László szakcsoporthoz vezető, a főszerkesztő pedig Vadász Ferenc, aki egyben a kulturális rovatot is vezette. Lóránt László Endre a bel-és külpolitikai részt szerkesztette. A szerkesztőbizottság tagjai a következők voltak: Bolgár Imre műszaki szerkesztő, aki egyben a Zrínyi Nyomda igazgatója is volt, Gortvai Tivadar, aki a levelezési rovatot szerkesztette, Kovács István a MOP Gazdasági Főosztályának a vezetője és Ballai István, a Kiképzési Osztály vezetője. Az újságot az utcai árusoknál továbbra sem lehetett megvásárolni. Az országos parancsnok 11. sz. utasítása 1965. július 2. MNL OL MOP M-KS-295-1 48. d. 1. ó. e. A munkásörök országos parancsnoksága 1989. október 24-én adott értesítést a *Munkásör* lap megszűnéséről. MNL OL MOP M-KS-295-1 558. d.

fórumokon a kelet blokk országai közötti munkás internacionalizmus jegyében), emiatt is engedélyezték több nemzetiségi lap megjelenítését. Mivel megvolt ezekre a politikai akarat, így viszonylag hamar sor kerülhetett négy újság megjelenítésére. A gyakorlatban ez úgy zajlott, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának Népművelési Osztálya a nemzetiségi szövetségekkel megtárgyalva készített javaslatot a nemzetiségi lapok kiadására. Ezt szignálta Mihályfi Ernő művelődésügyi miniszterhelyettes 1957. április 30-án Kállai Gyulának, aki a tárca vezetőjeként és a KB titkáráként 1957. május 15-én egyszavas „Javaslom!” megjegyzéssel írta alá a dokumentumot.¹⁴⁴ Innentől az ügyintézés ment a maga útján: Mihályfi Ernő levélben kérte Szirmai Istvánt, hogy adja ki a lapengedélyeket, tehát a TH-nak az ügynek ebben a stádiumában már nem volt mérlegelési lehetősége, mindössze annyi szerep jutott nekik, hogy kiadják a lapengedélyeket és intézkedjenek, hogy a Lapkiadó Vállalat indítsa be a lapokat. A minisztérium azt is megszabta – nyilvánvalóan a papírgazdálkodás eszközével élve – hogy nyolc oldalasak legyenek az orgánumok, amelyeknek ebből két oldal terjedelemben az ifjúsággal kellett foglalkozniuk. Az ügy sürgős lehetett, mert a miniszterhelyettes Siklósi Norbert TH-osztályvezetővel már azelőtt megbeszélte a kiadás részleteit, mielőtt Szirmai István megkapta volna a levelet. Ezt azzal indokolta, hogy Siklósi Norbert elutazott azokban a napokban.

¹⁴⁴ Nem mindig volt azonban ennyire előkészítve egy-egy lap engedélyeztetése. Az Agrokémiai Kutatóintézet kiadványának, az *Agrokémia és Talajtannak* a szerkesztőbizottsága szintén Kállai Gyulához fordult engedélyért 1957. január 16-án, ám a KB-titkár nem döntött egyedül, hanem a levél margójára írta, hogy a mezőgazdasági lapokat a földművelésügyi tárcával együtt engedélyezték. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 192/1957.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a dokumentumok tanúsága alapján a nemzetiségi lapok beindítását a TH ellenezte még korábban, amikor kikérték előzetes véleményüket a nemzetiségi szövetségekkel való tárgyalások előtt. Tételeken felforgatták, hogy az a négyheti, illetve kétheti lap, amelyet a Rákosi-korszakban is mesterségesen tartottak életben nem kis összegű állami dotációval, rengeteg pénzébe került az országnak, és ezzel fordított arányban állt az olvasottságuk. Előzetes véleményezésük alapján megtudható, hogy a németek *Deutsche Zeitungja* 5000 példányban jelent meg, és 3300 példányban fogyott, összesen pedig 308 ezer forintjába került az államnak. A délszláv *Nase Novine* 2500 példányából 638-at (költség: 236 ezer forint), a román *Libertatea Noastra* 1000 példányából 378-at (költség: 132 ezer forint), a szlovák *Slovenské Noviny* 2000 példányából pedig 620-at (költség: 300 ezer forint) adtak el az olvasóknak. Ekkor még azt javasolták, hogy a nemzetiségi lapok kiadását halasszák el, és 1957 végén térjenek vissza rá. Ezzel szemben a nemzetiségi lapokat beindították, a TH észrevételeit lesöpörve az asztalról. Az 1956-os forradalom miatt megszűnt német nemzetiségi lapot átkelesztették *Freies Lebenre*, felelős szerkesztője az a Háy Gyuláné lett, akinek a volt férje indexre került a hivatalos kultúrpolitikában 1956 melletti kiállása miatt. A volt feleség Gábor Anna írói álnéven szerkesztette a lapot, születési neve (Wende Herta) azonban arra enged következtetni, hogy német származása is közrejátszott abban, hogy megkapta ezt a posztot. Általában elmondható a lapokról, hogy a nemzetiségi szövetségekkel szoros együttműködésben készültek, és értelem-szerűen a propagandát is ők végezték. A szerkesztőségek létszámát a Művelődésügyi Minisztérium a TH-val és a nemzetiségi szövetségekkel együtt határozta meg. Korabeli erről szóló tárgyalások dokumentumainak hiányában csak gyanítható, hogy a

három tényező közül a minisztérium volt a legfajsúlyosabb, így alapvetően ők diktálták a személyi feltételeket is.¹⁴⁵

A *Magyar Fórum* névre keresztelt lap engedélyért folyamodtak a Minisztertanácshoz, illetve ezen keresztül a TH-hoz a Kádár-kormányhoz hű irodalmárok is, akik magukat kommunista íróknak nevezték. A Rideg Sándor Kossuth-díjas író által is aláírt, 1957. január 28-án kelt levélben úgy fogalmaztak:

„Elhatároztuk, hogy felismerve hazánk jelenlegi bonyolult politikai, gazdasági és társadalmi helyzetét, tudásunknak, tehetségünknek és mélységes akaratunknak megfelelően mindenben elősegítjük szellemi életünk minél előbbi egészséges kibontakozását. Kommunisták vagyunk, a szocialista rendszer hívei. Munkánkat a proletárinternacionalizmus szellemében kívánjuk végezni. Támogatjuk Kormányunk törekvéseit mindaddig, amíg kommunista kormányunk van. Ettől a céltól vezéreltetve engedélyt kérünk egy kulturális és társadalmi, szervezetektől független folyóirat megjelentetésére. (...) Megjegyezzük, hogy egy ilyen irodalmi, művészeti, kulturális és társadalmi kérdésekkel foglalkozó folyóirat – különösen ma, az értelmiség ideológiai dezorganizációja idején – alkalmas lehet szocialista kultúrforradalmunk egészséges kiteljesedésére és sikeres győzelmére.”¹⁴⁶

¹⁴⁵ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 193/1957. A személyzeti ügyeket egyébként sok esetben nem lehetett pontos modellek mentén jellemezni, ebben leginkább a kapcsolati tőke játszott szerepet. Előfordult, hogy egy elhelyezkedési kéréssel nem is a média vezetőit, hanem ettől látszólag teljesen független politikusokat kerestek fel. Kossa István pénzügyminisztert például Millok Éva újságíró kereste meg Szigethalomról. Valószínűleg volt valamiféle kapcsolatuk előzetesen, mert a lakására, a II. kerületi Júlia utca 6. alatti címre írt. Lett is fogadatja a megkeresésnek: Kállai Gyula utasította Szirmai Istvánt, hogy hívja be a TH-ba elbeszélgetésre, majd Szirmai megjegyezte Kállainak: valamelyik laphoz vegyék fel, mert politikailag megbízhatónak minősítette, a forradalom alatt is mindvégig párttag volt, s emiatt még apjával is összeütközésbe került. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 266/1957.

¹⁴⁶ MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 234/1957. 1–3.

Ebből a szövegből és a levél többi részletéből is süt a szervilizmus és a nemzeti érdeket lábbal taposó kommunista rezsim melletti végletes ideológiai elfogultság, ami az írók elvtelen meghunyászkodásával járt együtt. Úgy látszik, a hatalom a fenti hízelgő szavak ellenére sem ezt a kérdést tartotta a legfontosabbnak, mert azonnali intézkedésnek nincs nyoma a dokumentumon.

Ennél gyorsabb ügyintézészt tartottak érdemesnek a TH-ban Apró Antal kormányfő-helyettes előterjesztése nyomán, ami javarészt a kérelmező személyének volt köszönhető, mivel a lap túlságosan szakmai volta miatt nemigen tarthatott nagy érdeklődésre számot. Apró Antal az innovációval foglalkozó *Technika* című lap beindítását szorgalmazta 1956. december 28-án a kormányhoz címzett előterjesztésében, amelyre kereken egy hónap múlva reagált a TH munkatársa, Lengyel Ferenc, természetesen engedélyezve a lapot, amelyet a Közlekedési és Műszaki Vállalat Műszaki és Operatív Qualitas részlege adott ki. A szokásos rendnek megfelelően ez utóbbi dokumentumban tisztázták a részleteket is: A/2-es méretben, 12 oldal terjedelemben magasnyomású rotációs eljárással adták ki a lapot.¹⁴⁷ Ez a gyors ügyintézés is mutatja a kormánytagok befolyásának mértékét, nem beszélve arról, hogy a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányban Apró Antal tisztsége alapján egyenesen Kádár János helyettesének számított, így maga az előterjesztés felvetése is formalitás, mondhatni álságos volt. Az átmeneti időszakban ráadásul az is erősíthette a kormány hatalmi pozícióit, hogy maga Kádár János állt az élén, aki egyúttal egy olyan párt első titkára volt, amelynek csak Ideiglenes Központi Bizottsága és Ideiglenes Intéző Bizottsága volt. A párt helyzetének stabilizálódása vezetett az 1957. júniusi állandó Központi Bizottság és a szintén

¹⁴⁷ MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 230/1957. 1–2.

állandó Politikai Bizottság megalakulásához, ami véglegesítette, hogy a legfőbb hatalom a párté maradt. Innentől datálható a párt vezető szerveinek dominanciája az államiak felett, ami esztünkben az APO vezető befolyását jelentette a TH-val szemben.

Ugyancsak gördülékenyen ment a *Magyar Vadász* című, a Magyar Vadászok Országos Szövetsége lapjának engedélyeztetése, hiszen a kommunista elvtársak is igyekeztek ezt az úri sportban részt venni. Balassa Gyula miniszterhelyettes, az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője írt levelet egyenesen Kállai Gyulának és Marosán Györgynek 1957. március 4-én ez ügyben, ezúttal mint kormánytagoknak, ugyanakkor a levelek egyúttal magának a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánynak is meg lettek címezve. Érdekes módon a pozitív válasz még aznap megszületett Lengyel Ferenc aláírásával, ami arra enged következtetni, hogy a levelek tartalmát a TH már korábban megtudta, tehát pusztán formalitás volt ez a levélváltás. Az azonban érdekes momentum, hogy a másik vadászlap, az 1945-ben alapított *Nimród* című lap engedélyezési kérelmére ugyanebben a levélben nem kaptak választ.¹⁴⁸

A TH az egyetemi lapok beindítási kérelmének engedélyeztetése felett is diszponált. Így tett 1957. január 25-én is, amikor az ELTE újságíró tanszéke szerette volna hetilap formájában újraindítani *Iffjú Hírnök* című, korábban havonta megjelenő lapjukat, ám ezt nem tették lehetővé, mert túlzásnak tartották, hogy a forradalom előtti újság most hirtelen megnégyszerezze megjelenési sűrűségét.¹⁴⁹ Az elutasító döntés furcsának mondható már csak azért is, mert a kérelemben azzal indokolták a megjelenés sűrűségét, hogy a kádári hatalom melletti propagandát szeretnék erősíteni. A hatalom mégis annak fényében fújha-

¹⁴⁸ MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 381/1957.

¹⁴⁹ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 31/1957.

tott visszavonulót a kezdeményezésre, hogy veszélyesnek ítélte meg az egyetemisták sajtóorgánumának ilyen módon való gyors újraindítását, tapasztalataik alapján valószínűleg nem bízott a hallgatókban és tanáraikban, hogy valóban rendszerhű újságot hoznak létre. Ugyanígy a Medicina Könyvkiadó is engedélyért folyamodott a TH-hoz 1957. május 15-én, hogy beindíthassa *Egészség* című lapját. Arra hivatkoztak, hogy a lakosság egészségügyi kultúráját fejleszteni kellett, és a két világháború között, de 1945 után sem volt olyan lap, amely ezt tűzte volna ki célul. Szellemi elődjüknek a nagynevű, a járványügyben Magyarországon alapmunkákat elvégző Fodor Józsefet jelölték meg, küldetésük pedig elsősorban a betegségek megelőzésére vonatkozott. Ezt a lap segítségével látták biztosítotttnak elérni, amely felvilágosító munkát tűzött ki célul, legfőképpen kezdetben az általános higiéniai viszonyok javítására felhívva a figyelmet. A TH-nak nem kellett sokat hezitálnia az engedély megadásán, mert azt maga az Egészségügyi Minisztérium is támogatta.¹⁵⁰

Más esetben már meglévő lapok kértek engedélyt arra, hogy növeljék példányszámukat. Így tett a Belkereskedelmi Minisztérium is, ugyanis a tárca vezetőjének első helyettese, Sebes Sándor azt kérte, hogy *Kirakat* című lapjuk első két számának sikere után magasabb példányszámban is megjelenhessenek. Az első két szám 15–15 ezer példányban jelent meg, és a kereskedelmi dolgozók mintegy 200 ezer fős tömege nagy érdeklődéssel fogadta. A lap első száma 32, a második száma 24 oldalon jelent meg, a csökkentés a TH vezetője szóbeli utasításának következménye volt, amelyben a papírhányra¹⁵¹ hivatkozott, minden bi-

¹⁵⁰ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 209/1957.

¹⁵¹ A papírhány még 1958 elején is súlyos volt, az Országos Tervhivatal 1957. decemberi utasítása alapján 2000 tonnával kellett csökkenteni a sajtónak szánt papírmennyiséget, s ez érintette többek között az *Élet és Tudományt* is. Emiatt a lap fenntartója, a Természettudományos Ismeretterjesztő Társulat méltatlankodott Apró

zonnyal reálisan ítélve meg a helyzetet. (Olyannyira akut volt a papírhelyzet, hogy Kiss Árpádnak, az Országos Tervhivatal elnökének is írtak ennek enyhítése érdekében. Azt vetette fel Siklósi Norbert 1957. április 8-án kelt feljegyzésében a TH elnökének, hogy a papírhány gyorsan csak úgy oldható fel, ha az oldalterjedelmeket csökkentik, ami pedig adott helyzetben csak úgy érhető el, ha az Áruraktározási Hivatalban vastartalékként tárolt 400 tonna papírtekercset erre a célra felhasználják, s a probléma megoldása után a papírmennyiséget visszaadnák. A TH elnökének ez irányú válasza nem ismeretes a dokumentumok alapján.)¹⁵² Jellemző egyébként a pártállami viszonyokra, hogy a dokumentum tanúsága szerint elegendő volt egy telefonhívás, és a példányszámot visszaállították 32 oldalról 24-re. Szirmai István válaszlevelében adott ugyan engedélyt a 32 oldalra való visszaállásra és a 25–30 ezres példányszám elérésére, ám a központi keretből a plusz papírmennyiséget nem biztosította. Ebben az esetben tehát a sajtóorgánumnak magának kellett volna kigazdálkodnia a terjedelmi és példányszám növekedését, ám ennek sikere kétséges volt.¹⁵³

Szintén a papírhányra hivatkozott a TH nevében Darvasi István – ekkor még TH elnökhelyettesként – 1958. január 8-án, amikor nem adott engedélyt a Műszaki és Természettudományi

Antalnál, ám utóbbinak is megírta Darvasi István, hogy nem tehetek kivételt a lapról, ráadásul ez az addigi legutolsó intézkedés nem is érintette annyira drasztikusan a lapot, mert csak a mellékletüket kellett megszüntetni. Ez azonban nem ment könnyen, az újság nem tartotta be a TH utasítását, ezért a hivatalnak közvetlenül a nyomdának kellett szólania, hogy szüntessék meg a melléklet nyomtatását. MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 8/1958. A rossz gazdasági helyzet miatti takarékoság egyébként 1957-ben magát a TH-t is érintette: csak a legszükségesebbnek ítélt szaklapokat rendelhették meg, felülvizsgálták hivatali papírigényüket és telefonkészülékeik számát is csökkentették. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 289/1957.

¹⁵² MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 695/1957.

¹⁵³ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 210/1957.

Egyesületek Szövetségének (MTESZ) lapjuk, az *Ipargazdaság* – amelynek korábbi címe a sztahanovizmus jegyében *Többtermelés* volt – beindítására. Pedig a szervezet mindent megtett a siker érdekében, főtítkárjuk, dr. Valkó Endre még Darvasi Istvánnal is beszélt ez ügyben. Az engedély iránti kérelmében 1957. december 18-án Harsányi István a MTESZ képviselőjében azt hozta fel indokul, hogy az újság 1956 októberéig tíz éven keresztül rendszeresen, havonta 40 oldalon, 3–5000 példányban jelent meg, mint az MTESZ, előtte pedig a Mérnök Szakszervezet üzemgazdasági szaklapja, és ez idő alatt stabil olvasótáboruk alakult ki. A lap elsősorban az egyesületekben dolgozó üzemgazdasági szakosztályok munkáinak publikálására szolgált. Adataik szerint – amelyek élhetünk a gyanúperrel, hogy némileg kozmetikázottak voltak a lapengedély megszerzése érdekében – ezekben az egyesületekben mintegy 2000–2500 üzemgazdasági kérdések iránt élénken érdeklődő tagjuk volt és 300–400-ra volt tehető a munkabizottságaikban aktívan dolgozók száma. Utalt arra, hogy a lap hiányában a nemzetközi eredményekről és a fontosabb rendezvényekről lassabban vagy sehogyan nem értesült a tagságuk, üzemgazdasági tapasztalataikat pedig ugyancsak nem tudták átadni egymásnak. Éppen ezért határozott korábban úgy az MTESZ plenáris ülése, hogy kérelmezi a lap megjelentetését, egyelőre azonban mindhiába, mert nem kaptak erre engedélyt a TH-tól. Nem volt elegendő a sikerhez még az sem, hogy hasonló jellegű szaklap jelent meg minden keleti blokk országban, azonos profillal pedig az NDK-ban, Lengyelországban és Csehszlovákiában adtak ki lapokat. Noha ez esetben is felmerülhetne a cenzúra gyanúja – főleg annak fényében, hogy számos műszaki értelmiségi vett részt az 1956-os forradalom és szabadságharcban –, a papírhány tényleges megléte miatt ez esetben megfelelő biztonsággal megállapítha-

tó, hogy valós okokra hivatkozva nem engedélyezte egyelőre a TH ennek a lapnak a megjelenését.¹⁵⁴

A hatalmi érdekcsoportok működésének hatékonysága, valamint érdekérvényesítő képessége is meghatározhatta, hogy egy-egy lap megjelenhetett-e vagy sem. Trautmann Rezső építésügyi miniszter 1957. december 4-én korrekt és higgadt hangvétellő, minden részletkérdésre kiterjedő levelet írt Szirmai Istvánnak azt kérve, hogy a tárca félhivatalos lapját, az Építésügyi Szemlét mégis engedélyezzék, ugyanis papírhányra hivatkozva még ennek a lapnak sem engedtek zöld utat. Beszámolt arról, hogy korábban negyedéves periodikában gondolkodtak, de abban az évben mindössze egyszer adták ki a lapot az előkészítés hiányosságai, a szerkesztőségi munka beindításának késése és a kiadói nehézségek miatt. Ezenkívül Trautmann Rezső szerint profiljukat sem sikerült úgy alakítaniuk, hogy az megfelelt volna az építésügy céljainak. Ezen okokból fakadóan a miniszter átszervezte az újságot, a felelős szerkesztő posztjával a tárca Építésfejlesztési Főosztályát bízta meg, a szerkesztőbizottságba pedig meghívta az elvi főosztályok vezetőit annak érdekében, hogy az orgánumba bekerüljenek a soron következő feladatok. Ezt az új szerkezetű lapot a minisztérium félhivatalos műszaki, gazdasági, igazgatási (jogi) kiadványának nevezte, amelynek

154 MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 495/1957. A papírhány leggyakrabban valós probléma volt és nem ürügy egy-egy lap engedélyezésének a megvonására. Erről szól Darvasi István és Földi László könnyűipari miniszterhelyettes levélváltása 1957. december 6. és 12. között, amelyhez fűződő feljegyzésben Lengyel Ferenc, a TH munkatársa megemlítette, hogy az Országos Tervhivatal előszeretettel packázott a saját számára biztosítandó papírmennyiségről. MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 471/1957. A papírhány 1960-ra ugyanakkor már enyhült, ami kiderül abból a levélből, amit Naményi Géza már TH-elnökként írt Darvasi Istvánnak, az APO akkori helyettes vezetőjének 1960. április 12-én. Ebben megállapította, hogy akkor már volt annyi papírtartaléka az országnak, hogy az összes megyének biztosítani tudták a termelőszövetkezeti lapok indítását. Ezt annak kapcsán írta, hogy Borsodban be is indítottak egy ilyen újságot. MNL OL XIX-A-24-a 4. d. 366/1960.

célja a tájékoztatás az Építésügyi Minisztérium működéséről, célkitűzéseiről, az építéspolitikai elveiről, valamint ezen szakterület befolyásolása a fejlett műszaki és igazgatási módszerek felé. A folyóirat ennek megfelelően foglalkozott az általános építésügyi kérdéseken túlmenően többek között műszaki fejlesztéssel, városrendezéssel, műemlékvédelemmel, lakásépítéssel, közmű- és közintézmény politikával, valamint műszaki tervezéssel és típustervezéssel. Trautmann Rezső jó lobbierzéssel azt hangsúlyozta, hogy azért volt szükség erre a szaklapra, mert annak szerepe az építésügy területén megjelenő egyéb folyóiratoktól szerinte teljesen elütő volt. Felsorolta, hogy a *Magyar Építőművészet* a Magyar Építőművészek Szövetségének, az *Építőipar*, az *Építőanyagipar* és az *Épületgépészet* pedig az MTESZ lapja volt.

A tárca vezetője valószínűleg úgy gondolkodott, hogy ha már kér valamit, akkor megtoldja még egy kívánsággal: azt is sugalmazta, hogy az újonnan indítandó lapjuknak nem negyedévente, hanem havonta kellene megjelennie. Jelezte a TH-nak készségét a takarékoskodás iránt, hogy a kormányzat lássa: jól átgondolt szakpolitika mentén szeretnék kiadni az Építésügyi Szemlét. Azt is megírta, hogy a tárca által felügyelt területen a különböző tervező és kivitelező vállalatok folyóiratait saját hatáskörében revízió alá vetette és többségüket nem engedélyezte, amellyel segíteni igyekezett a papírtakarékosságot, egyúttal pedig a lapok általános színvonalát szerette volna emelni. A fenti ügyek többségétől ez az eset abban tér el, hogy nem kisebb személy, mint maga a miniszter folyamodott kérelemmel a TH vezetőjéhez. Mivel befolyása nagy volt, a kérelmet pozitívan bírálták el: Darvasi István küldte a választ, amelyben az állt, hogy mégis engedélyezik a lap megjelentetését, miután a Trautmann Rezső által felsorolt érveket mérlegelték, és arra kérték a lap felelős szerkesztőjét, hogy a lapkiadáshoz szükséges részletkérdések tisztázása végett keresse fel a TH munkatársát, Lengyel

Ferencet. Ez az ügy tehát nem csak arra világít rá, hogy a média és a politika különböző fajsúlyú szereplői eltérő eredménnyel folyamodtak lapengedélyhez, hanem arra is, hogy az ez ügyben diszponáló TH-nak volt akkora befolyása, hogy egy-egy orgánum megjelenése elé akadályt gördítsen.¹⁵⁵

Ugyanígy a sajtótermékek, illetve leginkább a könyvek megjelentetésének engedélyeztetése körüli problémák jöttek felszínre a Köpeczi Béla, a Kiadói Főigazgatóság vezetője által Szirmai Istvánnak, tévesen, mint a Minisztertanács Sajtó Osztálya vezetőjének 1957. január 26-án írt feljegyzésében.¹⁵⁶ (Az 1957 elején született dokumentumok – minden bizonnyal a hatalomgyakorlás átmeneti időszakának betudhatóan – nem voltak egységesek a pecsétek címerhasználatában. Köpecziék még a Rákosi-címert használták, de voltak, akik a Kossuth-címert pecsételték hivatalos okmányaikra, nem elég gyorsan reagálva a forradalom leverését követő változásokra. A legszélsőségesebb példa e tekintetben az, amikor a művelődésügyi miniszter titkársága Rákosi-címeres fejlécben küldött ki iratot, ám annak alján már Kossuth-címeres pecséttel szerepelt az aláírás.)¹⁵⁷ Ebben a dokumentumban Köpeczi Béla a forradalom könyvkiadásra gyakorolt hatásairól számolt be, noha természetesen ezt ő nem így interpretálta. Az Írószövetség progresszív irányvonala, Illyés

¹⁵⁵ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 464/1957.

¹⁵⁶ Hiába alapították újra a TH-t 1956 decemberében, a sajtótörténet szempontjából átmeneti, TH nélküli időszak sokak tudatában még tovább élt. Így fordulhatott elő az, hogy a TH helyett a Minisztertanács Titkársága Sajtó Osztályának címezték még egy ideig többen a leveleiket. Ide tartozik az Országos Műszaki Könyvtár helyettes vezetője, Jánszky Lajos, aki 1957. január 3-án a *Magyar Műszaki Lapszemle* engedélyeztetése ügyében fordult – egyébként sikeresen – a TH helyett a Minisztertanács Titkársága Sajtó Osztályához. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 205/1957. Ugyanígy a balinkai szénbányák MSZMP szervezete is tévesen címezte még 1957. március 27-én a TH helyett a Minisztertanács Sajtó Osztályára a lapengedélyeztetési kérelmét. MNL OL XIX-A-24-b 2. d. 651/1958.

¹⁵⁷ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 52/1957.

Gyulával és Veres Péterrel az élen ugyanis Magyar Írás elnevezéssel könyvkiadói szövetkezetet akart létrehozni az 1043/1954. számú minisztertanácsi rendelet alapján (ez a Nagy Imre-féle enyhülési politika részeként lehetséges volt 1954-től, az 1956-os forradalom követeléseai között szereplő sajtószabadságba pedig természetesen ez a jog is beletartozott). Illyésék meg is tartották az alakuló közgyűlésüket, és a SZÖVOSZ-hoz fordultak annak érdekében, hogy lássák el a felügyeletüket és ellenőrzési feladataikat a 4050/1949. számú rendelet alapján. A Kiadói Főigazgatósággal már kész tényként közölték megalakulásukat, és papírt kértek, hogy könyveket adhassanak ki. A pártállami diktatúra hatalmi szervei ezen a ponton azonban összezártak: a SZÖVOSZ Jogi Osztálya közölte Illyésékkel, hogy csak abban az esetben tudják ellátni felügyeletüket, ha ahhoz az illetékes szaktárca hozzájárul. A SZÖVOSZ részéről gondolnivaló volt, hogy erre a Művelődésügyi Minisztérium, illetve annak Kiadói Főigazgatósága nem adja áldását, ugyanakkor az írók mintegy megkerülve a Kiadói Főigazgatóságot szerették volna ezt a tervüket keresztülvinni, sikertelenül. Köpeczi még azt is hangoztatta feljegyzésében, hogy a SZÖVOSZ-ra vonatkozó, fent már említett 4050/1949. számú rendelet arról is szól, hogy csak abban az esetben veszi fel tagjai sorába a jelentkezőket, így az írók kiadói szövetkezetét is, ha más szövetséghez nem tudnak tartozni. Megindulhatott tehát az egymásra mutogatás: a SZÖVOSZ a pártállami jogszabályokra hivatkozva járt el, amikor visszautasította az írók kiadóvállalatának felvételét, a Kiadói Főigazgatóság meg akár papírhíányra is hivatkozhatott – főleg a forradalom leverése utáni inséges időkben –, amikor nem szentesítette a különálló írói könyvkiadó vállalat megalakulását. Ez az ügy tehát a pártállami hatalmi gépezet működésének jellemző példaként értékelhető, ami végső soron megakadályozta, hogy a

hivatalos ideológiától függetlennedni szándékozó írói irányzat is megjelenjen a hazai irodalmi életben.¹⁵⁸

Ugyanez a dokumentum rámutat arra is, hogy az Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége 1957. január 21-én a Kiadói Főigazgatóságtól kért engedélyt könyvkiadói és könyvkötői szövetkezet létrehozására, arra hivatkozva, hogy a szövetkezeti mozgalom ez irányú szükségleteit kielégítse. Ezenkívül az Írószövetség pécsi csoportja 1957. január 15-én, valamint egy másik átiratban ezzel egy időben Pécs Város Tanácsának Népművelési Osztálya kérelmezte, hogy a tanács felügyelete alatt létrehozassák a Pannónia Könyvkiadó Vállalatot, amely lokális jelleggel jelentette volna meg kiadványait. Rajtuk kívül még Barát Endre író nyolc társával szeretett volna ugyancsak könyvkiadói és könyvterjesztői munkaközösséget létrehozni. Az ideológiai aggályokat – vizionálva az ezek után gombamód szaporodó kiadvállalatok félelmét – ezekkel a kezdeményezésekkel szemben azonnal megfogalmazta Köpeczi Béla:

„Kétségtelen, hogy politikai garanciát kell kapnunk arra, hogy a könyvkiadási jogot gyakorló egyes csoportok a szocialista célkitűzéseknek megfelelően és annak alapján fogják tevékenységüket végezni.”¹⁵⁹

A főigazgató azonban nem akart teljesen elutasítónak látszani, mert dodonai kijelentésében új kiadók megalapítását akár szükségesnek is tartotta. Papírhányra (ugyanakkora papírmennyiség több kiadó között való elosztása az akkor működő állami kiadók rovására történhetett volna csak meg)¹⁶⁰ és a sajtótörvény

158 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 52/1957.

159 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 52/1957.

160 Volt ezzel ellentétes tendencia is: a KISZ elődszervezete, a Magyar Forradalmi Ifjúsági Szövetség budapesti szervezeteinek aktíválásán jelentős példányszámnövekedést kértek, eleinte 200 ezerben, majd 300 ezerben meghatározva a Magyar

hiányára hivatkozva azok realizálását egy későbbi időpontban, mégpedig a kiadók körének tisztázása után látta megalapozottnak, ez azonban nem volt a korabeli hatalom legfontosabb teendői között, amikor még a rendszer korántsem szilárdult meg. Szinte freudi elszólásnak minősíthető, hogy emellett szükségesnek látta annak megideologizálását, hogy mire hivatkozva utasítsák vissza egyes kiadók megalapítását. Nem rejtette véka alá azt sem, hogy a cenzúra működött a kádári Magyarországon, többek között úgy, hogy a Kiadói Főigazgatóság egyedi elbírálás alapján utasított vissza egyes műveket. Kétséges, mennyire volt őszinte az a felvetése, hogy ezeket az eljárásokat fontolják meg a jövőben, ezzel együtt leszögezhető, hogy sajtótörvény hiányában még nem volt tisztázott 1957 januárjában, hogy milyen mértékben liberalizálják a könyvkiadást.¹⁶¹

Speciális esete volt a könyvkiadásnak a kalendáriumkiadás, amely 1957-ben ugyancsak politikai színezetet kapott az egyik dokumentum tanúsága szerint. A *Szabad Föld* szerkesztősége Szirmai Istvánnak írt – aláírás nélküli – 1957. április 27-ei levelében az általuk kiadott *Kincses Kalendárium* konkurenciájának az államszocializmus szemszögéből megítélt elvtelenségére hivatkozott, amennyiben még a pártállami alapvető elvárásoknak sem tett eleget. Ide sorolták az úgynevezett Népakarat-kalendáriumot, valamint a SZÖVOSZ-naptárat, utóbbi – mint azt felháborodva írták – augusztus 20-át nem az alkotmány, hanem Szent István ünnepeként említette, november 7-ét pedig nem

Ifjúság szükséges példányait, hogy országos szinten is eljusson mindenhol a lap. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 85/1957. A *Füles* ugyanakkor sérelmezte, hogy mind terjedelmüket, mind példányszámukat a papírral való takarékoság jegyében 25, illetve 30 százalékkal csökkenteni kellett. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 201/1957. A *Fülest* egyébként 1957. január 18-án vicces rejtényűjságként engedélyezte a TH 100 ezer példányban, A/5-ös méretben heti egyszeri megjelenéssel. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 168/1957.

161 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 52/1957.

úgy jegyezte be a naptárba, mint a „nagy októberi szocialista forradalom” napját, hanem Engelbert püspök ünnepét. Nyilvánvalóan a kalendáriumkiadás terén addig monopolhelyzetet élvező és 1 millió 200 ezres kiadási példányszámot produkáló *Szabad Föld* szerkesztősége az egyébként nem kis bevételét féltette ezektől a kiadványoktól, saját leírásuk szerint pedig a párt Központi Bizottságának gazdasági osztálya is részesült a *Kincses Kalendárium* profitjából, amit éves szinten 4-5 millió forintba kalkuláltak. Ideológiai okokra hivatkozva próbálták meg ugyanakkor ezeket az egyébként gomba módra szaporodó kiadványokat háttérbe szorítani, elismerve mindemellett azt is, hogy nem volt egészséges az addig bevett gyakorlat, miszerint a *Szabad Föld*nek monopolhelyzete volt ezen a téren. Emellett viszont hangsúlyozták, hogy a monopolhelyzetből fakadóan addig meg tudták akadályozni azt, hogy „vallásos kalendáriumok nagyobb példányszámban kerüljenek ki a faluba”, az 1957-es naptáraknak viszont éppen az volt a legnagyobb hibájuk az ő interpretálásukban, hogy „galád módon felújítják a római katolikus és protestáns vallási naptárszerkezetet”.

Ezenkívül problémaként vetették fel azt is, hogy Zilahy-novellát is közölt az egyik kalendárium. Mindezen érvek felsorakoztatásával határozottan kérték a TH-tól, hogy akadályozzák meg a SZÖVOSZ-kalendárium 1958-as magas példányszámú kiadását, és az 1957-es 700 ezerről 80–100 ezerre csökkentsék azt. Javasolták továbbá, hogy a kalendáriumkiadásról szülessen rendelet, mert túrhetetlen állapotnak nevezték, hogy egyik központi szerv sem tudta ezt koordinálni, csakis a szükséges papírmennyiség befolyásolásával. A *Szabad Föld* főszerkesztője, Szentkirályi János maguknak vindikálta azt a jogot, hogy folyamatosan tájékoztassák őket a naptárkiadás éppen aktuális helyzetéről, mivel ebben piacvezetők voltak, ugyanakkor felvetette azt is – talán némileg alaptalanul, mintegy a nyulat ki akarván ugrasztani a bokorból –, hogy a kormányzat fenn akarja-e tarta-

ni az első számú helyet a *Kincses Kalendárium*nak. Szentkirályi álságos módon, arra hivatkozva, hogy nem kér érte pénzt, azt is írta, hogy szívesen elvállalja az APO és a TH megbízásából a kalendáriumkészítés elvi irányítását, ami az ő olvasatában nem kevesebbet jelentett volna, mint azt, hogy eldönthette volna, melyik kalendárium mennyi papírt kap, ami viszont eleve meghatározta volna – vélelmezhetően a *Szabad Föld* javára – a piac felosztását. Azt, hogy minden követ megmozgatott a *Szabad Föld* szerkesztősége, hogy a fenti helyzetet a maga javára befolyásolja, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Szirmai Istvánon és a TH illetékesein kívül a legmagasabb rangú érintett politikusok is megkapták ezt a levelet, így azt elküldték Fehér Lajosnak, Kállai Gyulának, Marosán Györgynek, Cservenka Ferencnek és Siklósi Norbertnek.¹⁶² A lobbi jól működött: a Kádár-rendszerben mindvégig toronymagasan a *Kincses Kalendáriumé* volt a vezető szerep.

¹⁶² MNL OL XIX-A-24a l. d. 171/1957.

RÁKOSISTA SAJTÓMUNKÁSOK „MEGHURCOLÁSA” A KÁDÁR-RENDSZER ELEJÉN - 1956-OS ÜGYEK

Az újságíró társadalom felülről irányított átrétegződésével és vezetőváltásával az átmeneti időszakban sokan nem értettek egyet, a demokratikus érzelműeken kívül a rákosisták sem. Szirmai Istvánhoz is eljutott a rákosista meggyőződésüket burkoltan hangoztató Mariska Zoltán, az akkor már – a Rákosi-rendszerben való kompromittálódása miatt – megszüntetett, később megváltoztatott névvel és átalakított szerkezettel továbbműködő Magyar Természettudományi Társulat volt főtírkára és Teléri Mária, a társulat által fenntartott *Élet és Tudomány* volt főmunkatársa panasza. A tiltakozást egyébként Marosán György és Münnich Ferenc kapta meg eredetiben, tehát a panaszosok Kádár János két legközelebbi bizalmasát célozták meg. Nehezményezték, hogy eltávolították őket a státuszukból „spanyol múltjuk” miatt, ez alatt pedig a spanyol polgárháborúban való részvételüket érthették. (Külön pikantériája az ügynek, és emiatt bicsaklik a logikájuk, hogy maga Münnich Ferenc is részt vett a harcokban a Franco-ellenes szövetség keretében az Ibériai-félszigeten.) Mariska Zoltán hangoztatta, hogy társulatuk több mint száz éve darwinista hagyományokat követett (azt

azonban „elfelejtette”, hogy Charles Darwin csak 1859-ben alapozta meg elméleti munkásságát *A fajok eredete* című kötetével, amihez képest akkor még száz év sem telt el), és szerinte többek között éppen azáltal „sikkasztották el” az újonnan születő kádári éraban a természettudományos világnézeti propagandát, hogy megszüntették a társulatukat. Az újonnan alakult Természet- és Társadalomtudományi Ismeretterjesztő Társaság általa liberalizálódónak tartott tevékenységét élesen kritizálta, legfőképpen azt, hogy a Rákosi-éra régi kádereit kiszorították a társaság vezetéséből, amivel szerinte még a pártvezetés tekintélyét is lejáratták.¹⁶³ Ebben a méltatlankodó feljegyzésben azonban semmi mást nem láthatunk, mint a kommunista államgépezet egyes tagjai közötti hatalmi harcot, azaz a rákosista és a kádári erők közötti összecsapást, amelynek végkimenetelét nem a tudománypolitika hangsúlyeltolódása, hanem végső soron a Rákosi szerepének moszkvai megítélésében beállt változás határozta meg. Ennek megfelelően panaszkodásuk természetesen nem talált meghallgatásra.

Tanulságos az a történet, amelyet Dalos Ágnes, az MTI Fotó Főosztályának 1956. április utáni vezetője (előtte 1951-től a Magyar Fotó Állami Vállalat vezetője, azt megelőzően pedig a Filmszakszervezet főtitkára, illetve a Művészeti Dolgozók Szakszervezetének főtitkár-helyettese) nem kis érzelmi felhanggal, ugyanakkor a politikai helyzetet jó érzékeléssel értékelve – bízva a kádári rezsim megszilárdulásában – interpretált Kállai Gyulának. A TH vezetőjeként Szirmai István is kapott ebből a levélből egy példányt. A méltatlankodó állami alkalmazott leírta, hogy 1956. október 23. előtt már több héttel ellene fordultak a

163 MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 22/1957. A korábbi Magyar Természettudományi Társulat kompromittálódott és kevesebb érdekérvényesítő képességük miatt elbocsátott tagjai előszeretettel keresték meg Szirmai Istvánt, hogy segítse őket elhelyezkedésükben. MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 59/1957.

munkatársai, azzal vádolva őt, hogy erősen monopolizálta az állam rajta keresztül (is) a média fotóellátását – tegyük hozzá, ez az állítás igaz is volt, így demokratikus szemszögből nézve jogtalannak mondható a levélíró dohogása, hiszen ő mégiscsak egy – ha nem is a legnagyobbak közül való – kiszolgálója volt a hatalomnak. Ellenérvként hozta fel, hogy mind a keleti blokk országaiból, mind nyugatról elismeréseket kaptak fotóik, de azt már nem tette hozzá – hiszen ez nem illett a koncepciójába – hogy ezt csak erősen monopolizált helyzetben, a verseny kizárásával érhetnék el, pártállami támogatással, amely körülmények között a kis fotó laborok éppúgy megszűntek, mint a két világ-háború után magánkézben lévő és prosperáló sajtóvállalatok fotórészlegei.

Leírása szerint a korábbi műteremtulajdonosok fordultak vele szembe leginkább, ami ismerve a körülményeket, érthető is volt. Az ellene forduló egyik vezetője Szegedi Emil, az 1956-ban indult *Igazság* című lap szerkesztője volt, aki leírása szerint fegyveres csoportot küldött ki Dalos eltávolítására az MTI-hez. A forradalom leverése után, november 10-én a kormányrendeletnek eleget téve ment be újra dolgozni az MTI-be, ahol – az előzményeket ismerve, mivel a kommunista rendszer kiszolgálóját látták személyében – ellenséges volt a vele szembeni hangulat. Állítólag még az is elhangzott ekkor az MTI-ben közlése szerint, hogy aki felveszi a munkát, azt „tarkón kell löni”. Ez utóbbi mondatot értékelhetjük a forradalom leverése utáni időszak közhangulatának, amikor még a munkástanácsokra alapozva működött az ellenállás a kádári puccsal szemben, illetve a hatalomnak még nem volt elég ereje felszámolni a vele szembenállókat, sőt a munkástanácsok jövőbeli sorsa sem volt tisztázott. Ennek tudható be, hogy az MTI-ből Dalost még aznap, november 10-én elbocsátották, amit Barcs Sándor, az MTI vezetője megerősített, állítólag Szirmai István felé azzal az érveléssel, hogy eltávolítását a cégtől már nyáron elhatározták. Ennek

némileg ellentmond, hogy 1956 szeptemberében lengyelországi fotószakmai tanulmányútra küldték, sőt Dalos állítása szerint saját kérése ellenére sem voltak hajlandók korábban nyugdíjba küldeni.

Elkeseredésének adott hangot levelében, miszerint a Fotó Főosztályt a forradalom leverése után is a Kádár-rendszert nem támogató erők irányították 1956 végén, ezek feje pedig az 1957 januárjában emigrált Botta Ferenc műszaki vezető volt. Beszámolt arról is, hogy a zavaros időszakban az emigrálók egy része sok értéket, műszaki felszerelést is elvitt az MTI-ből, és hozzátette, hogy ezek a volt munkatársak már október 23. előtt is komoly kritikával illették a kommunista pártállami vezetést. A légkör Kádárék színre lépésével sem javult kezdetben: a Fotó Főosztály 60 tagjából mindössze kettő volt MSZMP-tag. Szinte óvodásokra emlékeztető árulkodásnak tűnik az a stílus, ahogy Kállait és a TH-t tájékoztatta arról, hogy szerinte a kormány hivatalos fotótájékoztatói szerve megbízhatatlan és kétkulacsos volt, és ha alkalom adódott, akkor nyíltan ellenséges volt a kommunista vezetéssel szemben. Ezt a helyzetet azzal indokolta, hogy meglátása szerint Barcs Sándor elvtelen volt, kizárólag egyéni érdekeit tartotta szem előtt, és a forradalom hatására még a formai követelményekre sem adott, amikor elbocsátotta őt állásából.¹⁶⁴ Mivel haragosokról volt szó, nem csodálkozhatunk azon, hogy ennyire elfogult hangnemet ütött meg Dalos Ágnes a volt főnökével szemben. Ebben az esetben azonban nem tudjuk biztosan az ügy kimenetelét, csak valószínűsíthetjük, hogy egy ennyire ellentmondásos alakot nem vettek vissza az MTI kötelékébe.

Az MTI az 1956-os forradalom és szabadságharc idején betöltött szerepéről és az ekkor végzett munkájáról is beszámolt a TH-

¹⁶⁴ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 57/1957.

nak egy aláírás és dátum nélküli ötoldalas dokumentumban,¹⁶⁵ amely így támpontul szolgálhat a nemzeti hírügynökség ez idő alatt betöltött szerepének megítéléséhez. Az irat hangvétele arról tanúskodik, hogy ekkoriban (valószínűleg 1957 első felében) az MTI-nek azt kellett bizonyítania, hogy soraiból nem üldözte el a forradalom alatt sem a kommunistákat, valamint hogy a két világháború között tevékenykedett és 1945 után elbocsátott munkatársait nem vette vissza soraiba. Ennek alátámasztására leírták, hogy a forradalom alatt történt elbocsátásokat felülvizsgálták és kiigazították. Nem sikerült azonban állításukat teljes mértékben igazolni, mert bár hangsúlyozták, hogy a forradalom alatt számosan követelték a két vezérigazgató-helyettes leváltását, ám ezt azokban a napokban nem tették meg, ugyanakkor az is tény, hogy a vezető-helyettesek közül Oroszi István később önként mondott le, míg Kenyeres Júlia 1956 novemberének végén nyugdíjba ment. (Erről utóbbi az APO-nak 1957. április 26-án küldött feljegyzésében kijelentette, hogy egyáltalán nem önszántából tette.)¹⁶⁶ Leszögezhetjük, semmiképpen nem lehet véletlen, hogy ez a két vezető személyiség éppen ilyen időzítéssel hagyta el a posztját.

A TH-nak adott beszámoló folyamatosan azt sulykolta, hogy az MTI-s kollégák erejükön felül mindvégig a kormányzat és a széles közvélemény tájékoztatását tartották szem előtt, előbbire pedig azért volt szükség, mert nem volt minden információ birtokában maga a pártközpont és az államgépezet sem, főleg, ami a vidéki helyzetet illette. Azt is megemlítették, hogy 1956. október 23. és 1957. január 1. között szükségből nem tartottak rovatvezetői értekezletet, de a munkatársak mindig tudták a dolgukat, amikor csak tehették, telefonon adtak hírt a körülöt-

¹⁶⁵ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 367/1957 1-5.

¹⁶⁶ MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 3. ó. e. 161.

tük zajló eseményekről. Az október 23. esti megmozdulásokat még folyamatosan közvetítették, ám a rádió ostromától kezdődően fokozatosan nehezedett a híradás kivitelezése, és lassanként a napilapokkal is megszakadt a személyes kapcsolatuk, a futárszolgálatok megszűntek, egyedül telefonon tudtak velük kommunikálni. Az október 23. estétől kezdődő időszakban jó néhány napig bent kellett maradniuk a munkahelyükön a kollégáknak, illetve biztonsági okokból sokakat hazaküldött a vezérigazgató. Jó néhány napig csak a katonaság segítségével tudtak élelmiszerhez jutni az MTI munkatársai, egy héten keresztül pedig a légierők budapesti repülőterének személyzete gondoskodott a személyes biztonságukról. Az MTI-ben gyakorlatilag egyfolytában dolgoztak, a kor követelményeihez képest meglehetősen alacsony létszámú csapattal, negyven újságíróval, továbbá a technikai személyzettel. Ezek a munkatársak tartották a kapcsolatot a pártközponttal, a Minisztertanáccsal, a hadsereg vezetőivel és egyes szerveivel, valamint a Belügyminisztériummal. Folyamatosan tájékoztak az újonnan létrejövő forradalmi szerveknél is, a fővárosban és vidéken egyaránt. Az MTI a dokumentumban arról is szólt, hogy úgy értesültek: megtámadhatják a Naphegy téri székházukat, ezért lesötétítették az épületet. A dokumentum az újságírói munkát szinte heroizálva megemlíttette, hogy a munka és az ételmezés megszervezésére hétfagú ideiglenes bizottságot hoztak létre, amely a távollévő vezérigazgatót helyettesítette. Ebben szerepelt az egyik vezérigazgató-helyettes, az MTI párttitkára, több vezető újságíró és a technikai személyzet képviselői. Az október 28. november 3. közötti koalíciós időszakban pedig igyekeztek minden újonnan alakult lappal felvenni a kapcsolatot. Ebben az időszakban a kollektíva és az ideiglenes bizottság létszáma is bővült, noha még ekkor sem működhetek teljes apparátussal a harci cselekmények és a közlekedési nehézségek miatt. A munkavégzést egészen november végéig, december elejéig nehezítették a kö-

rülmények, ekkortól viszont már rendszeresen és hasonló mennyiségben adtak ki híreket, ahogy korábban békeidőben.¹⁶⁷

A médiában az 1956-os politikai konstrukciós pereket nemigen lehetett napi szinten követni, az olvasóknak és a rádióhallgatóknak sokszor meg kellett elégedniük az ítéletek puszta tényközlésével. Ennek sokféle oka lehetett, leginkább az, hogy a nyilvánosság kizárásával megelőzzék egyrészt az újbóli elégedetlenség kitörését, másrészt jobban lehetett akár még menetközben is manipulálni az eljárást. Ez alól jelenthetett kivételt egy kérés nyomán a szegedi bíróságon zajló Perbíró-Kovács-ügy, amit úgy értékelt a hatalom, hogy különösebb kockázat nélkül tud folyamatában is interpretáltatni a társadalomnak a médiával. Történt ugyanis, hogy Siklós János, a Csongrád megyei napilap, a *Dél-Magyarország*¹⁶⁸ felelős szerkesztője 1957. december 9-én Szirmai Istvántól azt kérte, hogy tudósíthassák az egyébként akkor már zajló pert, amelyben 12 vádlottat sorakoztattak fel, lényegében a városi forradalmi bizottság tagjait. A hatalomnak hízelgő módon azzal érvelt, hogy érdemes volt ezt a büntetőeljárást azon melegében közölni, mert okulásul szolgálhatott a helyi lakosságnak:

„Tekintettel arra, hogy elkövetett népellenes bűntetteik feltárásával jól tudnánk lapunkban a politikai felvilágosító munkát szolgálni, ezért kérdezzük, hogy a politikai pörök közlésére ezidőszert (sic!) vonatkozó tilalom alól ennél az ügynél nem kaphatnánk-e feloldást.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 367/1957 1–5.

¹⁶⁸ A lapról 1958-ban az APO is készített feljegyzést, melyben megállapították, hogy munkájukban érvényre juttatták a PB 1958. január 21-ei határozatát a sajtó szerepéről a párt hatalmának megszilárdításában. MNL OL M-KS 288. f. 22/1958 6. ó. e. 134-140.

¹⁶⁹ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 470/1957.

A kérés megválaszolása már csak azért is sürgető volt, hiszen javában zajlott a per, ezért a válaszról expressz levélben kért tájékoztatást. Néhány napot azonban még így is igénybe vett a döntés meghozatala, ami nyilvánvalóan az ügy kényes voltából fakadt, mivel nem mellékesen annak is esélyt adhatott, hogy a kádári hatalom kiépítésének legitimációját némiképp megkérdőjelezze a közvéleményben. A rezsim azonban vállalta a kockázatot, bizonyára azért, mert úgy ítélte meg, csak nyerhet ezen az ügyön, nem kerülhet veszélybe a Kádár-rendszer renoméja, így 1957. december 12-én úgy határoztak, hogy engedélyezik a büntetőeljárás tudósítását. Erről azonban mindössze egy háromszavas kézzel írt megjegyzés árulkodott a kérelemre odajegyezve, amiből arra következtethetünk, hogy ez az engedély megszületett. A „Komócsinnal megbeszélve” szófordulat ugyanis azt jelentette, hogy a Csongrád megyei pártbizottság első titkára – nyilván a legfelsőbb pártvezetéssel is egyeztetve – nem gördített akadályt az időben sűrűbb tudósítások elé.¹⁷⁰

Egy másik 1956-os ügy továbbéléséről van szó abban az esetben, amikor egy forradalomban szerepet vállaló újságíró, Pálfi János elmozdítása került szóba. Az *Érdekes Újság* munkatársa, Máté György írt lobbizó levelet Darvasi Istvánnak 1957. december 7-én, amelyben kérte, hogy ne kelljen eltávolítani a *Népsport*-tól kollégájukat, Pálfi Jánost, mert szerinte ő értett a legjobban a labdarúgáshoz a lapnál, ezért szerinte létszámcsökkentésre hivatkozva sem volt indokolt őt elküldeni. Érvként hozta fel továbbá, hogy Pálfi János a Testnevelési Főiskolán mestervizsgát tett, évekig tanított ott, és így egyike volt az ország legjobb labdarúgó szakembereinek. Szakmai kifogás tehát nem lehet ellene – így a levél a továbbiakban –, csak politikai. Pálfi 1956-ban a *Népsport* forradalmi bizottságának tagja volt, de a tisztázás ér-

¹⁷⁰ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 470/1957.

dekében Máté György megemlítette, hogy mindössze „egy nem nagyon rázós” közleményt írt a forradalom alatt. Ezért már megkapta a büntetését, pártönkívként ugyan nem kaphatott pártfegyelmit, de a Sport- és Lapkiadótól szakmai fegyelmit, ezen túlmenően pedig MÚOSZ-fegyelmit is kapott, ez utóbbiban mint MÚOSZ-delegált, maga a levélíró is részt vett. Máté György tendenciát vélte felfedezni a Pálfi János elleni kampányban, ugyanis emlékeztetett arra: a Sport- és Lapkiadónál, valamint az Országos Testnevelési és Sportbizottságnál működő érdekcsoportok már korábban el akarták tüntetni „védencét” még az újságírásból is. A Pálfi érdekeiben szóló levélíró azt kérte Darvasi Istvántól, beszéljen a *Népsport* illetékeseivel, hogy ne kelljen elküldeni a laptól. Arra is emlékeztette, hogy megvizsgálták már a *Népsport*-nál dolgozó kollégák 1956-os magatartását, és megfelelő szankciókat alkalmaztak a hangadókkal szemben, ezen felül szerinte nem volt szükség további retorziókra. Megemlítette Darvasi Istvánnak, hogy a TH elnökhelyettese az újságírók igazolásakor éppen külföldön tartózkodott, így az eljárásokról csak később értesülhetett. Bizonyos Nagy József és Nagymarosi újságírók érdekében is szólt még az utóiratban, de sem Pálfi, sem utóbbiak érdekében nem tudni, hogy végül eredményesen emelte-e fel a hangját.

Áttételesen egy apró rákosista médiaügynök könyvelhető el az MTI-ben 1950 óta portás feladatokat ellátó Asztalos Sándor esete, aki annak az Asztalos Jánosnak volt az apja, akit 1956. október 30-án a budapesti pártszékház ostromakor öltek meg a felkelők. A fiát elvesztő MTI-portás, aki 1945-ben belépett az MKP-be, ekkor 68 éves volt, 51 éves munkaviszonnyal a háta mögött. Szirmai István éppen azért írt a kormánynak címzett levelet 1957. február 1-jén, hogy az idős portásnak kiemelt, 1300 forintos nyugdíjat folyósítsanak. Érvként azt hozta fel, hogy amíg a fia élt, támogatta anyagilag. (Ez persze csak kommunista szemszögből védhető indoklás, hiszen széles e hazában szép

számmal akadtak ilyen sorsú szülők, éppen az 1956-os forradalom és szabadságharc következtében, csak politikailag ellentétes előjellel. A megölt forradalmárok szülei azonban Kádáréktól egészen biztos, hogy nem részesültek ilyen úri bánásmódban.) A levél válasza nem maradt fenn, de joggal feltételezhető, hogy a kérést teljesítették.¹⁷¹

¹⁷¹ MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 204/1957.

VEZETŐVÁLTÁS A TH ÉLÉN - EGY FEJEZET LEZÁRUL

A korabeli iratok alapján 1958 elején mentek végbe azok a személyi változások a TH vezetőségében, amelyek újabb egy évre meghatározták tevékenységének irányítását. Az első és egyben utolsó dokumentum, amely Darvasi Istvánt¹⁷² nem Szirmai István helyetteseként, hanem már TH-elnyökként említi, 1958. január 27-én kelt, ebben a későbbi (1959–1969 közötti) elnök, Naményi Géza a Tájékoztatási Osztály vezetőjeként szerepel.¹⁷³ Három nappal korábban, ez év január 24-én még az *Esti Hírlap* munkatársa helyettes vezetőnek aposztrofálta Darvasit egy olyan ügyel kapcsolatban, amelynek során elmarasztalták a lapot, mert az Országgyűlés bizottságainak munkájáról túl korán (!) adott hírt.¹⁷⁴ Darvasi István végül 1958 januárjának legvégén

¹⁷² Darvasi István, mielőtt a TH alelnöke lett volna, berlini tudósítást is vállalt az MTI alkalmazottjaként egy 1957. február 15-én kelt dokumentum szerint. MNL OL XIX-A-24-b 1. d. 396/1957.

¹⁷³ Az irat Debrecen Megyei Jogú Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnökétől származik, amelyben azt kéri a TH-től, hogy tegyék lehetővé körzeti rádióstúdió létrehozását a városban. MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 59/1958.

¹⁷⁴ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 54/1958. A TH-n belüli hatalmi viszonyok tisztázását egy másik dokumentum tovább bonyolítja. Ebben 1957. szeptember 19-ei dátummal

átkerült az APO osztályvezető-helyettesének, így Szirmai István továbbra is közvetlen felettese maradt. Ezt az 1958. február 4-én kelt dokumentumból következtethetjük ki, amely az MTI sajtóorgánumok számára történő eseménynaptár összeállítási kötelezettségét tartalmazza, s amelyet a korábban a Külügyminisztérium Sajtó Osztályát vezető Gyáros László¹⁷⁵ írt alá, mint a TH elnöke.¹⁷⁶ A szervezet struktúrájában ekkor a vezető személyének megváltozásán kívül azonban nem történt érdemi módosulás, az ügyeket hasonló tematikájú hierarchiában vitték tovább, mint a korábbi években, az egységek közül pedig ekkor a Tájékoztatási Osztály volt a legfajszúlyosabb. (1959-ben már más volt a helyzet, a PB 1959. decemberi határozata szentesítette a médiairányítás hangsúlyának áttételét az APO-hoz, az MTI, illetve a Magyar Rádió és Televízió kikerült a TH hatásköréből, és rohamosan megnőtt a szerepe a Kádár Jánosné által vezetett sajtóellenőrzési csoportnak, amely a hatvanas évekre a hivatal legnagyobb egységévé nőtte ki magát.)¹⁷⁷

Szirmai István tehát 1956 decemberétől 1957. július végéig kizárólag a TH-t vezette, utána mintegy fél évig, amíg nem véglegesítettek új vezetőt a hivatalnak, gyakorlatilag megosztotta erejét és idejét az APO és a TH között, személye összekötötte

Siklósi Norbertet aposztrofálták a TH helyettes vezetőjének. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1264/1957. Ez utóbbi állítást cáfolja egy másik irat, amelyen Siklósi Norbert neve TH osztályvezetőként szerepelt 1957. október 16-án. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1258/1957.

¹⁷⁵ MNL OL XIX-A-24-a 1. d. 313/1957.

¹⁷⁶ MNL OL XIX-A-24-a 2. d. 74/1958. Az iratot megkapta az állampárti vezetők közül Benke Valéria művelődésügyi miniszterhelyettes, Gáspár Sándor, a Szakszervezetek Országos Tanácsa főtítkára, Komócsin Zoltán, a KISZ KB első titkára és Ortutay Gyula a Hazafias Népfront képviselője. Gáspár Sándor egyébként néha kéréssel fordult a TH-hoz. Ezek egyike volt, amikor 1957. augusztus 5-én a Szakszervezetek Országos Szövetsége számára kért engedélyt egy öt nyelven megjelenő havi folyóiratra, de meglepő módon nem kapta meg azt. MNL OL XIX-A-24-b 3. d. 1130/1957.

¹⁷⁷ Takács 2012, 101–102.

azokat. Ezt bizonyítja egy az APO-nak eljuttatott és nem véletlenül dátum és aláírás nélküli feljegyzés, amely reálisan látva a helyzetet antidemokratikusnak nevezte azt az állapotot, miszerint Szirmai István kezében futottak össze a sajtóellenőrzés szálai párt és állami vonalon egyaránt.¹⁷⁸ Kétségtelen azonban, hogy 1957 végére újra az APO kezében összpontosult a média-irányítás, egyre inkább elhalványítva a TH szerepét. Ez a folyamat a személycseréket illetően 1958. január végére teljesedett ki, amikor Darvasi István is utánament főnökének az APO-ra és a TH-nak újra lett állandó elnöke Gyáros László személyében. Ez azonban már egy újabb fejezete a TH történetének.

Szirmai István irányítása alatt a TH – ahogy a fent leírtakból láthattuk – számos jelentős kormányzati akcióban vett részt és megkerülhetetlen intézménye lett a magyar médiapolitikának. Történt mindez közvetlenül azután, hogy a magyar társadalom az 1956-os forradalom és szabadságharc katarziséban ment keresztül, és azzal egy időben, hogy el kellett viselnie a felkelés leveréséből fakadó traumát és a megtorlás borzalmait. A tömegkommunikáció a kádári hatalomkiépítés egyik alappillére lett, amelynek segítségével elfogadtatták a közvéleménnyel, vagy legalábbis rákényszerítették a kádári pártállamot, annak minden kül- és belpolitikai vonzatával együtt. A TH mindeközben a kommunista diktatúra mechanizmusának fontos fogaskereke lett: ellenőrizte a lapkiadást, odaítélte az engedélyeket az egyes orgánumoknak vagy éppen megvonta tőlük, számon – és sakkban – tartotta az újságírói társadalmat, amelynek ekkor még

¹⁷⁸ A kommunista írók nevében született irat egyúttal nehezítette, hogy a legfőbb sajtóirányítási vezető, Kállai Gyula KB-titkár nem állt velük szóba, és nem valószínű, hogy Kádár Jánosnál kezdeményezett találkozójuk sem. Ehelyett a TH egy aktív értekezletet hívott össze, amelynek névsorát Szirmai István önkényesen, nyilván a hatalomnak leginkább megfelelő emberekből állította össze. MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 3. ó. e. 167–170.

érdekvédelmi szervezete sem volt, kegyeket gyakorolt és fenyegetett, jutalmazott és büntetett, annak megfelelően, ahogy a pártvezetés megkívánta tőle. Eközben az állampárt súlya mind jobban ránehezedett a TH-ra 1957 folyamán az idő előrehaladtával, és fokozatosan áttevődött a médiairányítás súlypontja a pártközpontba. Ez persze logikus következménye volt annak, hogy a megtorlások kiszélesedéséből fakadó hatalommegszilárdulás eredményeként a közélet minden területén visszanyerte privilégiumát a párt a kormányzattal szemben. Ennek legjobb fokmérője Kádár János 1958-as kivonulása volt a kormányfői posztról, miközben első titkári hatalmánál fogva lényegében bármit megtehetett az országban, amit egy csatlósállam vezetője megengedhetett magának.

FORRÁSOK

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL 288. f. 7/1957 23. ó. e. (MSZMP KB Titkárság iratai)
MNL OL MK-S 276. f. 53. cs. 227. ó. e. (A Magyar Dolgozók Pártja, az MDP PB iratai)
MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 1. ó. e. 76.
MNL OL M-KS 288. f. 22/1957 1. ó. e. 78-79.
MNL OL M-KS 288. f. 22/1957. 1. ó. e. 1-7. (MSZMP KB APO iratai)
MNL OL M-KS 288. f. 5/1957. 11. ó. e. (MSZMP PB iratai)
MNL OL XIX-A-24-a 1. d. (Tájékoztatási Hivatal általános iratai)
MNL OL XIX-A-24-a 2. d.
MNL OL XIX-A-24-b 1. d.
MNL OL XIX-A-24-b 2. d.
MNL OL XIX-A-24-b 3. d.
MNL OL XIX-A-24-b 54. d. (TH TÜK-iratok 1956-1988).
MNL OL XIX-A-2-ss Ka/160/1957. (Kádár János miniszterelnök iratai)
MNL OL XIX-A-83-a 161. d. (Minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvei és mellékletei)
MNL OL MOP M-KS-295-1.
MTAKK Ms 6120/57 (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.
Aczél György kéziratanyag; Aczél György beszédei, előadásai, beszéd- és előadásvázlatai 1960-1991.

IRODALOM

- Bajomi-Lázár Péter 2005: Médiapolitika. In Bajomi-Lázár Péter (szerk.) *Magyar médiatörténet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 19–51.
- Böhlöny József 1992: *Magyarország kormányai 1848–1992*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Brown, J. A. C. 1971: *Techniques of Persuasion. From Propaganda to Brainwashing*. London, Penguin Books.
- Cseh Gergő Bendegúz–Kalmár Melinda–Pór Edit (szerk.) 1999: *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra 1956–1963*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Dulai Sándor 2005: 60 éve mindenki lapja. <http://www.szabadsfold.hu/cikk?4095>. 2005. augusztus 26.
- Fricz Tamás 1988: Az MSZMP és a tömegkommunikáció 1956–1986. *Jelkép*. 1988/3.
- Habermas, Jürgen 1971: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Heller Mária–Némedi Ágnes–Rényi Ágnes 1992: A magyar nyilvánosság szerkezetváltásai a Kádár-rendszerben. In Somlai Péter (szerk.): *Értékrendek és társadalmi-kulturális változások*. Budapest, ELTE Szociológiai Intézet. 109–118.
- Hermann Péter (főszerk.) 1990: *Magyar ki kicsoda 1990*. Budapest, Texoft Kiadó–Láng Kiadó.
- Horváth Attila 2013: A cenzúra működési mechanizmusa Magyarországon a szovjet típusú diktatúra időszakában. In Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989*. Budapest, Média tudományi Intézet, 80–98.
- Horváth Attila 2013: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*. Média tudományi Könyvtár 7. Sorozatszerkesztő: Koltay András–Nyakas Levente. Budapest, Média tudományi Intézet.
- Ignác Ádám: *A populáris zene megítélésének változásai a kádári Magyarország ifjúsági sajtójában – az első 15 év (1957–1972)*. <http://www.mediakutato.hu/result.php?q=Ign%C3%A1cz>. 2013.

- Jakab Zoltán (szerk.) 1987: *A tömegkommunikáció a Magyar Szocialista Munkáspárt határozataiban és dokumentumaiban (1957–1980)*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Jansen, Sue Curry (szerk.) 1991: *Censorship. The Knot that Binds Power and Knowledge*. Oxford, Oxford University.
- Kalmár Melinda 1995: Az ideológiaközvetítő nyilvánosság szerkezetváltozása. 1948–1958. *Holmi* 1995/ 11. 1603–1617.
- Karvalics László 1983: A tájékoztatáspolitikai elvei és gyakorlata. *Pártélet* 1983/3., 56–60.
- Kelen Béla 1969: Sajtóirányítás – nem iskolás fokon. *Magyar Sajtó*. 1969/5. 129–131.
- Kojanitz László (szerk.) 2005: *A Kádár-korszak (1956–1988)*. XX. századi akták, CD-sorozat. Budapest, Ráció Kiadó.
- Lakatos Ernő 2013: Interjú. http://www.atv.hu/egyeb/20130201_a_hatalomgyakorlas_nem_sokat_valtozott_mondja_lakatos_erno_kadar_janos_propagandista_ja, 2013. február 2.
- Lázár Guy 1988: A szocialista nyilvánosság történetének alapvonalai. *Kritika* 1988/10. 19–22.
- Murányi Gábor 1994: A magyar sajtó története 1948-tól 1988-ig. In Kóka György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor (szerk.): *A magyar sajtó története*. Budapest, Magyar Újságírók Országos Szövetsége.
- Némethné Vágyi Karola–Sipos Levente (szerk.) 1993: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. kötet*. Budapest, Intera Rt.
- Némethné Vágyi Karola–Urbán Károly (szerk.) 1993: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet*. Budapest, Intera Rt.
- Pór Edit 1997: A kádári tájékoztatáspolitikai (1956–1962). *Kritika* 1997/2. 37–41.
- Pór Edit–Cseh Gergő Bendegúz 1995: A hatalom és az újságírók. *História* 1995/9–10. 39–41.
- Romsics Ignác 2004: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Sávoly Tamás 2006: *Áttekintés a Magyar Rádió Archivumának '56-os dokumentumairól. Levéltári Szemle*. 2006/3. 25–30.
- Simándi Irén 2005: *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámhosszán 1951–1956*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Simándi Irén 2006: *Nemzetközi sajtószemle a Szabad Európa Rádióban, 1956. október 22–november 10*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Simándi Irén 2012: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Simándi Irén 2014: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Sipos Balázs–Takács Róbert 2005: Újságírói normák. In Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 53–88.
- Sparks, Colin–Reading, Anna 1998: *Communism, Capitalism, and the Mass Media*. London, Sage.
- Szabó Ildikó 2000: *A pártállam gyermekei. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.

- Takács Róbert 2006: Újságírói szerepfelfogások 1954–1956 között Magyarországon. *Médiakutató*. 2006. tél. 7–24.
- Takács Róbert 2012: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet.
- Takács Róbert m. e.: *A magyarországi sajtószabályozás 1944–1989*. (Megjelenés előtt).
- Varga György 1969: A termelési agitáció átértékelése. *Magyar Sajtó* 1969/7.
- Vásárhelyi Miklós 1995: A Kádár-rendszer tájékoztatási politikája – A cenzúra visszaállítása 1956 után. In Valuch Tibor (szerk.): *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. Budapest, 1956-os Intézet–Osiris. 466–475.
- Vass Henrik–Zalai K. László (szerk.) 1991: *A tájékoztatás intézményrendszere és munkaszervezeti elve*. Budapest, Trifer.
- Z. Karvalics László–Andreides Gábor 2006: *A Magyar Távirati Iroda története 1945–1948*. Budapest, Napvilág Kiadó–Magyar Távirati Iroda.

X210685

